

Jānis Riekstiņš

**Deportēto Latvijas iedzīvotāju bēgšana no
Sibīrijas specnometinājuma vietām**

(TM 2018/16/Komisija)

Rīga - 2018

S a t u r s

Priekšvārds

Historiogrāfija

Avoti

1.nodaļa

Deportēto bēgšana no nometinājuma vietām

2.nodaļa

Deportēto Latvijas iedzīvotāju sadzīves un materiālie apstākļi
nometinājuma vietās

3.nodaļa

Deportēto Latvijas iedzīvotāju bēgšana no nometinājuma vietām.
Viņu meklēšana un otrreizēja sodīšana

Pielikumi

Pēcvārds

Saīsinājumi

Priekšvārds

Viens no lielākajiem noziegumiem, kurus tika izdarījis komunistiskais totalitārais režīms, ir miljoniem absolūti nevainīgu cilvēku, galvenokārt sieviešu, bērnu un gados vecu, darba nespējīgu cilvēku vardarbīga izraušana no viņu ierastajām dzīvesvietām un deportēšana uz attāliem, normālai dzīvošanai nepiemērotiem Padomju Savienības rajoniem.

Deportācijām Padomju Savienībā piemita divas raksturīgas iezīmes: pirmkārt, tām bija administratīvs jeb ārpustiesas raksturs un, otrkārt, tās tika veiktas pēc sarakstiem, t.i. represēts tika nevis individuāls pilsonis, bet gan veselas personas grupas, ievērojot varas iestāžu noteiktos kritērijus. Lēmumus par deportācijām pēc drošības un citu instanču iniciatīvas pieņēma Komunistiskās partijas vadītāji un PSRS valdība, tādejādi tās neietilpa padomju tiesvedības kompetencē un tiesību sistēmā.

Krievu vēsturnieks P. Poljans deportācijas operāciju definē kā stingri noteikta cilvēku kopuma („kontingenta”) izsūtīšanu uz konkrētu vietu, lietojot vardarbību, veicot to noteiktā termiņā, piespiedu kārtībā, pēc iepriekš sagatavota plāna.¹

Stenfordas (ASV) universitātes Austrumeiropas vēstures profesors Normans Neimarks par masu deportācijām raksta:

„(..) piespiedu deportācija reti kad iztiek bez vardarbības, dažkārt arī fiziskas iznīcināšanas formā. Cilvēki negrib brīvprātīgi atstāt savas mājas. Viņi līdz pēdējai iespējai turas pie savas zemes un savas kultūras (kam ir cieša saistība). Viņi pretojas deportēšanas pavēlēm. Viņi turas pie savām mājām un savas mantas, viņi visos iespējamajos veidos cenšas palikt tur, kur gadsimtiem ilgi ir dzīvojušas viņu ģimenes un kur atrodas viņu senču kapi. Līdz ar to piespiedu deportācijām bieži piemīt genocīda politikai raksturīgas iezīmes, kad cilvēkus ar varu izdzen no mājām, bet tos, kuri pretojas nogalina. Arī tad, ja piespiedu deportācijas mērķis nav bijis iedzīvotāju iznīcināšana, tās sekas bieži vien neatšķiras no genocīda sekām.”²

---

¹ Сталинские депортации. 1928-1953. – Москва, 2005. – с.5, 11.

² Норман Н.Н. Пламя ненависти. Этнические чистки в Европе XX века. – Москва, 2005. – с.12, 13.

Pavisam laika posmā no pagājušā gadsimta trīsdesmitajiem gadiem līdz piecdesmito gadu sākumam Padomju Savienībā tika sarīkotas 52 deportāciju kampaņas un veiktas 130 deportāciju operācijas, par kuru upuriem kļuva vairāk nekā seši miljoni cilvēku. Vardarbīgai izsūtīšanai tika pakļauti vairāk nekā 40 PSRS tautu pārstāvji. Daudzas no tām tika izsūtītas pilnā sastāvā.

Deportācijas tika veiktas pēc politiskiem, sociāli ekonomiskiem, šķiriskiem, kā arī etniskiem kritērijiem, tomēr bieži tie tika kombinēti (piemēram, „sociāli šķiriskie” kritēriji tika apvienoti ar „etniskajiem” u.tml.).

Pirmais lielais deportāciju vilnis Padomju Savienībā bija saistīts ar lauksaimniecības masveida vardarbīgo kolektivizāciju 1929.-1932.gadā, kad uz valsts Eiropas daļas attālajiem rajoniem, Sibīriju un Tālajiem austrumiem tika izsūtīti miljoniem „kulaku”, t.i. zemniecības turīgākā un strādīgākā daļa. 30.gados tika uzsāktas arī deportācijas, kurās noteicošais kritērijs bija etniskā piederība. 1936.gadā no PSRS pierobežas izsūtīja poļu un vācu tautības iedzīvotājus. Pēc tam pierobežas „tīrīšana” kļuva arvien vērienīgāka: kā „neuzticamus elementus” noņemtajā izsūtīja afgāņus, irāņus, korejiešus, ukraiņus, kā arī daudzu citu tautību cilvēkus. 1940.gadā plašas deportācijas notika PSRS rietumu apgabalos, bet 1941.gadā – arī Baltijas valstīs, Baltkrievijā un Moldāvijā. 1941.gada rudenī tika izsūtīti Pievolgas vācieši. 1943.gadā, apvainojot par sadarbību ar vāciešiem, no dzimtajām vietām izveda visus karačajevešus un kalmikus, 1944.gadā – čečenus, ingušus un Krimas tatārus, kā arī citas tautas un mazākas etniskās grupas. Pavisam laika posmā no 1940. līdz 1945.gadam deportēja apmēram 2,6 miljonus cilvēku¹, bet pēckara gados – aptuveni 380-400000 cilvēku.²

Plašās deportācijas bija komunistiskā totalitārā režīma politikas raksturīga izpausme. Tās mērķis bija ne tikai salauzt jebkādu reālu, iespējamo vai pat iedomāto pretestību komunistiskajai iekārtai, bet arī veidot jaunas politiskās, ekonomiskās un sociālās uzvedības normas. Pazīstamais krievu sabiedriskais darbinieks Aleksandrs Jakovļevs, novērtēdams Padomju Savienības Komunistiskās partijas un PSRS valdības represiju politiku kā noziegumu rakstīja:

¹ История сталинского ГУЛАГа. Конец 1920-х – первая половина 1950-годов: Собрание документов в семи томах. Том 1 Массовые репрессии в СССР. – Москва, 2004. – с.79.

² Полян П. Не по своей воле: История и география принудительных миграций в СССР. – Москва, 2001. – с.11.

„Marksisma ideoloģija pārauga pārlicēbā, ka morāls un tikumīgs ir viss, kas atbilst revolūcijas, proletariāta un komunisma interesēm. Atbilstoši šai morālei šāva ķīlniekus pilsoņu karā, iznīcināja zemniecību, būvēja koncentrācijas nometnes, pārvietoja veselas tautas. Iluzorās nākamības prioritāte salīdzinājumā ar cilvēciņu deva iespēja, nekautrējoties līdzekļu izvēlē, lietot varmācību un represijas, cīņā par varu ignorēt labā un ļaunā kategorijas. Patiesās vērtības – brīvība, likumība, sadarbība, labestība, mīlestība – izrādījās liekas, jo tās tikai vājināja šķirisko apziņu.”¹

Staļinskās deportācijas tika vērstas arī pret daudziem tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju – „sociāli bīstamiem elementiem”, „kulakiem”, „nacionālistiem”, „bandītu atbalstītājiem” un citiem. 1941.gada 14.jūnijā no Latvijas tika izsūtīti 15424 cilvēki², bet 1949.gada 25.martā – 42125 cilvēki³.

Daudzi no viņiem, atrodoties izsūtījumā Amūras, Omskas un Tomskas apgabalos un Krasnojarskas novadā, kā arī citos PSRS attālos rajonos, pārtikas trūkuma, slimību un smago dzīves apstākļu dēļ nomira nometinājuma vietās. Dzīvi palikušajiem varas iestāžu noteiktais soda termiņš un uzraudzības režīms atņēma jebkādas cerības kādreiz atkal atgriezties savā dzimtenē.

Tomēr daudzi no deportētajiem ar šādu bezcerīgu likteni negribēja samierināties un, neraugoties uz draudošo sodu, izšķīrās par bēgšanu. PSRS Iekšlietu ministrijas speckomendatūras nometinājuma vietās pirmajos pēckara gados nebija spējīgas ne sakārtot izsūtīto precīzu uzskaiti, ne arī nodrošināt viņu uzraudzības režīmu un novērst bēgšanu.

Arī daudzas 1941.gada 14.jūnijā no Latvijas izsūtītās sievietes, pēc tam, kad viņu dažādām varas iestādēm adresētie lūgumi par lietu pārskatīšanu, izsūtījuma atcelšanu un atļauju atgriezties dzimtenē, tika noraidīti, izšķīrās par patvaļīgu atgriešanos dzimtenē, par bēgšanu. Īpaši plašos apmēros tas notika pēc tam, kad 1946.gadā Latvijas Izglītības ministrijai izdevās noorganizēt bērnu – bāreņu un pusbāreņu pārvešanu uz dzimteni. Daudzos gadījumos drīz pēc tam Latvijā atgriezās viņu mātes, kā arī citas izsūtītās sievietes. Tomēr dzimtenē palikt viņām neizdevās ilgi.

¹ Куртуа и др. Чёрная книга коммунизма. Преступления. Террор. Репрессии. – Москва, 1999. – с.9. (Пер.с фр.яз.)

² Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs. – Rīga, 2001. – 14.lpp.

³ Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – Rīga, 2007. – 23.lpp.

Bēgļu meklēšana, aizturēšana un atkārtota sodīšana tolaik bija viens no svarīgākajiem PSRS represīvo iestāžu uzdevumiem.

Izmantojot izsludinātās vietējās nozīmes un Vissavienības bēgļu meklēšanas, uz Latviju atbēgušo sieviešu, kā arī to 1946.gadā pārvesto bērnu, kurus vēlāk represīvās iestādes uzskatīja par bēgļiem, lielākais skaits tika sameklēts, aizturēts un notiesāts ar ieslodzījumu Gulaga labošanas darbu nometnēs un kolonijās vai arī nosūtīts atpakaļ uz agrākajām nometinājuma vietām. Atmiņas un dokumenti liecina, ka šī otrreizējā izsūtīšana ir bijusi ārkārtīgi smaga. Nevēlēdamies pakļauties šīm mocībām, atsevišķi notvertie bēgļi mēģināja izdarīt, vai arī izdarīja pašnāvību. Viena no tām bija 1941.gada 14.jūnijā no Valkas apriņķa Pededzes pagasta uz Krasnojarskas novada Berjozovas rajona Skripaču ciemu izsūtītā Vera Ribaka.

Izsūtītā Elma Cīrule – Suntaža savās atmiņās raksta:

„Mēs bijām 14 bērni un pusaudži vecumā no 3 mēnešiem līdz 15 gadiem, kurus kopā ar mammām un vecmammām 1941.gada 14.jūnijā Gulbenes stacijā ievietoja vienā lopu vagonā un veda uz Austrumiem. 21.jūlijā nonācām Krasnojarskas apgabala (novada – J.R.) Berjozovskas rajona Skripaču ciemā. Rajona NKVD (IeTK – J.R.) paziņoja, ka visi atvestie, kā pieaugušie, tā arī nepilngadīgie bērni un pusaudži, ir nometināti uz dzīvi šajā sādžā uz 25 gadiem. Darba spējīgās sievietes sadalīja lauku darbiem sādžas kolhozā „Sarkanais oktobris” un artelī „Sarkanie austrumi”.

Un tā sākās mūsu dzīve izsūtījumā, tālu no mājām, no piederīgajiem. Pilnīgā neziņā, vai kādreiz kaut ko uzzināsim par savu tēvu likteni, vai kādreiz redzēsim mājas, vai redzēsim Latviju.

Visi izsūtītie smagi izjutām siltu apģērbu un apavu trūkumu, protams – arī pārtikas trūkumu. Atceros, vienmēr gribējās ēst. Sals ziemā sasniedza mīnus 53⁰ C. Dzīvojām ciema iedzīvotāju atbrīvotajās istabās, kurās viņi atļāva mums apmesties. Pa Urjupas upītes piekrasti auga dažādi koki un krūmi, kurus vajadzēja, brienot pa dziļu sniegu, cirst un vilkt uz māju malkai. Tas bija galvenokārt pusaudžu un bērnu darbs. Ūdeni visa sādža ņēma no Urjupas, un tas arī, acīmredzot, bija par iemeslu tīfa uzliesmojumam Skripačos. Tīfs aiznesa kopā arī skolotāju Austru Austeri, atstājot par apaļiem bāreņiem dēlus Valdi (5 gadi) un Jāni (3 gadi), Zariņu Karlīni un Kubuliņu no Pededzes pagasta (vārdu neatceros), kuras dēls Gunārs Bērziņš arī palika apaļš bārenis svešā malā.

Šajā grūtajā laikā īstas varonības un dziļas cilvēcības piemērs bija skolotāja Vera Ribaka no Pededzes pagasta. Viņa pieņēma abus bāreņus Valdi un Jāni Austerus. Pagāja neilgs laiks un tuberkuloze noveda kapā lejasciemieti Dambrovu Annu. Skolotāja Ribaka ņēmās uzmanīt un aprūpēt arī 3 Dambrovas Annas bērnus Dzidru (11 gadi), Zigmundu (7 gadi) un Laimoni (3 gadi). Pilnīgi negaidot aprāvās arī pededzietes Idas Skalbes mūžs un atkal viņas meitiņa Ināra nonāca skolotājas Ribakas aprūpē. (..) ¹

Atrodoties nometinājumā, Vera Ribaka sākumā strādāja ogļu ieguves artelī, bet pēc tam kolhozā.

Iemācījusies krievu valodu, viņa strādāja par skolotāju. Visi viņas lūgumi par atļauju atgriezties Latvijā tika noraidīti. Tad viņa dzimtenē atgriezās patvaļīgi un sāka strādāt par skolotāju Ērgemes septiņgadīgajā skolā. 1949.gada 27.oktobrī viņa tika arestēta un ieslodzīta Valkas milicijas iepriekšējā ieslodzījuma karcerī, kur izdarīja pašnāvību. ²

Cīņa ar izbēgušajiem izsūtītajiem strauji pastiprinājās 1948.gada nogalē, kad VK(b)P Politbirojs pieņēma lēmumu par „mūža nometinājuma” piemērošanu daudzām izsūtīto kategorijām un PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētā tika noteikts neiedomājami bargs sods par bēgšanu – 20 gadi katorgas darbos. Drīz pēc tam visa specnometinājumu sistēma no PSRS Iekšlietu ministrijas tika nodota PSRS Valsts drošības ministrijai. Līdz ar to tika pastripināta kā nometināto uzskaitē un viņu uzraudzības režīms, tā arī aktivizēta aizbēgušo meklēšana.

Tomēr, neraugoties uz katorgas darbu draudiem, daudzi 1949.gadā izsūtītie negribēja samierināties ar savu nolemtību, beztiesīgo likteni un izšķīrās par bēgšanu. Stiprāka par visu bija vēlēšanās atgriezties savā dzimtenē.

Par 1941.gada 14.jūnijā izsūtīto aizbēgušo, notverto un atpakaļ uz agrākajām nometinājuma vietām nosūtīto skaitu Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Nepamatoti represēto pilsoņu rehabilitācijas nodaļas priekšnieks Benedikts Spridzāns priekšvārdā žurnālam „Represēto saraksts” norādīja:

„No 1941.gada līdz 1945.gadam no izsūtījuma atbrīvots 91 cilvēks. 1946.gada vasarā pēc Latvijas PSR Izglītības ministrijas iniciatīvas no Krasnojarskas novada un Tomskas apgabala ar bērnu ešeloniem Latvijā

---

¹ Autora arhīvs

² LVA, 1987.f., 1.apr., 17442.l. (V.Ribakas izsūtīšanas lieta)

atgriezušies 954 bērni līdz 16 gadu vecumam. Faktiski drīkstēja atgriezties tikai tie bērni, kuriem miruši abi vecāki un viņi palikuši bez apgādniekiem. Tādu bija 300. Pārējie 654 tika uzskatīti par nelikumīgi atvestiem jeb atbēgušiem no izsūtījuma vietām. 1947.gadā tādu atbēgušo bija vēl 234, bet pavisam līdz 1950.gadam – 936.

Sākot no 1946.gada izsūtījuma vietu patvaļīgi atstājuši arī 1426 pieaugušie un bērni vecāki par 16 gadiem. Visvairāk to bijis 1946.gadā – 374 un 1947.gadā – 876. Pēc soda izciešanas Latvijā atgriezies 51 arestētais, 46 no tiem vēlāk nosūtīti atpakaļ, jo pēc atbrīvošanas viņiem bija jāpaliek izsūtījumā.

Pavisam nosūtīti atpakaļ izsūtījuma vietā 1225 pieaugušie (visvairāk 1949.gadā – 289 un 1950.gadā – 589) un 203 bērni. Daudzas sievietes par bēgšanu no izsūtījuma arestētas un notiesātas ar brīvības atņemšanu uz 3 gadiem, pēc tam atkal nosūtot atpakaļ izsūtījumā.

Vairākas sievietes, kuras pēc atgriešanās bija nodibinājušas ģimenes un dzemdējušas bērnus, tika nosūtītas atpakaļ kopā ar jaundzimušajiem bērniem.”¹

Salīdzinot ar 1941.gada jūnijā izsūtīto – aizbēgušo skaitu, 1949.gada martā izsūtīto vidū aizbēgušo skaits bija ievērojami mazāks. Tam bija vairāki svarīgi iemesli. Vispirms jau tas, ka izsūtītās ģimenes netika sadalītas un šķirtas, bet dzīvoja kopā. Nometināto uzskaites un uzraudzības sistēma bija kļuvusi daudz sakārtotāka un stingrāka. Būtiski bija arī tas, ka 1949.gada martā izsūtītajiem par bēgšanu draudēja 20 gadi katorgas darbos. Četrus gadus pēc 1949.gada marta deportācijas pamazām aizsākās valdošā politiskā režīma liberalizācija, Gulaga un specnometinājumu sistēmas likvidācija, kā arī specnometināto atbrīvošana.

Tomēr atsevišķi bēgšanas gadījumi tika konstatēti arī šajā laika posmā.

Tiem izsūtītajiem latviešiem, kuriem dažādos veidos bija izdevies atstāt obligātā nometinājuma vietas, pēdējais šķērslis ceļā uz brīvību bija LPSR Valsts drošības ministrijas, Iekšlietu ministrijas un Prokuratūras iestādes. Lai sameklētu un sodītu bēgļus, LPSR iekšlietu ministrs A.Eglītis un LPSR prokurors A.Mišutins 1948.gada 31.decembrī izdeva un IeM pilsētu un apriņķu daļu priekšniekiem un pilsētu un apriņķu prokuroriem nosūtīja šādu pilnīgi slepenu rīkojumu:

---

¹ Benedikts Spridzāns. Tā sākās Latvijas iedzīvotāju represijas. // Represēto saraksts. 1941. Nr.1. – Rīga, 1995. – 3.lpp.

„Saskaņā ar esošajiem PSRS IeM 1948.gada 27.decembra norādījumiem Nr.43/12 tiek paskaidrots, ka no izsūtījuma vietām aizbēgušie 1941.gadā no Latvijas PSR administratīvi izsūtītie ģimenes locekļi PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētam netiek pakļauti.

Jautājumā par šās kategorija personu saukšanu pie kriminālatbildības par bēgšanu no izsūtījuma vietām ir jāvadās no PSRS IeM 1947.gada pavēles Nr.00159.

Nemot vērā, ka cīņa ar administratīvi izsūtīto bēgšanu no izsūtījuma vietām ir ārkārtīgi svarīga, tiek ieteikts:

1. Veikt stingrus mērus, lai atrastu un aizturētu visus no obligātā nometinājuma vietām aizbēgušos administratīvi izsūtītos un pēc atrašanas viņus nekavējoties sauktu pie kriminālatbildības pēc KPFSR Kriminālkodeksa 82.panta II daļas.
2. Atļaut pilsētu un apriņķu prokuroriem dot sankciju par arestu un par drošības līdzekļu piemērošanu visiem izbēgušajiem administratīvi izsūtītajiem, ja IeM orgānos ir materiāli, kas apstiprina viņu bēgšanu no izsūtījuma vietas.
3. Visu no izsūtījuma vietām aizbēgušo administratīvi izsūtīto lietu izmeklēšanu IeM veikt bēgļu aizturēšanas vietās un to pabeigt 10 dienu laikā.
4. Visas pabeigtās izmeklēšanas lietas par administratīvi izsūtīto bēgšanu pēc pabeigšanas nosūtīt ar LPSR IeM 1.specdaļas starpniecību izskatīšanai PSRS IeM Sevišķajā apspriedē.
5. Pilsētu un apriņķu prokuroriem noteikt stingru kontroli par šo direktīvo norādījumu precīzu izpildi.”¹

Ar LPSR iekšlietu ministra A.Eglīša 1949.gada 23.janvāra pilnīgi slepenu pavēli uz labošanas darbu koloniju daļas operatīvā vada bāzes tika saformēts LPSR IeM atsevišķais operatīvais postenis ar kopējo štatu skaitu 30 cilvēki, kā arī operatīvie posteņi Daugavpilī, Cēsīs un Jelgavā. Operatīvās – meklēšanas štābs un operatīvā grupa atradās Rīgā.

Operatīvajiem – meklēšanas posteņiem tika uzdota izbēgušo izsūtīto, ieslodzīto un citu noziedzīgo elementu meklēšana un aizturēšana. Atsevišķā

---

¹ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas arhīvs, 1.f., 3.apr., 17.l., 146.lp.

operatīvā – meklēšanas posteņa operatīvā vadība tika uzdots LPSR iekšlietu ministra vietniekam pulkvedim A. Siekam. Par „noziedznieku operatīvās – meklēšanas daļas” priekšnieku tika apstiprināts majors Jēkabs Gricmanis, bet par viņa vietnieku – kapteinis Vladislavs Karpačs.¹

Šī operatīvā – meklēšanas daļa nodarbojās arī ar to personu meklēšanu un aizturēšanu, kuras no izsūtījuma vietām bija aizbēgušas pēc 1949.gada marta deportācijas.

Bargi sodi bija paredzēti arī tām personām, kuras bija palīdzējušas izsūtītajiem aizbēgt no izsūtījuma vietām.

1952.gada 28.aprīļa dienesta ziņojumā PSRS ģenerālprokurora vietniekam justīcijas ģenerālmajoram N. Hohlovam PSRS prokuratūras speclietu daļas prokurori Kļimova un Moisejevs par Latvijas PSR prokuratūras speclietu pārbaudi norādīja:

„(..) Republikas prokuratūras speclietu daļa veica uzraudzību lietās par bēgšanu no nometinājuma vietām.

Pavisam 1951.gadā ir pabeigtas 16 lietas par 16 cilvēkiem, no tām 15 lietas ir nosūtītas uz Sevišķo apspriedi un 1 uz Latvijas PSR Augstāko tiesu pēc KPFSR KK 16-82.panta 1.daļas un 58-10.panta 1.daļas.

1952.gada 1.ceturksnī tika pabeigtas 44 lietas par 53 cilvēkiem, no tām 43 lietas ir nosūtītas uz tiesu un 1 lieta par 1 cilvēku – uz Sevišķo apspriedi.”²

Tomēr šajā laikā aizbēgušo skaits bija daudz lielāks, jo apsūdzības materiālus par tām personām, kuras tika notvertas nometinājuma vietās, gatavoja PSRS Iekšlietu ministrijas un Valsts drošības ministrijas apgabalu pārvalžu darbinieki uz vietām.

Ieskats aizbēgušo deportēto lietās un atmiņās ir apliecinājums ne tikai viņu nesalaužamajam garam, alkām pēc dzimtās zemes un tēva mājām, bet arī smaga apsūdzība komunistiskajam totalitārajam režīmam, kurš šo absolūti nevainīgu cilvēku mocīšanu bija izplānojis un īstenojis.

Jānis Riekstiņš

---

¹ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas arhīvs, 1.f., 1.apr., 22.l., 12., 12.a.lp.; 26.l., 12., 13.lp.

² LVA, 1221.f., 1.s.apr., 18.l., 9.lp.

Historiogrāfija

1941.gada 14.jūnijā un 1949.gada 25.martā aizvesto, kā arī citās staļiniskajās represijās cietušo traģēdija un liktenis Latvijas vēsturnieku, rakstnieku un sabiedrisko darbinieku uzmanību ir piesaistījuši vienmer. Jau Otrā pasaules kara laikā latviešu sabiedriskie darbinieki sāka apzināt uz Sibīriju aizdzīto skaitu un viņu moku gaitas. Plašas ziņas par to atrodāmas Alfreda Ceihnera darbā.¹ Vēlākajos gados, lai precīzi dokumentētu šīs latviešu tautai tik traģiskās dienas, daudz paveica ārzemēs dzīvojošie tautieši. Īpaši aktīvi šajā jomā strādāja pazīstamais latviešu sabiedriskais darbinieks Ādolfs Šilde.² Ievērojamākais staļinisko deportāciju pētnieku veikums pēckara posmā ir Zviedrijā izdotie 1941.gada 14.jūnijā aizvesto saraksti.³

Balstoties uz jaunākajiem dokumentu pētījumiem, Latvijas Valsts arhīvs kopā ar Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Nepamatoti represēto pilsoņu rehabilitācijas nodaļu 1995. un 1996.gadā sagatavoja un izdeva žurnāla „Latvijas Arhīvi” pielikumu „Represēto saraksts”, kurā ievietotas īsas ziņas par visiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri cietuši deportācijās laikposmā no 1941. līdz 1953.gadam.

Vispilnīgākās ziņas par 1941., 1949. un citos gados deportētajiem Latvijas iedzīvotājiem atrodamas Latvijas Valsts arhīva sagatavotajās grāmatās „Aizvestie” (projekta vadītāja I.Šķiņķe). Tajās publicētas īsas biogrāfiskas ziņas par visiem deportācijās cietušajiem, pētījumi, kā arī daudzi dokumenti par deportāciju operāciju sagatavošanu un norisi, kā arī dokumenti, kas parāda izsūtīto sadzīves un materiālos apstākļus, uzraudzības režīmu noņemšanas vietās.⁴

¹ Alfreds Ceihners. Latvijas boļševizācija. 1940.-1941. – Rīga, 1944.

² Šilde Ā. Pa deportēto pēdām: Latvieši padomju vergu darbā. – Stokholma, 1956.

³ These Names Accuse („Šie vārdi apsūdz”). Nominal Liste of Latvians Deported to Soviet Russia in 1940-1941. – Stokholm, 1982.

⁴ Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs. – Rīga, 2001.; Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – Rīga, 2007.

Latvijas iedzīvotāju deportāciju norises analizētas daudzu Latvijas vēsturnieku publikācijās: Jāņa Riekstiņa¹, Henriha Stroda², Ivetas Šķiņķes³, Induļa Zālītes, Sindijas Eglītes⁴, kā arī citu pētnieku darbos.

Staļinskās deportācijas plaši aplūkotas Krievijas un citu valstu pētnieku darbos: N.Bugaja⁵, A.Gurjanova⁶, S.Krašiņņikova⁷, N.Normana⁸, P.Poljana⁹, A.Širokorada¹⁰, V.Zemskova¹¹, kā arī O.Mozohina¹², V.Kudrjavceva un A.Trusova¹³, un B.Jensena¹⁴.

---

¹ Jānis Riekstiņš. 1941.gada 14.jūnija deportācija Latvijā. // Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs. – 9.-25.lpp.; Jānis Riekstiņš. 1949.gada 25.marta deportācija Latvijā. // Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 9.-31.lpp.; Jānis Riekstiņš. Deportēto Latvijas iedzīvotāju atbrīvošana no spēcnotinājuma (1953-1959). // Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 10.sējums. Okupācijas režīmi Latvijā 1940-1959.gadā. – Rīga, 2004. – 576.-604.lpp.

² Henrihs Strods. PSRS Valsts drošības ministrijas pilnīgi slepenā Baltijas valstu iedzīvotāju izsūtīšanas operācija „Krusta banga” (Priboj). // Okupācijas varu nodarītie postījumi Latvijā. 1940.-1990. Rakstu krājums. – Stokholma – Toronto, 2000. – 256.-272.lpp.

³ I.Šķiņķe (kopā ar A.Āboliņu, A.Kalnciemu, D.Kļaviņu, J.Riekstiņu). 1949.gada 25.marta deportācijas struktūranalīze. // Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 179.-192.lpp.

⁴ Indulis Zālīte, Sindija Eglīte. 1941.gada 14.jūnija deportācijas struktūranalīze. // Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs. – 687.-693.lpp.

⁵ Бугай Н.Ф. Л.Берия – И.Сталину: Согласно Вашему указанию ... Москва, 1995.

⁶ Гурянов А. Масштабы депортации населения в глубь СССР в мае – июне 1941 г. // Даугава, 1997. № 3. – 124-125.

⁷ Красильников С.А. Крестьянская ссылка в Западной Сибири в 1930-е годы. – Москва, 2003.

⁸ Неймарк Норман М. Пламя ненависти: этнические чистки в Европе XX века. – Москва – С.Петербург, 2005.

⁹ Полян П. Не по своей воле: История и география принудительных миграций в СССР. – Москва, 2001.

¹⁰ Ширококорд А.Б. Великая депортация. Трагические итоги второй мировой. – Москва, 2015.

¹¹ Земсков В.Н. Спецпоселенцы в СССР, 1930-1960. – Москва, 2005.

¹² Мозохин О.Б. Право на репрессии: Внесудебные полномочия органов государственной безопасности (1918-1953). – Москва, 2006.

¹³ В.Н.Кудрявцев, А.И.Трусов, Политическая юстиция в СССР. – Санкт – Петербург, 2002.

¹⁴ Bents Jensens. Lielais Gulags. Krievijas traģēdija un Rietumu atmiņas zudums XX gadsimtā. – Rīga, 2002. (tulk. no dāņu valodas).

Avoti

Pētot staļiniskās deportācijas un izsūtīto bēgšanu no nometinājuma vietām, par vienu no vissvarīgākajiem avotiem var kalpot Krievijas Federācijas Valsts arhīva [KFVA] fondu dokumenti. Tēmas izpētē īpaši vērtīga avotu grupa ir 9401.fonda „PSRS Iekšlietu tautas komisariāta – Iekšlietu ministrijas” 2.apraksta lietu dokumenti. Tie ir PSRS Iekšlietu tautas komisariāta – Iekšlietu ministrijas sekretariāta operatīvās lietvedības t.s. Īpašo mapju ziņojumi, ziņojumu piezīmes jeb uzziņas, pārskati, telegrammas, t.i. dokumenti, kas sūtīti uz Vissavienības komunistiskās (boļševiku) partijas [VK(b)P] Centrālo komiteju, Padomju Savienības komunistiskās partijas [PSKP] Centrālo komiteju, PSRS Ministru padomi, PSRS Augstāko padomi un kas adresēti Josifam Staļinam, Lavrentijam Berijam, Vjačeslavam Molotovam, Ņikitam Hruščovam un citiem komunistiskās partijas un PSRS valdības vadītājiem. Deportāciju dziļākai izpētei nozīmīgas ir arī 9401.fonda 1.a aprakstā glabātās PSRS Iekšlietu tautas komisariāta – Iekšlietu ministrijas pavēles, direktīvas un cirkulāri. Tā, piemēram, šajā fondā atrodama PSRS iekšlietu ministra S.Kruglova 1949.gada 12.marta pavēle par „kulaku” un viņu ģimeņu, „bandītu” un „nacionālistu” ģimeņu izsūtīšanas kārtību no Lietuvas PSR, Latvijas PSR un Igaunijas PSR un par uzraudzības režīma nodrošināšanu izsūtīto nometinājuma vietās, kā arī viņa 1949.gada 18.maija ziņojums J.Staļinam, V.Molotovam un L.Berijam par PSRS Ministru padomes 1949.gada 29.janvāra lēmuma Nr.360-138 izpildes rezultātiem. Pats šis lēmums glabājas Krievijas Federācijas Prezidenta arhīva 93.fondā „PSRS Ministru padomes lēmumu un rīkojumu kolekcija”.

Svarīgi dokumenti par Baltijas valstu iedzīvotāju deportācijām atrodas arī Krievijas Federācijas Valsts arhīva 9479.fondā „PSRS Iekšlietu ministrijas 4.specdaļa (1931.-1959.): dienesta ziņojumi par deportāciju gaitu un rezultātiem, statistiskās ziņas par izsūtītajiem, sarakste ar Latvijas PSR, Igaunijas PSR un Lietuvas PSR komunistisko partiju un valdību vadītājiem par specnometināto atbrīvošanu.

Latvijas iedzīvotāju deportāciju norises, specnometināto uzraudzības sistēmas un dzīves apstākļu izpēte noderīgi ir arī Omskas apgabala Valsts arhīva [OAVA] un Tomskas apgabala Valsts arhīva [TAVA] dokumenti.¹

Deportēto bēgšanas no specnometinājuma vietām izpētē vissvarīgākie un nozīmīgākie materiāli atrodami Latvijas Valsts arhīva 1987.fondā „1941.gada 14.jūnijā no Latvijas izsūtīto iedzīvotāju personas lietas” un 1894.fondā „1949.gada 25.martā no Latvijas izsūtīto iedzīvotāju personas lietas”. Šajos fondos esošajās izsūtīto uzskaites lietās dokumentu apjoms ir ļoti plašs un daudzveidīgs. Tajās ievietotas arī katras konkrētās 16 gadu vecumu sasniegušās personas lietas, kas 1941.gadā oficiāli saucās „Izsūtījumā noņemtinātā personas lieta”, bet 1949.gadā – „Specnometinātā personas lieta”. Tās tika veidotas jau izsūtījumā – rajona Iekšlietu tautas komisariāta – Iekšlietu ministrijas speckomandatūrās par visām personām, kuras bija sasniegušas 16 gadu vecumu. Nepilngadīgos ierastīja mātes personas lietā. Lietās atrodas noņemtinātā anketa, kurā norādīts, kas, kad un uz kādu laiku konkrēto personu ir izsūtījis. Anketā (parasti mātēm) norādīts arī ģimenes locekļu skaits un ģimenes sastāvs. Izsūtītajai personai tika izsniegta reģistrācijas apliecība ar konkrētu numuru un norādi, ka šai personai katrā mēneša noteiktajā datumā jāierodas reģistrēties. Personu lietās sastopami arī dažāda veida saistību raksti, kā, piemēram, par 1949.gadā deportēto „mūža noņemtinājumu” un sodu par bēgšanu – 20 gadi katorgas darbos. Lietās atrodami ļoti daudzu izsūtīto un viņu tuvinieku dažādām PSRS un LPSR varasiestādēm rakstītie lūgumi par izsūtīšanas lietas pārskatīšanu un atļauju atgriezties dzimtenē, kā arī atbildes uz tiem.

Ja izsūtītā persona no noņemtinājuma vietas aizbēga, lietā atrodami plaši materiāli par aizbēgušā meklēšanas pasākumiem, viņa notveršanu, pratināšanas protokoli par bēgšanas apstākļiem, kā arī apsūdzības slēdzieni un PSRS Iekšlietu ministrijas Sevišķās apspriedes lēmumi par bēgļa nosūtīšanu uz Gulaga noņemtni vai koloniju, vai arī nosūtīšanu atpakaļ uz agrāko noņemtinājuma vietu. Šeit atrodamas arī ziņas par izsūtītā atbrīvošanu no specnometinājuma un par atļauju atgriezties dzimtenē.²

LVA 101.fondā „Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālā komiteja” atrodamas ziņas par LKP Centrālās komitejas atskaitēm un

---

¹ Plašāk skat.: Aija Kalnciema. 1949.gada 25.marta deportācija. Dokumenti. // Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 59.-62.lpp.

² Plašāk skat.: Ainārs Bambals. 1941.gada 14.jūnijā izsūtīto Latvijas iedzīvotāju arhīva lietas. // Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs. – 27.-33.lpp.

ziņojumiem VK(b)P Centrālajai komitejai par represīvās politikas īstenošanu, LKP CK biroja lēmumi par 1949.gada marta deportācijas rezultātiem. Tāpat šeit glabājas LPSR Valsts drošības ministrijas – Valsts drošības komitejas izziņas par izsūtīto bēgšanu un atbrīvošanu no specnometinājuma, LPSR Augstākās tiesas, Ministru padomes komisijas, Iekšlietu ministrijas, Prokuratūras, Augstākās padomes komisijas, bet atsevišķos gadījumos arī PSRS Augstākās tiesas materiāli par Latvijas iedzīvotāju atbrīvošanu no izsūtījuma un atļauju atgriezties dzimtenē.

LVA 270.fondā „Latvijas PSR Ministru padome un Latvijas Republikas Ministru padome” dokumentu vidū līdz ar LPSR Ministru padomes 1949.gada 17.marta lēmumu Nr.282 „Par kulaku ģimeņu izsūtīšanu ārpus Latvijas PSR” vērtīgs avots ir LPSR Ministru padomes komisijas sēžu protokoli par specnometinājumā izsūtīto personu lūgumu izskatīšanu.

LVA 290.fonda „Latvijas PSR Augstākā padome un Latvijas Republikas Augstākā padome” materiālos atrodāma sarakste ar PSRS Augstāko padomi, PSRS Valsts drošības tautas komisariātu – Valsts drošības ministriju, PSRS Iekšlietu tautas komisariātu – Iekšlietu ministriju, kā arī LPSR represīvajām iestādēm saistībā ar 1941.gada 14.jūnija un 1949.gada 25.marta deportācijās cietušajiem. Īpaši svarīgs avots ir izsūtīto lūgumi LPSR Augstākās padomes Prezidija Apžēlošanas komisijai un tās priekšsēdētājam A.Kirhenšteinam par izsūtīšanas lietu pārskatīšanu un atļauju atgriezties Latvijā.

LVA 1221.fondā „Latvijas PSR Prokuratūra” atrodāmi LPSR Ministru padomes komisijas sēžu protokoli par administratīvā kārtībā izsūtīto personu atgriešanos Latvijā. Savukārt Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas 1.fondā atrodāmas ziņas par tās sistēmas izveidošanu, kura nodarbojās ar aizbēgušo izsūtīto meklēšanu Latvijas PSR teritorijā.

Vērtīgas ziņas par PSRS iedzīvotāju masu deportācijām, izsūtīto dzīvesapstākļiem nometinājumā, represīvo iestāžu cīņu ar bēgšanas gadījumiem un deportēto atbrīvošanu atrodāmas pēdējos gados publicētajos dokumentu krājumos.¹

---

¹ История сталинского ГУлага. Конец 1920-х – первая половина 1950-х годов. Собрание документов в семи томах. Т.1: Массовые репрессии в СССР. – Москва, 2004.; Т.5: Спецпереселенцы в СССР. – Москва, 2004.; Сталинские депортации. 1928-1953. – Москва, 2005.; Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы. – Т.1: март 1953 – февраль 1956. – Москва, 2000.; Реабилитация: как это было. Т.2: февраль 1956 – начало 80-х годов – Москва, 2003; Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. – Москва, 1993.; Лубянка. Органы ВЧК – ОГПУ – НКВД – НКГБ – МГБ – МВД – КГБ. 1917-1991.

1.nodaļa

Deportēto bēgšana no noletinājuma vietām

Viena no visplašākajām deportēto noletinājuma vietām bija Sibīrija, kurā arī izsūtītajiem latviešiem nācās pavadīt daudzus, mokpilnus gadus.

Sibīrija kā Krievijas impērijas politiskā izsūtījuma vieta izveidojās 18.gadsimtā. Pret iekārtas pretiniekiem bez tiesām tika pielietoti arī dažādi ārpustiesas līdzekļi. Nolikums par valsts iekārtu un sabiedriskās kārtības aizsardzību deva tiesības piespriest izsūtījumu uz Sibīriju vai citām attālām, nomaļām vietām. Pie Iekšlietu ministrijas darbojās Sevišķā apspriede, kurai bija tiesības izsūtīt administratīvā kārtībā personas, kuras ir kaitīgas valstij un sabiedriskajai kārtībai, uz laiku no viena līdz pieciem gadiem.¹

Izsūtīšana bija arī viens no svarīgākiem un stabiliem Sibīrijas iedzīvotāju formēšanas kanāliem. No šā reģiona apgūšanas sākuma vairākus gadsimtus ievērojamu lomu spēlēja plašu teritoriju piespiedu (soda) kolonizācija. Uz Sibīriju tika sūtīti kā sodu izcietušie kriminālnoziedznieki, tā arī politiskie. Kriminālnoziedznieku sūtīšana uz Sibīriju tika pārtraukta sakarā ar 1900.gada 12.jūnijā pieņemto lēmumu. Taču pati izsūtīšanas sistēma netika likvidēta, izmainījās tikai tās konfigurācija. Pilnā mērā saglabājās izsūtīšana katorgā, kā arī izsūtīšana ar tiesas lēmumu par politiskiem un reliģiskiem „noziegumiem”.

Pēc cara patvaldības krišanas vairāk nekā četrus gadus (no 1917. līdz 1922.gadam) izsūtīšanas soda institūts nedarbojās. Tas tika atjaunots 1922.gadā un bija saistīts ar boļševiku vēlēšanos izolēt savus politiskos pretiniekus – „kontrrevolucionārus”, sociālistus, kulta kalpus, ka arī daudzus citus. Bēdīgi pazīstamie Sibīrijas rajoni – Narimas un Turuhanskas novadi atkal kļuva par politisko, pēc tam arī – „sociāli bīstamo elementu” koncentrācijas vietu. 1924.gadā Apvienotā valsts politiskā pārvalde [AVPP] likumdošanas kārtībā ieguva tiesības veikt visdažādāko kategoriju „sociāli bīstamo elementu” administratīvo izsūtīšanu. Sibīrijas kolonizācijas plānus, bet jau jaunā formā,

---

Справочник. – Москва, 2003.; Latvija padomju režīma varā. 1945-1986. Dokumentu krājums. – Rīga, 2001.; Narimas hronikas. 1930-1945. Dokumenti un atmiņas. – Rīga, 1999.; Okupācijas varu nodarītie postījumi Latvijā. 1940-1990. – Stokholma – Toronto, 2000.; Okupācijas varu politika Latvijā. 1939-1991: Dokumentu krājums. – Rīga, 1999.

¹ В.Н. Кудрявцев, А.И.Трусов. Политическая юстиция в СССР. – с.34.

atjaunoja 1929.gadā aizsāktā lauksaimniecības vardarbīgā kolektivizācija, kura bija cieši saistīta ar plašām zemniecības masu deportācijām. No 1932. līdz 1940.gadam caur Rietumsibīrijas noņemšanas vietām bija izgājuši 2 miljoni 176 tūkstoši cilvēku, no kuriem bija nomiruši gandrīz 390 tūkstoši izsūtīto.¹

Nosakot deportēto izvietojuma rajonus, speciāli tika izraudzītas tādas vietas, no kurām lielā attāluma un dabas apstākļu dēļ izsūtīto aizbēgšana bija stipri apgrūtināta. Specpārviēto noņemšanas vietās tika izveidotas AVPP (vēlāk – Iekšlietu tautas komisariāta – Iekšlietu ministrijas) speckomandantūras. To uzdevums bija nodrošināt specpārviēto uzskaiti, noteiktā uzraudzības režīma ievērošanu un novērst viņu bēgšanas gadījumus. Tomēr to visā specnoņemšanas sistēmas pastāvēšanas laikā izpildīt nekad neizdevās. PSRS AVPP 1930.gada 10.jūlija pavēlē Nr.223/106 „Par cīņu ar izsūtīto kulaku bēgšanu” tika noteikts:

„Lai visnoteiktajā veidā izskaustu kulaku, kuri ir izsūtīti uz Ziemeļu novadu, Sibīriju, Urāliem un citām PSRS vietām, bēgšanu, kura arvien vēl turpinās plašos apmēros, tiek pavēlēts:

1. Konstatējot, ka AVPP pilnvaroto pārstāvniecības vietās, no kurām ir izsūtīti kulaki, ir nepietiekami izpildījušas un izpilda AVPP direktīvas par cīņu ar nelikumīgā veidā atgriezušajiem kulakiem, visām AVPP pilnvarotajām pārstāvniecībām tieši vai kopā ar citiem padomju varas orgāniem veikt enerģisku darbu, lai atrastu tos izsūtītos kulakus, kuri ir nelikumīgi atgriezušies vai atgriežas, veicot pasākumus viņu aizturēšanai, represīvo mēru pastiprināšanu pret viņiem – nosūtot atpakaļ uz noņemšanas vietu, bet tajos gadījumos, kad tiek atklāta viņu pretpadomju darbība – ieslogot viņus koncentrācijas nometnē, līdz pat augstākā soda mēra piemērošanai ar apgabala – novada trijnieka lēmumu.
2. AVPP pilnvarotajām pārstāvniecībām kulaku noņemšanas vietās maksimāli pastiprināt cīņu ar kulaku bēgšanu, saskaņā ar AVPP direktīvām, piesaistot izbēgušo kulaku notveršanā miliciju un vietējos iedzīvotājus, pielietojot un pieļaujot attiecīgu prēmēšanu par izbēgušo kulaku aizturēšanu, pie kam attiecīgās summas par to saņemt no aizturēto kulaku darba algas. Tajā pašā nolūkā, lai pastiprinātu

¹ Сергей Кудрявцев. Серп и молот. Крестьянская ссылка в Западной Сибири в 1930-е годы. – Москва, 2005. – с.57.

aizbēgušo kulaku aizturēšanu, tiek atļauta tās summas atlikuma izmantošana, kura tika speciāli asignēta kulaku izsūtīšanai.

3. Uz laiku, turpmāk līdz kulaku izvietošanai Ziemeļu novada pastāvīgajās dzīvesvietās, īpašu apstākļu dēļ Ziemeļu novada AVPP pilnvarotajai pārstāvniecībai:

- a. nepieļaut radnieku un paziņu atrašanos pie izsūtītajiem kulakiem;
- b. atļaut kulakiem ienākušo korespondenci tikai atklātņu un telegrammu veidā, kā arī paciņu un naudas pārvedumus. (..).¹

Visās deportēto nometināšanas vietās tika izveidota izsūtīto kopatbildība, izraugoties no katrām desmit ģimenēm atbildīgo vecako. Viņa pienākums bija veikt viņam uzticēto ģimeņu novērošanu un nekavējoties ziņot speckomandantūras komandantam par visiem izsūtīto režīma pārkāpumiem un gatavošanos bēgšanai. Sakarā ar kopatbildības ieviešanu tika noteikta paraksta ņemšana kā no izsūtīto grupas, tā arī no desmitģimeņu vecākajiem.”²

1930.gada 5.jūlijā Maskavā sasauktajā AVPP augstāko darbinieku apspriedē Rietumsibīrijas novada AVPP priekšsēdētājs L.Zakovskis (H.Štubis) par cīņu ar „kulaku” bēgšanu norādīja:

„1. Ja kulaki vienkārši bēg un viņi nav iesaistīti kontrrevolucionārā darbībā, tad tādus pa etapu nosūta atpakaļ uz nometinājuma vietu vai uz daudz attālākām vietām.

2. Ja kulaki bēg, veicot pretpadomju aģitāciju un izrādot citu kontrrevolucionāru aktivitāti, tad tādus tiesā trijniekā un iesloga nometnēs.

3. Ir izveidoti AVPP transporta daļas operatīvie trijnieki, kuri palīdz ķert izbēgušos kulakus un neļauj viņiem aizbēgt no Sibīrijas.”³

Izsūtītie labi apzinājās, ka brīvība viņiem faktiski ir atņemta uz ilgu laiku un tamdēļ šo nebrīvo cilvēku dabiska vēlēšanās bija izrauties brīvībā, t.i. aizbēgt. Tikai laika posmā no 1931. līdz 1940.gadam no „kulaku” nometinājuma vietām aizbēga 629042 cilvēki, no kuriem tika notverti un nosūtīti atpakaļ 235120 cilvēki. Vislielāko bēgļu skaitu sastādīja jaunieši un neprecētie vīrieši.⁴

¹ Боль людская. Книга Памяти репрессированных томичей. Том пятый. – Томск, 1999. – с.70.

² Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. Документы и материалы в пяти томах. – 1927-1939. Т.2 – Москва, 2000. – с.526.

³ Спецпереселенцы в Западной Сибири. 1930 – весна 1931 г. – Новосибирск, 1992. – с.27.

⁴ В.Н.Земсков. Спецпоселенцы в СССР. 1930-1960. – с.66.

1945.gada 13.februārī PSRS Prokuratūra ar pavēli Nr.39s izsludināja PSRS TKP 1945.gada 8.janvāra lēmumu „Par specpārvietoto tiesisko stāvokli”, kurā bija noteikts:

„(..) Specpārvietotajiem nav tiesības bez IeTK speckomandantūras komandanta atļaujas atstāt tā nometinājuma rajona robežas, kuru apkalpo šī speckomandantūra. Patvaļīga aiziešana aiz šī nometinājuma rajona robežas, tiek uzskatīta par bēgšanu un par to draud atbildība kriminālā kārtībā.”¹

Tajā pašā laikā PSRS TKP apstiprinātajā „Nolikumā par IeTK speckomandantūram” IeTK speckomandantūru komandantiem tika uzlikti šādi pienākumi:

„(..) Specpārvietoto uzskaitē un uzraudzība, lai novērstu bēgšanu no nometinājuma vietām un viņu vidū atklātu pretpadomju un krimināli noziedzīgus elementus; aizbēgušo specpārvietoto meklēšanas organizēšana un veikšana. Speckomandantūru komandantiem bija jāveic izmeklēšana par specpārvietoto bēgšanu un citiem noziegumiem un par katru ierosināto lietu jāpaziņo IeTK rajona daļas priekšniekam un rajona prokuroram. Lietas par bēgšanu, banditismu un kontrrevolucionāriem noziegumiem ar attiecīgo IeTK – IeTK pārvalžu starpniecību bija jānodot izskatīšanai PSRS IeTK Sevišķajai apspriedei. Specpārvietotajiem tika paziņots, ka par bēgšanu viņus sauks pie kriminālatbildības un notiesās ar brīvības atņemšanu līdz 10 gadiem.”²

Tomēr, neraugoties uz PSRS IeM daudzajām pavēlēm, lēmumiem un direktīvām, izsūtīto bēgšana no nometinājuma vietām novērst neizdevās. Laika posmā no 1941. līdz 1947.gadam bija aizbēguši 57844 cilvēki (sameklēti un aizturēti bija 7680); 1947.gadā aizbēga 19555 cilvēki (sameklēti un aizturēti 21670); 1948.gadā aizbēga 6863 cilvēki (šajā gadā pavisam tika sameklēti un aizturēti 28930 bēgļi).³

PSRS MP 1948.gada 24.novembra lēmumā Nr.4367-172 ps „Par izsūtītajiem” norādīja uz PSRS IeM speckontingentu (izsūtīto) vājo uzraudzību, kā rezultātā esot pieļauts liels aizbēgušo skaits no obligātā nometinājuma vietām. Tika norādīts arī uz to, ka aizturētos specpārvietotos, kuri aizbēguši no nometinājuma vietām, IeM orgāni nosūtot atpakaļ uz nometinājuma vietām,

---

¹ Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. – с.113.

² История сталинского ГУлага. Том 5. – с.447.

³ В.Н.Земсков. Спецпоселенцы в СССР. 1930-1960. – с.191.

nesaucot viņus pie kriminālatbildības. Tas esot noticis PSRS IeM un PSRS Prokuratūras nolaidības dēļ.¹

1948.gada 24.novembrī jautājumu „Par izsūtītajiem” izskatīja VK(b)P CK Politbirojs. Tika nolemts:

„1. Noteikt, ka čečenu, karačajeviešu, ingušu, balkānu, kalmiku, vāciešu, Krimas tatāru un citu izsūtīšana ir veikta uz mūžīgiem laikiem, bez tiesībām atgriezties agrākajās dzīvesvietās. Par patvaļīgu izbraukšanu (bēgšanu) no obligātā nometinājuma vietām šos vainīgos saukt pie kriminālatbildības, par šo noziegumu nosakot soda mēru – 20 gadus katorgas darbos.

Lietas par izsūtīto bēgšanu izskatīt PSRS IeM Sevišķajā apspriedē.

Personas, kuras ir vainīgas par izsūtīto slēpšanu, kuri aizbēguši no obligātā nometinājuma vietām vai šo bēgšanu ir veicinājušas un personas, kuras ir vainīgas par atļauju izsniegšanu izsūtītajiem par atgriešanos viņu agrākajās dzīvesvietās, saukt pie kriminālatbildības, par šiem noziegumiem nosakot soda mēru – brīvības atņemšanu uz pieciem gadiem.”²

VK(b)P CK Politbiroja lēmums 1948.gada 26.novembrī tika noformēts ar PSRS Augstākās padomes Prezidija dekrētu „Par kriminālatbildību personām par bēgšanu no obligātā un pastāvīgā nometinājuma vietām, kuras uz Padomju Savienības attāliem rajoniem izsūtītas Tēvijas kara laikā.”³

VK(b)P Politbirojs uzdeva PSRS IeM (Kruglovam) un PSRS ģenerālprokuroram (Safonovam) „turpmāk visus izsūtītos, kuri bēguši no obligātā nometinājuma vietām, ka arī personas, kuras ir vainīgas par pārvietoto personu bēgšanu un viņu paslēpšanu, ka arī personas, kuras viņiem sniegušas palīdzību iekārtoties agrākajās dzīvesvietās, arestēt un saukt pie kriminālatbildības, izskatot lietas PSRS IeM Sevišķajā apspriedē. (.); PSRS Iekšlietu ministrijai (Kruglovam) mēneša laikā pārbaudīt Iekšlietu ministrijas vietējo orgānu darbu par izsūtīto administratīvās uzraudzības veikšanu, īpaši tajā daļā, kura attiecas uz izsūtīto pienācīgu uzskaiti un tada režīma nodrošināšanu, kas izslēgtu bēgšanas iespēju; Valsts drošības ministrijai (Abakumovam) ar VDM orgānu apsardzes palīdzību dzelceļa un ūdens

¹ В.Н.Земсков. Спецпоселенцы в СССР. 1930-1960. – с.159.

² Советская национальная политика: идеология и практики. 1945-1953. – Москва, 2013. – с.666.

³ Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. – с.124, 125.

transportā pieņemt mērus, lai aizturētu un arestētu tos izsūtītos, kuri aizbēguši no obligātā noņemšanas vietām.”¹

Pēc PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrēta izdošanas bēgšanas skaits strauji samazinājās. Saskaņā ar PSRS IeM pavēlēm tās iestādes un speckomendantūras 1949.gadā ievērojami pastiprināja noņemšanas režīmu un izsūtīto administratīvo uzraudzību, nodrošinot visu izsūtīto ierašanos uz obligāto reģistrāciju, noorganizēja visu izsūtīto personālu uzskaiti. Tika pieņemti stingri mēri, lai nepieļautu izsūtīto patvaļīgu izbraukšanu no noņemšanas vietām, kā arī noorganizeta aizbēgušo aktīva meklēšana un aizturēšana.

Šo pasākumu rezultāta 1949.gadā, salīdzinot ar 1948.gadu, bēgšanas skaits no noņemšanas vietām bija samazinājies vairāk nekā 4,5 reizes. 1949.gadā no kopējā izsūtīto skaita 2572829 cilvēki, kuri atradās IeM orgānu uzskaitē, aizbēga 1675 cilvēki, no kuriem tika aizturēti un arestēti 1430 cilvēki. 1949.gadā PSRS IeM Sevišķā apspriede par bēgšanu saskaņā ar PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētu ar 20 gadiem katorgas darbos bija notiesājusi 1932 cilvēkus. Par bēgšanas atbalstīšanu ar ieslodzījumu labošanas darbu noņemtnēs bija notiesāti 66 cilvēki. Līdz 1950.gada 1.janvārim bija palikuši nesameklēti 6410 aizbēgušie.²

1950.gada 13.februārī PSRS VDM ziņoja J.Staļinam par 10.februārī notikušo Sevišķās apspriedes sēdi, kurā tika izskatītas apsūdzības lietas par 1592 cilvēkiem. Sprotams, ka ne par kādu nopietnu šo lietu izskatīšanu nevarēja būt ne runas. Taču J.Staļinu daudz vairāk interesēja atbildības procedūra par bēgšanu, nevis vairāk nekā pusotra tūkstoša cilvēku notiesāšana vienā dienā. Viņš PSRS valsts drošības ministram V.Abakumovam uzdevuma jautājumu:

„Bet kas ir atbildīgs par bēgšanu?”³

1950.gada 14.jūlijā J.Staļins parakstīja PSRS MP lēmumu Nr.3077-1286 ps „Par specnoņemšanu nodošanu no PSRS Iekšlietu ministrijas PSRS Valsts drošības ministrijai”, kurā bija noteikts:

„1. Nodot no PSRS Iekšlietu ministrijas PSRS Valsts drošības ministrijai specnoņemšanas, uzliekot PSRS VDM atbildību par politisko izsūtījumu,

¹ Советская национальная политика: идеология и практики. 1945-1953. – Москва, 2013. – с.667.

² Пасат В.И. Трудные страницы истории Молдовы 1940-1950 г.г. – Москва, 1994. – с.678-682.

³ Мозохин О.Б. Право на репрессии: Внесудебные полномочия органов государственной безопасности (1918-1953). – с. 234, 235.

specnometinājumu un to personu meklēšanu, kuras ir aizbēgušas no izsūtījuma, specnometinājuma un ieslodzījuma vietām.

PSRS Valsts drošības ministrijai politisko un kriminālo izsūtīto un specnometināto izvietojuma vietās nodrošināt stingru režīmu. Noorganizēt daudz stingraku izsūtīto un specnometināto uzskaiti un reģistrāciju, pastiprināt čekistu novērošanu, administratīvo uzraudzību un cīņu ar bēgšanu, nodrošināt tādu kārtību, lai izsūtītie un specnometinātie nevarētu pamest nometinājuma vietas un izmantot dzelzceļa, ūdens un gaisa transportu bez VDM orgānu atļaujas.”¹

Sākumā aizbēgušie nometinātie netika uzskatīti par sevišķi bīstamiem valsts noziedzniekiem. Līdz pat 1952.gadam par viņiem Vissavienības meklēšana tika izsludināta retos gadījumos. Tā, piemēram, 1951.gadā no 2518 specnometinātajiem, kuri skaitījās meklēšanā, Vissavienības meklēšana tika izsludināta tikai par 47 cilvēkiem. Situācija strauji izmainījās 1952.gadā. 1953.gada sākumā meklēšanā skaitījās 2209 specnometinātie. Vissavienības meklēšana tika izsludināta par 1492 cilvēkiem, bet vietējā meklēšana tikai par 717 cilvēkiem.²

1953.gada janvārī specnometināto uzraudzības aparāts sastādīja 10752 cilvēkus. Viņu vidū bija 1044 aparāta darbinieki, 916 rajonu iestāžu darbinieki, 2893 speckomandantūru komandanti, 1861 speckomandantūru komandantu palīgs, 2801 uzraugs, 1217 operatīvo – meklēšanas apaksvienību darbinieki. Čekistu uzraudzību veica 33463 aģenti, 468 konspiratīvo dzīvokļu un tikšanās vietu turētāji, 94246 desmitģimeņu vecākie. Uzskaiti, režīmu un uzraudzību nodrošināja 51 specnometinājumu daļa, 19 specnometinājumu nodaļas, 2916 speckomandantūras un 31 operatīvā – meklēšanas vienība.³

Speckomandantūru tīkls bija parklājis visu Sibīriju, kā arī daudzus citus PSRS reģionus. Tā, piemēram, Krasnojarskas novadā atradās 184 speckomandantūras, Omskas apgabalā – 96, bet Tomskas apgabalā – 109.

Pēc J.Staļina nāves 1953.gadā pamazām aizsākās specnometinājumu sistēmas likvidācija un uzraudzības režīma liberalizācija.

Ar PSRS Augstākās padomes Prezidija 1954.gada 13.jūlija dekrētu tika atcelts PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrēts,

¹ Лубянка. Органы ВЧК – ОГПУ – НКВД – НКГБ – МГБ – МВД – КГБ. 1917-1991. Справочник. – с.647.

² В.Н.Земсков. Спецпоселенцы в СССР. 1930-1960. – с.193.

³ В.Н.Земсков. Спецпоселенцы в СССР. 1930-1960. – с.187.

kura par bēgšanu bija noteikti 20 gadi katorgas darbos. Turpmāk bēgļiem bija jāpiemēro Kriminālkodeksa 82.panta 1.daļā paredzetais sods – trīs gadi ieslodzījumā.¹

Tomēr šajā laikā bēgšanas gadījumu skaits palika visai liels. Tā, piemēram, 1957.gada pirmajā pusē no noņemšanas vietām aizbēga vairāk nekā 400 cilvēki. Ne visi no viņiem tika atrasti un aizturēti. Pie tam daudzi bēgļi pēc aizturēšanas pie atbildības vairs netika saukti.

---

¹ Реабилитация: как это было. Том 1: март 1953 – февраль 1956. – с.161.

2.nodaļa

Deportēto Latvijas iedzīvotāju sadzīves un materiālie apstākļi nometinājuma vietās

Gan 1941.gada jūnijā, gan arī 1949.gada martā deportētās Latvijas iedzīvotāju ģimenes galvenokārt tika nometinātas dažādos Sibīrijas apgabalos. 1941.gada jūnijā deportētos nometināja Krasnojarskas novada un Novosibirskas apgabala attālos rajonos. (1944.gada augustā šie Novosibirskas apgabala rajoni tika iekļauti jaunizveidotajā Tomskas apgabalā – J.R.). 1949.gada martā deportētos nometināja Omskas, Tomskas, kā arī Amūras apgabala šādžās un ciematos. No deportēto ešelonu izkraušanas stacijām viņus sadalīja pa kolhoziem, padomju saimniecībām, mežrūpniecības un citiem uzņēmumiem.

Izsūtīto sadzīves un materiālie apstākļi bija ļoti smagi. Daudziem lielā saspīestībā nācās dzīvot barakās, zemnīcās, citās, dzīvošanai pilnīgi nepiemērotās telpās. Visgrūtāk klājās veciem un slimiem cilvēkiem, kā arī maziem bērniem un tiem, kuri agrāk smagu, fizisku darbu nebija strādājuši. Daudzi smagi saslima. Bieži bija arī nāves gadījumi.

PSRS IeTK Novosibirskas apgabala pārvaldes priekšnieka vietnieks valsts drošības leitnants A.Vorobjovs 1941.gada 22.augusta ziņojumā PSRS iekšlietu tautas komisāra vietniekam V.Černišovam par izsūtīto izvietošānu un uzraudzības režīma nodrošināšanu norādīja:

„1941.gada jūnijā un jūlijā Novosibirskas apgabala teritorijā no Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Moldāvijas un Baltkrievijas PSR tika ievesti 19362 cilvēki – izsūtījumā nometinātie, kurus IeTK trijnieki ir notiesājuši uz 20 gadiem izsūtījuma nometinājumā. (Patiesībā nekāda tiesa nebija notikusi un arī vēlākos gados tiesas administratīvi izsūtīto personu lietas neizskatīja – J.R.). viņi ir izvietoti apgabala 14 ziemeļu rajonos, lielākoties 1930.-1935.gadā izsūtīto bijušo kulaku darba nometinājuma ciematos, kurus apkalpo darba nometinājuma komandantūras. Neliela daļa no viņiem ir izvietota šo rajonu pamatiedzīvotāju vietās.

Saskaņā ar PSRS IeTK 1939.gada pavēli Nr.0143 izsūtījumā nometināto administratīvā apkalpošana ir uzdots IeTK vietējām iestādēm.

Taču šā kontingenta apkalpošanā ir parādījušās šādas grūtības: prāva daļa izsūtījumā noņemto ir izvietoti apdzīvotajās vietās, kas no rajona centra atrodas līdz 300 km attālumā. Lielā attāluma dēļ personas, kurām 2-3 reizes mēnesī jāierodas atzīmēties IeTK rajona daļās, fiziski šīs pavēles prasības nevarēs izpildīt. Tā paša cēloņa dēļ ārkārtīgi apgrūtināta ir kontingenta administratīvā novērošana un operatīvā apkalpošana tā izvietojuma un pastāvīgā darba vietās.

Tādēļ, lai pastiprinātu režīmu noņemto darbā iekārtošanas vietās un varētu pilnvērtīgi viņus operatīvi apkalpot, sakarā ar kara laiku, es uzskatu par nepieciešamu:

1. Attiecināt uz izsūtījumā noņemtajiem tādu režīmu, kāds noteikts ar PSRS TKP 1939.gada 29.decembra lēmumu Nr.2122-617-ps apstiprinātajā nolikumā par specciematiem un „osadņiku” (no Rietumukrainas un Rietumbaltkrievijas izsūtītie poļi, kas tur bija apmetušies pēc Polijas un Krievijas 1920.gada kara – J.R.) darbā iekārtošanu.
2. Nodot izsūtījumā noņemtos darba noņemtajuma komandantūru administratīvā apkalpošanā, un šajā sakarā rajonu un ciematu komandantūras reorganizēt par jaukta tipa [komandantūrām], turpmāk saucot tās par darba noņemtajuma, izsūtījuma noņemtajuma komandantūrām.”¹

Savukārt PSRS IeTK Krasnojarskas novada pārvaldes priekšnieks valsts drošības majors I.Semjonovs 1941.gada 17.septembra dienesta ziņojumā V.Černišovam „Par izsūtījumā noņemto izvietojumu, darbā iekārtošanu un saimniecisko jautājumu nokārtošanu” rakstīja:

„Izsūtījumā noņemtie no Latvijas, Lietuvas, Moldāvijas, Ukrainas un Baltkrievijas PSR, pavisam 4233 ģimenes jeb 16784 cilvēki, ir izvietoti novada 38 administratīvajos rajonos. (..)

No Latvijas PSR izsūtījumā noņemti, 1500 ģimenes jeb 6000 cilvēki, ir izvietoti Ilanskas, Sajānu, Biriļusu, Ujaros, Tjuhtetas, Berjozovskas, Kanskas, Džeržinskas, Nazarovas, Bogotolas, Sovetskas, Irbeiskas un 17 citos rajonos.

Lielākā daļa izsūtījumā noņemto iekārtoti darbā novada rajonu kolhozos, sovhozos, MTS (mašīnu un traktoru stacijās – J.R.), meža un krāsaino

¹ Krievijas Federācijas Valsts arhīvs, 9479.f., 1.apr., 87.l., 195., 196.lp.; Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs, 18.lpp.

metālu rūpniecībā, vietējos rūpniecības uzņēmumos, kā arī rajonu centros un pilsētās, kas atrodas dzelzceļa maģistrāļu desmit kilometru zonā. (..).

Lielākā daļa izsūtījumā noņemtie, to vidū arī pilsētu iedzīvotāji un daļēji inteliģence, tiek izmantoti fiziskos darbos. (..) Tā kā liela daļa izsūtījumā noņemtie līdz noņemšanai ar fizisku darbu nav nodarbojušies un viņiem nav darba apgādes, vairākums izstrādes normas neizpilda. (..).

Izsūtījumā noņemtie agrākie lauku iedzīvotāji, sevišķi latvieši, pret fizisku darbu kolhozs un uzņēmumos izturas apzinīgi un izstrādes normas izpilda par 100 un vairāk procentiem. (..).

Izsūtījumā noņemtie sievietes, kurām ir mazgadīgi bērni, to skaits izsūtīto vidū ir liels, sakarā ar to, ka atsevišķos kolhozos un uzņēmumos nav bērnu silītes, visā pilnībā darbos netiek izmantotas.

Dzīvokļu un sadzīves jautājumu ziņā noņemtie galvenokārt ir izvietoti kolhozu mājās, kā arī meža, zelta un citu rūpniecības uzņēmumu dzīvojamās telpās, kas atbilst normāliem dzīves apstākļiem.

Taču dzīvojamās platības trūkuma dēļ dažos kolhozos un uzņēmumos, īpaši mežrūpniecībā normaļi dzīves apstākļi izsūtījumā noņemtajiem nav radīti. (..) Ujaras rajonā Krūmiņa vārdā nosauktajā kolhozā, kur izvietotas 50 ģimenes, dzīvošanai piešķirtās telpas nav iekārtotas (nav krāšņu, logi bez stikliem). Šajā pašā rajonā izsūtījumā noņemtie, kas strādā Uzbekijas sovhozu apgādes trestā, ir izvietoti kopējās neiekārtotās barakās, kurām ir nepieciešams kapitālais remonts. (..).

Līdzīga rakstura fakti ir Ačinskas, Kozulķas un citos rajonos.

Ar rūpniecības precēm izsūtījumā noņemtie tiek apgādāti tāpat kā visi iedzīvotāji, taču atsevišķos rajonos ir traucējumi apgādē ar maizi.

Sakarā ar miltu saņemšanas orderu trūkumu Ačinskas rajona mežniecībā apgādāti tika vienīgi strādājošie izsūtījumā noņemtie, izsniedzot tikai 200 gramus [maizes] dienā.

Apgādāmajiem Nižņingāšas rajonā mežrūpniecības uzņēmumos, tajā skaitā bērniem, izsniedz 200 gramus. (..)."¹

¹ Krievijas Federācijas Valsts arhīvs, 9479.f., 1.apr., 87.l., 225.-230.lpp.; Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs, 78.-79.lpp.

PSRS IeTK Galvenās labošanas darbu nometņu un koloniju pārvaldes priekšnieks valsts drošības vecākais majors V.Nasedkins 1941.gada 27.novembra ziņojumā V.Čerņišovam norādīja:

„1941.gadā no Baltijas republikām, Moldāvijas PSR un Ukrainas PSR un Baltkrievijas PSR rietumu apgabaliem uz Altaja novadu, Kirovas apgabalu, Komi APSR, Krasnojarskas novadu, Kazahijas PSR, Novosibirskas un Omskas apgabaliem izsūtījuma nometinājumā uz 20 gadiem ir izsūtītas represēto ģimenes.

Pavisam tādu izsūtījumā nometināto ir 88097 cilvēku. Pēc signāliem, kas saņemti no vietām, šie izsūtījumā nometinātie atrodas ļoti smagos sadzīves apstākļos. Ir sastopami bada, nabadzības un „bezdarba” fakti.

Kā Jums ir zināms, ar šiem izsūtījumā nometinātajiem neviens IeTK aparātā nenodarbojas un par viņu stāvokli neatbild.

Arī Galvenajai labošanas darbu nometņu un koloniju pārvaldes Darba nometinājuma un specnometinājumu daļai par izsūtījumā nometinātajiem nav nekādas daļas, kaut arī tās piedalījās viņu izsūtīšanas operācijā.

Tagad PSRS IeTK ir noorganizēta Speciālo pārvietojumu daļa (priekšnieks b.Ivanovs), kurai it kā būtu jāuzņemas šī kontingenta apkalpošanas funkcijas, taču šī daļa nodarbojas tikai ar vāciešu pārvietošanu un darbā iekārtošanu.

Es uzskatu par nepieciešamu uzdot IeTK Speciālo pārvietojumu daļai no Baltijas, Moldāvijas [PSR], Ukrainas [PSR] un Baltkrievijas PSR izsūtījumā nometināto uzraudzību un apkalpošanu (attiecībā uz darbā iekārtošanu), lai pilnībā izbeigtu šā kontingenta „bezuzraudzības stāvokli”.¹

Par 1941.gada jūnijā izsūtīto tiesisko stāvokli krievu vēsturnieks V.Zemskovs raksta:

„Uz šo deportēto kategoriju sakarā ar tās „paaugstināto bīstamību” neuzdrošinājās attiecināt ne „kulaku izsūtījuma” darbā nometināto režīmu un pat ne „osadņiku” un bēgļu specnometināto režīmu, uzskatot priekš viņiem to par pārāk brīvu. Izsūtījuma vietās minētie „pretpadomju elementi” tika ieskaitīti daudz stingrākā – izsūtījuma naometinājuma režīmā. Šajā statusā viņi atradās līdz 1952.gada rudenim, kad tika pārcelti specnometināto stāvoklī.”²

¹ Krievijas Federācijas Valsts arhīvs, 9479.f., 1.apr., 87.l., 243.lp.; Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs, 83.lpp.

² В.Н.Земсков. Спецпоселенцы в СССР. 1930-1960. – с.91.

Sākumā 1941.gadā izsūtītie atradās PSRS IeTK Gulaga Darba nometinājuma un specnometinājumu daļas uzskaitē un uzraudzībā, bet kopš 1946.gada vasaras viņi bija pakļauti PSRS Iekšlietu ministrijas apgabalu un novadu pārvalžu 1.specdaļai. Nometināto uzskaitē nokļuva arī jaunieši pēc 16 gadu vecuma sasniegšanas. Saskaņā ar PSRS Valsts drošības ministrijas 1950.gada rīkojumu 1941.gadā izsūtītos iedzīvotājus nodeva VDM apgabalu un novadu pārvalžu uzraudzībā. Sākot ar 1948.gadu, izsūtītajiem bija jāparaksta saistībraksts par to, ka viņi, pamatojoties uz PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētu, ir izsūtīti nometinājumā „uz mūžīgiem laikiem”.

Nometinājuma vietās izsūtītajiem noteiktās dienās bija jāierodas speckomendatūrās un jāatzīmējas; par neierašanos draudēja sods; tā, piemēram, izsūtītā T.Ūbele par neregistrēšanos 1952.gada 3.februārī tika sodīta ar 25 rubļu naudas sodu.¹

Izsūtīto ārkārtīgi smagais stāvoklis nemainījās gadiem ilgi. 1946.gada 4.martā PSRS Iekšlietu ministrijas Specnometinājumu daļas priekšnieks pulkvedis M.Kuzņecovs par sliktajiem apstākļiem, kādi bijano Ukrainas un Baltijas izsūtītajiem Molotovas apgabalā 1945.gada ceturtajā ceturksnī, rakstīja, ka 399 ģimenes no 897 vēl arvien atrodoties dzīvošanai nepiemērotās telpās, bet no 5174 izsūtītajiem šajā laikā nomiruši 182 jeb 3,45 procenti.²

Nometināto apstākļi neuzlabojās līdz pat izsūtījuma beigām. Piemēram, Krasnojarskas novada Nižņingas rajona Aleksandrovkas ciema padomes komisija, iepazīstoties ar izsūtītās Bertas Lapiņas dzīves apstākļiem, apsekošanas aktā norādīja, ka B.Lapiņa „turpmāk sevi ar eksistences līdzekļiem nodrošināt nevar, jo dzīvo viena pati, ir bez profesijas un vecuma dēļ fizisku darbu nav spējīga veikt; viņai nav arī ne lopu, ne personiskā īpašuma”.³

Izsūtīto dzīves traģismu apliecina daudzu viņu vēlāk uzrakstītās atmiņas. Uz Vasjuganas rajonu izsūtītā Daina Šmuldere – Gērķe, savās atmiņās raksta:

„Kad gads bija galā, tad mēs par savām piecdesmit sešām izstrādes dienām saņēmām divus kilogramus zirņu miltu. Par tīklu mežģīšanu mums vairākkārt bija iedevuši kaņepāju vai linsēklu lopu raušus. Linsēkla likās tik garšīga!

¹ LVA, 1987.f., 1.apr., 17791.l., 8.lp.

² Sabbo H. Vōimatu Vaikida. Невозможно молчать. I. – Tallin, 1996, 821.lk.

³ LVA, 1987.f., 1.apr., 1444.l., 37.lp.

Ja izdevās kaut ko pārdot vai iemainīt, mēs bijām pārlaimīgi. Trauku mums nebija, atskaitot lielo tējkannu. Kad mūs izdzina no mājām, tad mēs tajā līdzī vedām mazam brālim pienu. Vilnas segu iemainījām pret emaljētu kastrolī ar nolauztu rokturi un puslitra krūzi. Par palagu, vienlīdz kā par zelta laulības gredzenu, pretīm deva divus spaiņus kartupeļu. Viru vārījām no pasālītiem kartupeļu lakstiem, no upes ūdentiņa. Rītos māte mums lika ilgāk pagulēt, lai mēs neprasītos pēc ēdiena. Kad pamodāmies, tad viņa sarīvēja trīs kartupeļus, pārlēja tos ar verdošu ūdeni un raudzījās, lai mēs šo sadrāzumu dzertu lēnītēm. Pirkām kaltētas kartupeļu mizas un uz sakarsēta pavarda virsas cepām no tam plāceņus. Ja vien kaut kur izdevās tikt pie zivju zvīņām, vārījām no tām recekli. Un ja tam klāt vēl bija sāls un ķiploki, tad ēdiens šķita karalisks. Ja pagadījās sadabūt zivju asakas, tad mēs tās kaltējām, sagrūdām smalknē un aizdarījām viru. Sāls vietā palaikam lietojām zivju sāļījumu. Ēdam rūgtas zivju iekšas, pārpalikas pēc zivju eļļas guvuma. Pašā sākumā mums, jaunajam kontingentam, bija devuši maizi – pieaugušajiem 500 gramus, apgādāmajiem pa 300 gramiem, bet maz pamazām normu samazināja līdz 150 un 100 gramiem. Šos laikus vairs neatceros, kādā brīdī īsti maizi vairs neizsniedza, bet to gan atceros, ka tad, kad uzdīga kosas, maizes vairs nebija.

Kosas mēs vācam pa nule atkusušiem tīrumiem – ja to nebija, saskumējam, bet, kad uzgājām, tad nebija spēka pēc tām pieliekties. No bada māte bija uztūkusi, brīžiem viņa zaudēja samaņu. 1942.gada pavasarī es biju tik ļoti novārgusi, ka nesot uz krantsaugšu ūdeni, pie kājām šķita piesieti akmeņi, ar lielām pūlēm varēju vilkt soli. Lai nopelnītu kaut vienvienīgu kartupeli, es biju ar mieru kuram katram ieskāt galvu, meklēt utis.

Kādu nakti māte mūs pamodināja un sacīja, lai mēs atvadoties no brālīša. Viņam klājoties grūti un mammiņa vairs necerēja, ka viņš varētu sagaidīt rītu. Tomēr brālītis izdzīvoja. Vēl pirmā ziemā māte bija pārdevusi Tevrīzā pirktu mētelīti un zābaciņus, laikam jau nemaz necerēdama, ka brālītis jaudātu izdzīvot līdz pavasarim.

Ar malku bija grūtumi. Mežs atradās patālu un nebija ar ko malku vest. Arī zāģa mums nebija, ne cirvja. Darba rīkus mūždien vajadzēja no kāda izlūgties. Pēcgalā malkas sagatavošanai jau pietrūka spēka.

Mēs pūlējāmies no sniegapakšas izdabūt līdumā ar saknēm izrautos, pie zemes piesalušos bērziņus, un pa sniegu vilkām tos uz māju. Māte žagarus sacirta un, kad saimiece beidza krāsni kurināt, piemeta ugunij savu malciņu un

vārīja mūsu viru. Nereti pieminējam dažas dienas pirms 14.jūnija iegādāto malku, kas bija palikusi mūsu mājas sētsvidū. Māte iedomājās par naudu, kas tapa atdota par pirkumu. Kas tos laikos bija sildījies pie krāsns, ar mūsu malku sakarsētās krāsns?

Ap to laiku daudzi mūsējie, izsūtītie jau bija apbedīti Malomuromkas kapsētā. Jau tūdaļ dažas dienas pēc ierašanās, bija nomiruši četrpadsmit gadus vecā Elga Lemberga. Tad vēl nomira – Andris Ģeņģeris, Irēne Lazdiņa, Tevrīza palika Armanda Šīse. Viņi visi bija dzimuši 1940.gadā. No mazuļiem dzīvs bija palicis vienīgi mūsu Aivis. Krivošapkiniem nomira māte un brālis Volodja. Kārklīņu četru bērnu ģimenē aiz bada bija miris desmitgadu Ojārs. Viņu bēdījām 1942.gada vasarā. Mammiņa mums lika saplūkt tās puķes, kas mēdz augt Latvijā. Saplūcu klēpi lauku puķu un tad atgīdu, ka šejienes puķes nesmaržo. Kaps Ojāram jau iepriekš bija izrakts, un, kad puisēnu bez zārka guldīja zemē, kapa dibenā tupēja krupis.”¹

Savkārt Biruta Mīlbega savās atmiņā raksta:

„(..) Kam piederēja kādas mantas, tie tās iemainīja pret pārtiku. Šai nolūkā nereti vajadzēja nosojot vairākus desmitus kilometru līdz kaimiņu ciematam. Kad vairs nekā neatlika ko mainīt, tad atnāca bads. Cīematā, kur mēs bijām nometināti, jau pirmajā ziemā nomira vairāki no Latvijas atvesti cilvēki. Staigājot šīs maiņas gaitās, mana māte bija apsaldējusi kājas. Tādam salam ne mūsu apģērbs, ne apavi nebija derīgi.

Atceros, kolhozā bija nosprāgusi aita. To bija aplējuši ar petroleju un ierakuši zemē, bet māte bija to izrakusi, izvārījusi un mēs gaļu noēdām. Ko tik mēs neēdām – zāles, nezāles, kosas, puvušus kartupeļus, kartupeļu mizas, pat vardes. Mēs mitinājāmies kopā ar tādām pašām izsūtītām ģimenēm kā mūsējā. Sievietes mira cita aiz citas. Vispāriekš nomira Freivalde. Nogāja uz āliņģi pēc ūdens, nokrita un vairs necēlās. Ar mums kopā palika viņas astoņgadu meitiņa. Aiz viņas nomira cita sieviete, atstājot trīs bērnus. Mana māte no visām bija visjaunākā, viņai bija tikai 32 gadi. Viņā vēlējās paglābt mani un māsiņu, bet te uzreiz viņai tika vēl četri bāra bērni. Un tad māte sāka zagāt. Viņā to darīja ar nolūku ietikt nometnē, lai tur varētu saņemt maizes devu (mums maize netapa dota), turklāt viņa cerēja, ka mūs palikušos bāreņus nosūtīs uz bērnu namu.

¹ Narimas hronika. 1930-1945. Dokumenti un atmiņas. – 143., 144., 145.lpp.

Sākumā viņa pievilināja ciemata suņus, ko mēs apēdām. Tad mēs apēdām komandanta suni. Kā viņš uz māti kļiedza, kā draudēja tai ar naganu.

Vasarā četrus bāreņus aizveda uz Sredņija Vasjugana bērnu namu, bet mēs tajā laikā dzīvojām deguta tecinātavā. Ar mums kopā tur mitinājās vēl divas latviešu ģimenes. No turienes tad arī māti aizsūtīja uz koncentrācijas nometni, viņa bija panākusi, ko bija gribējusi. Bet mani ar māsiņu uz bērnu namu neizsūtīja, mēs staigājām pa mājām ubagodamas. Tā pagāja nedēļas divas, un tad reiz liellaiva, kas māti no mums bija aizvedusi, atkal piestāja pie krasta, un mums izdevās viņu vēlreiz ieraudzīt. Izrādījās, ka laivu vispirms bija aizvilkuši uz augšteci, lai tur pa ciematiem savāktu arestētos, bet tagad kuteris to vilka lejup uz Obu, no kurienes arestanti bija jānogada uz koncentrācijas nometnēm. Pa šo laiciņu māte priekš mums bija sataupījusi maizes gabaliņus un pat pudelīti piena, ko kāds notiesātais bija viņai iedevis. Viņa glāba mūs, atņemdama sev ēdienu. (..).

Pēc kāda laika mani un māsiņu ar kuģi aizgādāja uz bērnu namu.”¹

Pavisam, atrodoties dažādās Sibīrijas nometinājuma vietās, nomira vairāk nekā 1400 cilvēku, kuri no Latvijas bija izsūtīti 1941.gada jūnijā.²

Saskaņā ar PSRS Ministru padomes 1949.gada 29.janvāra lēmumu 1949.gada martā Sibīrijas specnometinājumā izsūtītie galvenokārt bija jānodarbina lauksaimniecības darbos. Izsūtījuma sākotnējā posmā arī viņu materiālais stāvoklis bija ārkārtīgi smags. Tā, piemēram, Tomskas apgabala izpildu komiteja daļu izsūtīto latviešu nosūtīja uz apgabala ziemeļiem un nometināja kolhozos, kuros Otrā pasaules kara gados bija zaudēts ļoti daudz iedzīvotāju. Daudziem kolhoziem nebija nekādu pārtikas graudu krājumu, tādēļ sākumā izsūtītajiem maizi saņemt nebija iespējams. Arī patērētāju kooperatīvi maizi viņiem nepārdeva, paskaidrojot, ka šā „kontingenta” apgādei neesot piešķirti fondi, bet noteiktais maizes pārdošanas ierobežojums visas vajadzības nevarot apmierināt. Daudzos kolhozos trūka arī brīvu dzīvojamo un saimniecības telpu, bet celtniecības līdzekļu izsūtītajiem, protams, nebija.

Amūras, Omskas un Tomskas apgabala kolhozos izsūtītie latvieši sāka strādāt 1949.gada pavasarī, tomēr pietiekami lielu izstrādes dienu skaitu izpildīt nespēja. Turklāt samaksa par izstrādes dienu daudzos kolhozos bija ļoti zema, līdz ar to pilnībā apgādāt ģimeni ar maizi nebija iespējams. Dažkārt par izstrādes

¹ Narimas hronika. 1930-1945. Dokumenti un atmiņas. – 160., 161.lpp.

² Aizvestie. 1941.gada 14.jūnijs, 17.lpp.

dienu varēja saņemt valsts aizdevumu un avansu. Taču pēc tam, kad kolhozos bija notikusi ienākumu galīgā sadale un izsniegtie produktu aizdevumi un avansi no izsūtītajiem ieturēti, daudzi izsūtītie latvieši palika kolhozu parādnieki. Izsūtītajiem trūka arī kartupeļu un dārzeņu, daudziem nebija arī siltā apģērba un apavu.

Izsūtīto bēdīgo, pat traģisko stāvokli apliecina arī oficiālo iestāžu dokumenti.

IeM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieks pulkvedis Petrovs 1949.gada 17.maija ziņojumā Omskas apgabala darbaļaužu deputātu padomes priekšsēdētājam par izsūtīto apgādāšanu ar pārtikas produktiem norādīja:

„Kā jau esam Jums ziņojuši agrāk, no Baltijas republikām pieņemtais izsūtīto kontingents ir izvietots un iekārtots darbā apgabala kolhozos un sovhozos. Lielākā daļa atbraukušo jau no pirmās ierašanās dienas pie mums bija materiāli nenodrošināti, un tagad viņiem ir īpaši nepieciešama palīdzība ar pārtikas produktiem.

Tomēr jautājums par izsūtīto apgādi ar pārtikas produktiem rajonos līdz šim nav atrisināts. Mūsu rīcībā esošie dati rāda, ka izsūtīto apgāde ar pārtiku prasa steidzīgu problēmas atrisinājumu.

Atbalsts īpaši nepieciešams tai izsūtīto daļai, kura ievietota un iekārtota darbā apgabala kolhozos.

Lielākajai daļai izsūtīto Kalačinskas rajonā trūkst iztikas līdzekļu. Kolhozi „Zarja” [„Ausma”], „Novij stroj” [„Jaunā iekārta”], „Putj Ļeņina” [„Ļeņina ceļš”] un vairāki citi nespēj palīdzēt ar uzturu, turklāt rajona organizācijām nav nekādu fondu.

Izsūtītajiem latviešiem, kas izvietoti Šerbakulas rajona Boļševasiljevskas un Ternovas ciema padomē, nav savu produktu krājumu, un kolhozi, kuros viņi strādā, nav spējīgi palīdzēt.

Poltovkas rajona Gostilovas ciema padomes Staļina kolhozā no tur izvietotiem 23 latviešiem ar maizi tiek apgādāti tikai 10 cilvēki – 300 g dienā, pārējie ģimenes locekļi un bērni nesaņem arī to.

Līdzīgs stāvoklis vērojams Moskaļenku, Drobiševas un citos rajonos.

No teiktā redzams, ka šo apgādes trūkumu rezultātā izsūtītie bēg no nometinājuma vietām (izbēguši 5 cilvēki) un daudzi izteikuši nodomu to darīt.

Raksturīgs ir Kalačinskas rajona kolhozā „Novij stroj” izvietotā izsūtītā latvieša Alfona Vecvagara, dzimuša 1927.gadā, paziņojums citiem latviešiem:

„Jābēg visiem no šejienes prom. Labāk sēdēt cietumā nekā sprāgt badā. Kalmiki izmiruši 50%, tāds pats liktenis gaida arī mūs.”

Vairums izsūtīto izrāda neapmierinātību par to, ka izsūtot viņus steidzināja un apsolīja jaunajās nometinājuma vietās sniegt palīdzību, bet rezultātā viņiem šeit nekā nav.

Lai stingri piesaistītu izsūtītos no Baltijas jaunajām izsūtījuma vietām un novērstu masveida bēgšanas gadījumus, lūdzu Jūs steidzīgi rīkoties un sniegt viņiem palīdzību apgādē ar maizi un citiem produktiem.

Par izklāstīto esmu ziņojis PSRS IeM, lai centralizēti pieņemtu mērus.”¹

Par 1949.gada martā izsūtīto latviešu sadzīves un materiālajiem apstākļiem Kolpaševas rajona IeM daļas priekšnieks Čepurnojs un Kolpaševas rajona izpildu komitejas priekšsēdētājs Samsonovs 1950.gada 6.marta pilnīgi slepenā ziņojumā IeM Tomskas apgabala pārvaldes priekšniekam rakstīja:

„Pārbaudot Kolpaševas rajonā dzīvojošo izsūtīto latviešu sadzīves un materiālos apstākļus, ir konstatēts, ka atsevišķas ģimenes materiāli dzīvo slikti, tām nav apģērba un apavu, kā arī maizes, kartupeļu un citu pārtikas produktu. Paši izsūtītie latvieši tos nespēj iegādāties, jo nav līdzekļu, bet kolhoziem, kuros viņi iekārtoti darbā, nav tādu iespēju, tā kā tajos trūkst maizes, kā arī citu pārtikas produktu un to finansiālais stāvoklis ir slikts.

Īpaši smagā materiālā stāvoklī atrodas atsevišķas izsūtīto latviešu ģimenes, kas iekārtotas darbā Matjušinskas ciema padomes kolhozos „1.Maijs”, „Novostroika” [„Jaunceltne”] un „Vperjod” [„Uz priekšu”], Sugotskas ciema padomes kolhozos „Novaja Žizņ” [„Jaunā dzīve”] un 18.partijas kongresa kolhozā, Šudeļskas ciema padomes Kirova kolhozā, kolhozos „Muraveiņik” [„Skudrupūznis”] un „Angara”, kā arī dažos citos.

Tā Matjušinskas ciema padomes Pervomaiskas ciematā (kolhozs „1.Maijs”) vairumam izsūtīto latviešu nav maizes, bet 7 ģimenēm: E.Kaņepa (6 cilvēki, no tiem 2 darbaspējīgi), J.Bērziņa (3 cilvēki, no tiem 1 darbaspējīgs), A.Sarkana (4 cilv.), A.Āboliņa (4 cilv.), J.Vīksnas (2 cilv.) – nav kartupeļu, kā arī apģērba un apavu; izsūtītais latvietis Jānis Vīksna, dzimis 1875.gadā, apģērba un apavu trūkuma dēļ ziemas laikā apsaldēja kāju pirkstus.

¹ OAVA, 437.f., 24.apr., 67.l., 104.-105.lpp; Aizvestie. 1949.gada 25.marts, 136.lpp.

Tās pašas ciema padomes Novostroikas ciematā, kolhozā „Novostroika” visiem izsūtītajiem latviešiem nav maizes. Bet A.Viduča (4 cilv.), K.Volkovas, J.Riņķa (3 cilv.) ģimenēm nemaz nav kartupeļu un citu pārtikas produktu, tāpat viņiem nav silta apģērba un apavu.

Izsūtītie latvieši, kas dzīvo un tiek nodarbināti Matjušinskas ciema padomes kolhozā „Vperjod”, arī nav nodrošināti ar maizi.

Bet E.Liniņa (4 cilv.), P.Piķa (4 cilv.), K.Kalniņa (5 cilv.), A.Celmiņa (4 cilv.) un V.Andermaņa (3 cilv.) ģimenēm nav kartupeļu un citu pārtikas produktu. Bez tam šīs ģimenes nav nodrošinātas ar apģērbu un apaviem.

Minētajos Matjušinskas ciema padomes kolhozos 1949.gadā par izstrādes dienu bija izdalīts 300-400 graumu graudu, kas bija izņemti gada laikā avansā, tāpēc to dotajā brīdī nav.

Kolhozos nav ne graudu, ne arī kartupeļu, tāpēc sniegt palīdzību izsūtītajiem tie nespēj un ir ekonomiski vāji.

Sugotskas ciema padomē:

Novokropotkinas ciematā izsūtītie latvieši, kas iekārtoti darbā 18.partijas kongresa kolhozā, nav nodrošināti ar maizi. Bet Klepera (3 cilv.), Ivanovas (3 cilv.), Keta (3 cilv.), Krūmiņa (3 cilv.), Laiviņa (3 cilv.), Apses (4 cilv.), Ozoliņa (3 cilv.) un Gulbja (2 cilv.) ģimenēm nav kartupeļu un citu pārtikas produktu.

Bez tam Ozoliņa un Gulbja ģimenēm nav apģērba un apavu. Bet Ejiņa, Redera un Kalniņa ģimenēs ir skolas vecuma bērni, kas neapmeklē skolu apģērba un apavu trūkuma dēļ. 1949.gadā par izstrādāto darbadienu izdalīja 400 gramus graudu. Pašlaik kolhozniekus ar graudiem neavansē. Graudu un kartupeļu kolhozā nav.

Kuznečnijas ciematā (kolhozā „Putj prosveščeniija”) [„Izglītības ceļš”] Pērkona (5 cilv.), Plotiņa (3 cilv.), Tončika (3 cilv.) ģimenēm nav pietiekami daudz kartupeļu un arī maizes ir maz. 1949.gadā par izstrādes dienu izdalīts 1 kg graudu un 200 g – par skaidru naudu. Kolhozā ir graudi un kartupeļi, un trūcīgos var nodrošināt.

Sugotskas sādžā (kolhozs „Novaja Žizņ”) izsūtītie latvieši arī nav pilnībā nodrošināti ar maizi, bet Šlipsa, Siliņa, Putniņa un Stundiņa ģimenēm nav kartupeļu. Par 1949.gada izstrādes dienām graudi netika izdalīti. Pašlaik izdod 500 g miltu avansā par katru nopelnīto darbadienu 1950.gadā.

Abramkinas ciema padomē:

Sergušinas sādžā (kolhozs „Ģelo Leņina” [„Leņina lieta”]) Šnores (7 cilv.) un Tēviņa (4 cilv.) ģimenes nav nodrošinātas ar maizi, kartupeļiem un citiem pārtikas produktiem, bet Tēviņa, Ozoliņa, Baldoņa un Šnores ģimenēs nevisiem ir apģērbs un apavi, tā rezultātā skolas vecuma bērni neapmeklē skolu. Šajā kolhozā par izstrādes dienu 1949.gadā izdalīja 800 g graudu, bet dzirnavu trūkuma dēļ šos graudus nav kur samalt.

Novohersonskas ciematā (kolhozs „8.marts”) Alekša un Ozoliņa ģimenēm nav silta apģērba un apavu, viņi nav nodrošināti arī ar maizi, un viņiem trūkst kartupeļu. Par nopelnīto izstrādes dienu 1950.gadā tiek izdalīts 500 g miltu.

Šudeļskas ciema padomē:

Vairums izsūtīto latviešu nav nodrošināti ar pārtikas produktiem – maizi un kartupeļiem, materiāli viņi dzīvo slikti. Tā kolhozā „Muraveņik” (Sahtas ciemats) maizes un kartupeļu nav A.Andersona (4 cilv.), Jakobsona, Meiera, Kalniņa, N.Skudras, M.Autiņa ģimenēm. Bez tam šīm ģimenēm nav apģērba un apavu.

Pārējās ģimenes ir nodrošinātas ar ziemas un vasaras apģērbu, bet trūkst vasaras apavu. Kartupeļi uzturam tām pietiks 1-1½ mēnesim. Kolhozs izsniedz 200 g graudu par nopelnīto izstrādes dienu 1950.gadā, malts tiek ar rokas dzirnavām. Kolhozā nav nekādu pārtikas produktu bērniem. Graudi kolhozā pietiks līdz 1950.gada 1.martam. kartupeļu un citu sakņu kolhozā nav nemaz. Vietējie iedzīvotāji kartupeļus un saknes nepārdod 1949.gada sliktās ražas dēļ un uz vietas kartupeļus un saknes nav kur nopirkt.

Izsūtītajiem latviešiem trūkst kartupeļu, lai 1950.gada pavasarī būtu arī sēkla individuālajos sakņu dārzos. Sliktā ekonomiskā stāvokļa dēļ kolhoziem nav iespēju palīdzēt izsūtītajiem latviešiem.

Kolhozs „Angara” Karšanas ciemats:

Pārbaudes dienā izrādījās, ka lielākā daļa šajā kolhozā strādājošo izsūtīto latviešu materiāli dzīvo slikti; ar pārtikas produktiem netiek nodrošināti gandrīz nemaz. Tā L.Fogēļa ģimenei (3 cilv.) nav kartupeļu un maizes, nav arī apģērba un apavu. K.Kalniņu ģimenei (7 cilv.), kurā ir 2 darbaspējīgie, nav kartupeļu un maizes, kā arī apģērba un apavu. A.Kitenberga ģimenei (3 cilv.) nav pārtikas produktu. Pārējās ģimenes ir nodrošinātas ar ziemas un vasaras apģērbu un apaviem. Kartupeļi uzturam viņiem ir 1-1½ mēnesim, ar maizi kolhozs

nodrošina, izsniedzot 300 g graudu par izstrādes dienu 1950.gadā, tos samāj ar rokas dzirnavām. Bērniem kolhozs nekādus produktus neizsniedz, jo tam tādu nav. Lai nodrošinātu izsūtīto latviešu ģimenes, kolhozam ir 50 kg graudu. Kartupeļu un citu produktu tajā nav. Arī kolhozs nespēj palīdzēt, jo tā ekonomiskais stāvoklis ir smags.

Lai izklūtu no esošā stāvokļa un nodrošinātu izsūtītajiem latviešiem normālus materiālos un sadzīves apstākļus, uzskatām par nepieciešamu:

1. Izvirzīt jautājumu par ilgtermiņa naudas pabalstu piešķiršanu trūcīgajiem izsūtītajiem latviešiem apģērba un apavu iegādei, vidēji 800-1000 rbļ. ģimenei.
2. Izdot orderi 40 tonnu kartupeļu pārdošanai uzturam un sekļai.
3. Izdot orderi un ievest rajonā 10 tonnas dažādu putraimu un zirņu.
4. Ievest rajonā pārdošanai izsūtītajiem latviešiem apavus, kalošas „šahtjorskije” – 2000 pāru, kirzas zābakus – 1000 pāru, kā arī pēc iespējas ādu apavu šūšanai uz vietas.
5. Lūgt apgabala izpildu komiteju atļaut rajona izpildu komitejai atbrīvot atsevišķas izsūtīto ģimenes no lauksaimniecības nodokļa maksāšanas.”¹

Īpaši smagā stāvoklī atradās vientuļi, veci cilvēki un invalīdi – izsūtītie, kuri paši sevi apgādāt nespēja. Sociālās nodrošināšanas ministrija un sociālās nodrošināšanas vietējās nodaļas tikai retumis viņiem piešķīra vietas inavlīdu namos. Izsūtītajiem pensionāriem pārtrauca maksāt pensijas kopš izsūtīšanas brīža, kaut arī nekādi valsts sociālās nodrošināšanas ierobežojumi viņiem nebija paredzēti.

Ceļā uz izsūtījuma vietām un noņemtajā nomira vairāk nekā 5000 1949.gada martā izsūtīto cilvēku. Salīdzinoši visvairāk (2380) mirušo bija pirmajos divos izsūtījuma gados. Visvairāk nomira deportētie, kas bija vecāki par 60 gadiem.²

Vecāku un radnieku smagā materiālā stāvokļa dēļ daudzi bērni nevarēja apmeklēt skolu, jo trūka apģērba un apavu. Lai palīdzētu ģimenei sagādāt iztikas līdzekļus, arī viņiem vajadzēja strādāt kolhozos, kā arī citās darba vietās. Bija arī citas, ar bērnu skološanu saistītas grūtības: noņemtajā vietā nebija skolas vai

¹ TAVA, P-829.f., 4.apr., 57.l., 11.-17.lp.; Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 149.-151.lp.

² Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 189., 190.lpp.

arī tā atradās ļoti tālu, reizēm skolās nebija vecāko klašu, mācības ietekmēja arī valodas maiņa – sākumā izsūtīto latviešu bērni krievu valodu prata slikti vai neprata nemaz.

Specnometināto smagos materiālos apstākļus neuzlaboja arī viņu lūgumi saņemt pirms izsūtīšanas nopelnīto naudu. Tā, piemēram, Talsu apriņķa finanšu nodaļas vadītājs E.Pleters un Valsts ieņēmumu sektora priekšnieks V.Andersons ziņojumā LPSR Finanšu ministrijas ieņēmumu pārvaldei rakstīja:

„Sakarā ar ienākušajiem pieprasījumiem no saimnieciskajām organizācijām un lauksaimniecības arteļiem par administratīvi izsūtītajām personām pienākošās, bet neizmaksātās atlīdzības izsniegšanu uz izsūtīto personu pilnvaru pamata, finanšu nodaļa lūdz Valsts ieņēmumu pārvaldes paskaidrojumus šādos jautājumos:

1. Administratīvi izsūtītais ir bijis lauksaimniecības arteļa biedrs, viņam no arteļa par izstrādes dienām pienākas labība, kā arī atlīdzība naudā.

Vai lauksaimniecības artelis tiesīgs neizmaksāto pienākošos atalgojumu izsniegt administratīvi izsūtītā pilnvarotajai personai?

2. Mežrūpniecības saimniecības, kā arī pienotavas ir saņēmušas no administratīvi izsūtītajām personām pieprasījumus izsūtīt pa pastu tām pienākošās summas par mežu darbiem un obligātās nodevās nodoto pienu.

Vai šādas izmaksas mežrūpniecības saimniecības un pienotavas ir tiesīgas izmaksāt vai arī šīs summas ir ieskaitāmas vietējā budžeta ieņēmumos?”¹

Atbildi uz šo jautājumu sniedz LPSR Prokuratūras sarakste ar LPSR Ministru padomi un LPSR Finanšu ministriju.

1950.gada 27.novembrī LPSR prokurors Ļipins ziņojumā LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietniekam M.Plūdonim rakstīja:

„LPSR Prokuratūra ir saņēmusi pilsones Smilgas iesniegumu jautājumā par algas neizmaksāšanu par 1949.gada janvāra-februāra mēnešiem sakarā ar viņas izsūtīšanu 1949.gadā.

Saskaņā ar Latvijas Valsts izdevniecības vadības paskaidrojumiem algas summu, kas pienākas pils. Smilgai LPSR Finanšu ministrija uz LPSR

¹ LVA, 327.f., 1.s apr., 76.l., 114.lp.

Prokuratūras pieprasījumu divas reizes ir atteikusi pils. Smilgai, atsaucoties uz PSRS Finanšu ministrijas 1949.gada 29.septembra paskaidrojumu Nr.29-268/8s un uz PSRS Ministru padomes 1949.gada 29.janvāra lēmumu Nr.390-138ps.

Taču saskaņā ar šiem aktiem valsts un kooperatīvo organizāciju neizmaksātās summas personām par viņu izpildītajiem darbiem vai nodoto lauksaimniecības produkciju ir paredzētas pārskaitīt Valsts ienākumu budžetā tikai tajos gadījumos, kad ir atbilstoša orgāna lēmums par īpašuma konfiskāciju norādītajām personām.

Tamdēļ LPSR Finanšu ministrijas atteikums izmaksāt darba algu pils. Smilgai, kura 1949.gadā ir administratīvi izsūtīta ārpus Latvijas, ir nepareizs un ir pretrunā ar likumu.

Pamatojoties uz teikto, es lūdzu LPSR Finanšu ministrijai dot norādījumu par V.Smilgai, kura atrodas: Amūras apgabala Vozžajevas stacijas graudkopības padomju saimniecībā, pienākošās algas izmaksāšanu.

Jūsu lēmumu šajā jautājumā lūdzu man paziņot.”¹

1950.gada 30.novembra atbildes ziņojumā LPSR Ministru padomes Finanšu un kredīta iestāžu grupas priekšniekam N.Zaharovam LPSR finanšu ministra vietnieks F.Monailo norādīja:

„Sakarā ar LPSR prokurora 1950.gada 27.novembra vēstuli Nr.06-483 paziņoju, ka LPSR Finanšu ministrija nevar izmaksāt pilsoni Smilgai pienākošos naudu no Latvijas Valsts izdevniecības sakarā ar šādiem PSRS Finanšu ministrijai norādījumiem:

1949.gada 9.maija Nr.29-106-ps:

„PSRS Finanšu ministrija paziņo, ka ar PSRS Ministru padomes 1949.gada 29.janvāra lēmumu Nr.390-138-ps izsūtītajiem bija atļauts ņemt līdzi viņiem personīgi piederošā vērtslietas, mājturības lietas (apgērbus, traukus, sīko lauksaimniecības, amatniecības un mājturības inventāru) un produktu rezerves vienai ģimenei ar kopējo svaru 1500 kg. Pārējais īpašums un lopi jākonfiscē.”

Un 1949.gada 29.septembra norādījums Nr.29-262-ps, kurā teikts:

„Tās summas, kuras valsts un kooperatīvās organizācijas ir palikušas paradā administratīvi izsūtītajām personām par viņu paveikto darbu vai nodoto

---

¹ LVA, 270.f., 1.s apr., 612.l., 17.lp.

lauksamniecības produkciju, ir jāpārskaita valsts budžeta ienākumos, kad ir attiecīgās organizācijas lēmums par minētās personas īpašuma konfiskāciju.”¹

Saprotams, ka deportācijas brīdī līdz nāvei pārbiedētie cilvēki nekādas 1500 kilogramus mantas īsā laikā nemaz nevarēja savākt. Daudziem gluži vienkārši nekā līdzņemama nebija. 1949.gada 24.aprīļa ziņojumā PSRS iekšlietu ministram S.Kruglovam par 1949.gada 25.marta deportācijas norisēm LPSR iekšlietu ministrs A.Eglītis cita starpā norādīja:

„(..) Ne vienmēr izsūtītajiem bija iespēja savākt un paņemt līdzī viņiem atļauto bagāžu, jo Valsts drošības ministrija sagatavošanas laiku bija noteikusi vienu stundu, kura uz vietām patvaļīgi tika saīsināta līdz 45 minūtēm, bez dažas operatīvās grupas to samazināja pat līdz 15 minūtēm. Tādēļ vairākos gadījumos ešelonu un iekraušanu punktu priekšnieki bija spiesti atteikties no to cilvēku pieņemšanas, kuri bija izvesti bez pietiekama apģērba, gultas piederumiem un produktiem, un pieprasīt atļautās bagāžas atgādāšanu. Taču Valsts drošības ministrijas darbinieku formālās izturēšanās dēļ ne vienmēr to izdevās panākt.”²

Savkārt IeM Amūras apgabala pārvaldes priekšnieka pienākumu izpildītājs apakšpulkvedis Žalibins un IeM Amūras apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšnieka pienākumu pagaidu izpildītājs majors Utins 1949.gada 16.maija ziņojumā PSRS iekšlietu ministra vietniekam ģenerālleitnantam V.Rjasnovam rakstīja:

„(..) No izsūtītajiem saņemtie iesniegumi liecina, ka ir bijuši gadījumi, kad viņiem, izsūtīšanas brīdī atrodoties ražošanas uzņēmumos, iestādēs un mācību iestādēs, nav dota iespēja paņemt līdzī nekādas drēbes, ne arī mājturības priekšmetus; cilvēki ieradās ar to, kas viņiem bija darbā. Tā rezultāta ir sastopams neveselīgs noskaņojums un izteicieni(..)

Ir nepieciešams norādīt, ka ieradušos izsūtīto vidū ir 153 vecie vientuļie cilvēki, kas ir 1. un 2.grupas invalīdi un fiziskam darbam nav derīgi. Rezultātā šie izsūtītie nokļuvuši ļoti smagos apstākļos, jo viņiem nav pārtikas produktu un naudas līdzekļu tālākai eksistēšanai, bet apgabala teritorijā invalīdu namu nav. Kolhozi un sovhozi atteicās viņus apgādāt ar produktiem, jo šīs personas strādāt nav spējīgas.”³

¹ LVA, 270.f., 1.s apr., 612.l., 16.lp.

² KFVA, 9479.f., 1.apr., 475.l., 143.-153.lp.; Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 127.lpp.

³ KFVA, 9479.f., 1.apr., 475.l., 106., 107.lp.; Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 134., 135.lpp.

Izsūtītā Rozālija Pētersone 1950.gada 14.septembra iesniegumā PSRS valsts drošības ministram rakstīja:

„Es, Rozālija Kārļa meita Pētersone, dzimusi 1885.gadā, izsūtīta no Latvijas PSR Valkas rajona (apriņķa – J.R.) Lugažu pagasta „Pileniešu” mājām 1949.gadā uz Tomskas apgabala Molčanovas rajona Molotova vārdā nosaukto kolhozu.

Sakarā ar vecumu un slimību es kolhozā sev maizi nopelnīt nevaru un atrodos bezizejas stāvoklī. Šeit no maniem radniekiem nav neviena. Visas manas meitas un tuvinieki atrodas Latvijā, kuri varētu mani apgādāt.

Tamdēļ lūdzu Jūs nosūtīt mani uz dzimteni, Latvijas PSRS Valkas pilsētu.”¹

R.Pētersone atļauju atgriezties Latvijā nesaņēma. Viņa nomira izsūtījumā 1951.gadā.

Tomskas apgabala Zirjanskas rajona Siņajevas ciema kolhozā „Avangards” strādājošais Voldemārs Liepiņš 1951.gada 1.marta iesniegumā Zirjanskas komandantūras komendantam rakstīja:

„Lūdzu Jūs, vai nevarētu man dot tādu darbu, kur es varētu nopelnīt maizi? Kolhozā es nevaru sevi un savu ģimeni, kurā ir pieci cilvēki, nodrošināt ar maizi.

Darbaspējīgi ir divi cilvēki. Varbūt ir darbs manā specialitātē – dārzkopībā vai mežrūpniecības saimniecībā. Varu strādāt jebkuru darbu, lai tikai varētu nopelnīt maizi. Kolhoza mēs izstrādājām 1000 darba dienas, taču maizes nav. Pagaidām ir tikai kartupeļi, bet drīz arī kartupeļu nebūs. Par šo jautājumu es domāju dienu un nakti, kā no šā stāvokļa izklūt.

Lūdzu Jūs manu lietu noskaidrot un dot man atbildi.”²

V.Liepiņa lūgumu speckomandantūras komandants noraidīja.

Antons Romančuks, kurš dzīvoja Omskas apgabala Solncevas ciema Mičurina vārdā nosauktajā kolhozā, 1953.gadā iesniegumā Isiļkulas speckomandantūras komendantam rakstīja:

„Lūdzu Jūs, biedri komandant, pārcelt mani uz dzīvesvietu Isiļkula pilsētā vai uz kokmateriālu sagādi Tevrizas rajona Kuzņeckas kokmateriālu sagādes

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 5981.l., 11.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 5966.l., 20.lp.

punktā vai kaut kur citur pēc Jūsu ieskata, tā kā es Mičurina vārdā nosauktajā kolhozā sakarā ar ģimenes apstākļiem izdzīvot nevaru.

Nostrādājis 1952.gadā un izstrādājis 227 darbadienas, es saņēmu produktus trijiem mēnešiem. Dārzā kartupeļi ienācās tikai 15 maisi, kuri februārī izbeidzās. Manā ģimenē ir seši cilvēki, no kuriem četri ir skolas vecumā. Graudus, 460 kg, kuri man pienācās par darbadienām, kolhoza valde nolēma man nedot tikmēr, kamēr es nesamaksāšu parādu, kurš man skaitās par veco būvi (..) – 950 rbļ. Daļa tika dzēsta ar naudu par darbadienām, bet, lai atlikušo daļu samaksātu, nācas pārdot govī un iemaksāt 650 rbļ.

Lūdzu Jūs, biedri priekšniek, neatteikt manu lūgumu un dot rīkojumu mani pārceļt, pretējā gadījumā arī turpmāk mana ģimene paliks kritiskā stāvoklī. Apģērba arī nav, tikai lupatas, kuras savāktas no kaimiņiem, lai būtu iespējams bērnus sūtīt uz skolu. Es sajūtu darbaspēju izsīkumu, bet bērniem radusies mazasinība. Pēc specialitātes es varu strādāt par galdnieku, namdari, motoristu, mašīnistu un ūdensapgādes atslēdznieku.”¹

IeM Omskas apgabala pārvalde A.Romančuka lūgumu atbalstīja, bet ar noteikumu, ja viņu atlaidīs Mičurina vārdā nosauktā kolhoza valde. Bet tā 1953.gada 26.augustā A.Romančuka lūgumu, izslēgt viņu no kolhoza, noraidīja.

Par mēģinājumu sagādāt ģimenei pārtiku „nelikumīgā veidā” specnometinātie tika bargi sodīti. To apliecina Tomskas apgabala Teguldetas rajona tautas tiesas spriedums par Mildas Liepiņas un Antoņinas Staņeninas notiesāšanu.

Šajā spriedumā teikts:

„1952.gada 27.oktobrī Tomskas apgabala Teguldetas rajona tautas tiesa šādā sastāvā: priekšsēdētājs – tautas tiesnesis Mosins, tautas piesēdētāji – Norkina un Seļeznova, sekretāre Fedotova – atklātā tiesas sēdē Teguldetas ciemā izskatīja lietu par

Mildas Indriķa meitas Liepiņas, dzimušas Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Medņu pagastā, latvietes, precējušās, dēls 13 gadus vecs, bezpartijiskas, izsūtītas no Latvijas PSR, dzīvo Teguldetas ciemā, 1.Maija kolhoza kolhoznieces un Antoņinas Stasa meitas Staņeninas, dzimušas 1916.gadā Lietuvas (tekstā – Latvijas APSR – J.R.) PSR Telšu apgabalā Užveles rajonā, lietuvietes, 2 bērni – 11 un 3 gadus veci, māte – 75 gadus veka, dzīvo Teguldas ciemā, apsūdzību.

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 11000.l., 19., 19.a.lp.

Iepriekšējā un tiesas izmeklēšanā ir noskaidrots: Liepiņa un Staņenina bija 1.Maija kolhoza biedri. 1952.gada 15.augusta vakarā viņas pēc darba beigšanas no automašīnas, kurā bija iekrauti rudzi sējai, no maisiem somās iebēra graudus – Staņenina – 3,6 kg un Liepiņa 5 kg. Ar nozagtajiem graudiem viņas tika aizturētas un graudi atņemti.

Apsūdzētās Staņenina un Liepiņa sevi par vainīgam atzina pilnīgi un paskaidroja, ka viņas graudus patiešām paņēmušas, jo gribējušas izvārīt putru. Apsūdzēto vainu apstiprina 1952.gada 15.VIII akts, liecinieku Kočerganova, Bogomolova un Zjatkova liecības. Tiesa tāpat ir pārliecināta, ka viņu vaina ir pilnīgi pierādīta. Viņu vaina ir pareizi kvalificēta pēc 1947.gada 4.VI dekrēta „Par kriminālatbildību par valsts un sabiedriskā īpašuma zādzību”. Tamdēļ, pamatojoties uz teikto un vadoties pēc Kriminālprocesa kodeksa 319. un 320.pantu, piesprieda:

Mildai Indriķa meitai Liepiņai un Antoņinai Staņeninai pēc PSRS Augstākās padomes Prezidija 1947.gada 4.VI dekrēta „Par kriminālatbildību par valsts un sabiedriskā īpašuma zādzību” 4.punkta 8 gadus labošanas darbu noņemti katrai bez tiesību zaudēšanas un bez mantas konfiskācijas. Liepiņai un Staņeninai drošības līdzekļi nomainīt no sprieduma pasludināšanas dienas, apcietinot tiesas zālē. Soda mēru notiesātajām skaitīt no sprieduma pasludināšanas dienas, t.i., no 1952.gada 27.oktobra.

Tiesas spriedums var tikt pārsūdzēts Tomskas apgabala tieša piecu dienu laikā.

Pēc soda izciešanas Liepiņa un Staņenina ir jānosūta kā specnometinātās uz obligāto noņemšanu Tomskas apgabala Teguldetas ciemā.”¹

Pēc KPFSR Augstākās tiesas priekšēdētāja protesta KPFSR Augstākās tiesas krimināllietu kolēģija šo spriedumu pārskatīja 1953.gada 8.martā. Tā secināja, ka protests ir pamatots un tautas tiesas spriedums ir jāatceļ, apsūdzība ir jāpār kvalificē un sods M.Liepiņai un A.Staņeninai jāsamazina līdz vienam gadam. No ieslodzījuma M.Liepina tika atbrīvota 1953.gada aprīlī un nosūtīta uz iepriekšējo specnometinājuma vietu.

1950.gada 8.jūnijā Omskas apgabala Tjukalinskas rajona 1. iecirkņa tautas tiesa par 61 kilogramu kviešu graudu paņemšanu no automašīnas Otto Ratiņam piesprieda 10 gadu ieslodzījumu labošanas darbu noņemti, viņa pieņemtajam

---

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 7987.l., 28.lp.

dēlam Miervaldim Kaminskim – 10 gadu ieslodzījumu IeM bērnu labošanas darbu kolonijā, Ernai Ratiņai – brīvības atņemšanu uz diviem gadiem. Bet, ņemot vērā, ka viņas apgādībā atradās divi bērni vecumā no 8 līdz 9 gadiem, viņai piesprieda – vienu gadu spaidu darbos, sodu izciešot darba vietā un katru mēnesi no darba algas atvelkot 25 % par labu valstij.¹

1952.gada 23.oktobrī KPFSR Augstākās tiesas krimināllietu tiesas kolēģija Miervaldim Kaminskim sodu samazināja līdz trijiem gadiem.

Jauniešiem īpaši nomācošs bija tas, ka viņiem neļāva braukt mācīties, apgūt specialitāti un tādejādi atvieglot pašu un savu tuvinieku dzīves apstākļus. Teikto apliecina Edgara Krēsliņa sarakste ar dažādām iestādēm. 1952.gada 1.jūlija iesniegumā PSRS Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājam viņš rakstīja:

„Lūdzu Jūsu palīdzību šajā manā iesniegumā (..) un apmierināt manu lūgumu.

Es, Edgars Rūdolfa dēls Krēsliņš, dzimis 1933.gadā (..) patlaban dzīvoju pēc augstāk norādītās adreses (Amūras apgabala Tīgdas rajona tresta „Daļtransļes” Sivaku mežrūpniecības saimniecības 3.mežu punkts – J.R.) un strādāju Sivaku mežrūpniecības saimniecības 3.mežu punktā par traktoristu.

Es, E.R.Krēsliņš, no 1933.gada, kopš dzimšanas dzīvoju Latvijas PSR Gulbenes rajona Lejasciema pagastā. (..). 1949.gada 25.martā mani kopā ar vecākiem kā specpārvietotos izsūtīja uz Amūras apgabala Tīgdas rajona (..) Sivaku staciju. Sakarā ar to es biju spiests pārtraukt mācības skolā un iestāties darbā Sivaku mežrūpniecības saimniecības 3.mežu punktā.

Šobrīd es nekādā veidā nevaru turpināt savas mācības tādēļ, ka ģimene, kurā es dzīvoju, lielā mērā ir atkarīga no Tīgdas rajona VDM komandanta.

Tādēļ, arī es, E.R.Krēsliņš, vairākas reizes griezos pie Sivaku speckomandantūras komandanta, lai ļauj man braukt mācīties uz dzelzceļnieku skolu Šimanovskā, bet komandants man neļauj mācīties dzelzceļnieku skolā, un tādēļ es lūdzu Jūs gādāt, lai es varētu mācīties dzelzceļnieku skolā Šimanovskā.

Ja man neļauj mācīties dzelzceļnieku skolā, tad lūdzu Jūs atļaut man mācīties citā arodskolā vai šoferu kursos.”²

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 8210.l., 79.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 4927.l., 113., 114.lp.

Šis Krēsliņa lūgums tika noraidīts. 1954.gada 29.martā iesniegumā Tigidas rajona speckomandantūras komandantam E.Krēsliņš lūdza atļaut braukt uz šoferu kursiem un rakstīja:

„Lūdzu Jūsu atļauju man, E.R.Krēsliņam, izbraukt uz šoferu kursiem uz [pilsētu] Svobodnaju – Surževsku.

Es strādāju Sivaku mežtehnikas saimniecībā 5, 3.mežu iecirknī par traktoristu un gribu paaugstināt savas zināšanas, izmācīties par šoferi un saņemt apliecību uz kravas automašīnu. Uzņemšana kursos sākas no 1954.gada 1.jūnija.”¹

Arī šoreiz E.Krēsliņa lūgums tika noraidīts, jo „Svobodnaja – Surževskā neesot speckomandantūras.”

To, ka aizliegumu galvenais mērķis bija nepieļaut jauniešu aizbēgšanu no specnometinājuma vietām, apliecina šāds VDM Tomskas apgabala pārvaldes priekšnieka vietnieka valsts drošības pulkveža Piščepas un VDM Tomskas apgabala pārvaldes 9.daļas priekšnieka valsts drošības apakšpulkveža Tolstiha 1953.gada 7.janvāra norādījums Teguldetas rajona VDM daļas priekšniekam valsts drošības majoram Titovam un Asinas rajona VDM daļas priekšniekam valsts drošības majoram Goloskovam:

„Izbraukšanu no Teguldetas rajona uz lauksaimniecības skolu Asinā specnometinātajam Pēterim Alberta dēlam Ļuļakam, dzimušam 1923.gadā, atļaujam konvoja pavadībā.

Asinas rajona VDM daļas priekšniekam Ļuļaku pieņemt pēc akta un organizēt attiecīgu viņa uzraudzību, kas izslēgtu bēgšanas iespēju. Pēc skolas beigšanas nosūtīt viņu noteiktā kārtībā, konvoja pavadībā uz nometinājuma vietu Teguldetas rajonā.

Par atgriešanās datumu paziņojiet VDM pārvaldei.”²

50.gadu sākumā specnometinājumu sistēma bija sasniegusi savu apogeju. Taču drīz vien aizsākās tās pakāpeniska liberalizācija un pēc tam – arī galīga likvidācija. 1953.gada 5.martā nomira ilggadējais PSRS diktators J.Staļins, bet viņa politiskie mantinieki nebija spējīgi ne turpināt politisko represiju nežēlīgo politiku, ne uzņemties atbildību par pastrādātajiem noziegumiem. Tādēļ sākās

---

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 4927.l., 116.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 7785.l., 70.lp.

priekšdarbi, lai varētu reorganizēt gan visu milzīgo Gulagu, gan specnometinājumu sistēmu un pakāpeniski atbrīvotu ieslodzītos un nometinātos.

1954.gada 5.jūlijā PSRS Ministru padome pieņēma lēmumu „Par dažu specnometināto tiesiskā stāvokļa ierobežojumu atcelšanu”. Specnometinātajiem tika atļauts dzīvot noteiktā apgabalā, novadā vai republikā (nevis kā agrāk – tikai noteikta rajona robežās), pēc vispārējiem noteikumiem doties komandējumos pa visu valsti un speckomandantūrās reģistrēties reizi gadā.¹

Pēc PSRS iekšlietu ministra 1954.gada 16.jūlija pavēles Nr.00597 no specnometinājuma atbrīvoja bērnus, kas bija dzimuši pēc 1937.gada 31.decembra. Šiem bērniem atļāva atgriezties dzimtenē. Bet tā kā viņu vecāki un radnieki no specnometinājuma vēl netika atbrīvoti, daudzi atbrīvotie bērni Sibīrijā palika vēl vairākus gadus.

Joprojām ļoti smagā stāvoklī atradās vecie, vientuļie un smagi slimie izsūtītie. Par viņiem IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšnieks apakšpulkvedis Kolpakovs LPSR Iekšlietu ministrijai rakstīja:

„1949.gadā no Latvijas PSR uz Omskas apgabalu kopā ar citiem latviešiem tika izsūtītas personas, kuras sava veselības stāvokļa vai vecuma dēļ nevar strādāt un kurām nometinājuma vietās nav radnieku, kas varētu sniegt materiālo palīdzību. Sakarā ar to lielai daļai šās kategorijas personu nav eksistences līdzekļu un daudzi cieš lielu trūkumu.

Sociālās nodrošināšanas orgāni nespēj apmierināt mūsu prasības, lai vecajiem cilvēkiem un invalīdiem piešķirtu ceļazīmes vai iekārtotu viņus invalīdu namos, jo tur brīvu vietu nav. Tajā pašā laikā daudziem specnometinātajiem – gados veciem un invalīdiem – Latvijas PSR teritorijā ir palikuši tuvi radnieki, kuru aprūpē viņu varētu atrasties.

No savas puses mēs uzskatām par pilnīgi iespējamu pārskatīt agrāk pieņemtos lēmumus par minētā kontingenta personu izsūtīšanu nometinājumā un iesniegt PSRS IeM lūgumu par viņu noņemšanu no specnometinājuma uzskaites un nodošanu Latvijas PSR dzīvojošo radnieku aprūpē.”²

Saprotams, ka Latvijas varas iestādes pašas šādus jautājumus izlemt nevarēja. Pēc PSRS iekšlietu ministra un PSRS ģenerālprokurora iesnieguma PSKP CK Prezījs 1955.gada 24.novembrī pieņēma lēmumu, kurā bija noteikts,

¹ Реабилитация: как это было ... Т 1: март 1953 – февраль 1956. – с.158, 159.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 18534.l., 24.lp.

ka no specnometinājuma uzskaites un Iekšlietu ministrijas iestāžu administratīvās uzraudzības ir jāatbrīvo „vientuļi invalīdi un neizdziedināmas personas, kuras nevar nodrošināt savu eksistenci un kurām ir pieciešama pastāvīga aprūpe”.¹ Tomēr šajā laikā bija vispārējs noteikums, ka no specnometinājuma uzskaites atbrīvotie agrākajās dzīvesvietās atgriezties nedrīkstēja. Tādēļ, papildinot 1955.gada 24.novembra lēmumu, 1956.gada 12.martā PSKP CK Prezidijs apstiprināja PSRS Ministru padomes lēmumu, ar kuru no specnometinājuma atbrīvotajiem vientuļajiem invalīdiem tika atļauts atgriezties pie saviem radniekiem agrākajās dzīvesvietās.²

---

¹ Реабилитация: как это было ... Т 1: март 1953 – февраль 1956. – с.287.

² Реабилитация: как это было ... Т 2: февраль 1956 – начало 80-х годов. – с.21.

3.nodaļa

Deportēto Latvijas iedzīvotāju bēgšana no nometinājuma vietām. Viņu meklēšana un otrreizējā sodīšana

Nedēļu pēc 1941.gada 14.jūnija deportācijas sākās PSRS un Vācijas karš un Latviju ieņēma vācu karaspēks. Saprotams, ka šādos apstākļos izsūtītajiem nekādu cerību atkal nokļūt savā dzimtenē nebija. Zināmas cerības radās tikai kara beigu posmā. Vēl jo vairāk tamdēļ, ka daudzi no tiem, kuru dēļ ģimenes tika izsūtītas, bija gājuši bojā – nošauti, vai no bada, slimībām un smagā darba nomiruši Gulaga noietnēs.

Savus lūgumus par izsūtīšanas lietas pārskatīšanu, noietinājuma režīma atcelšanu un atļauju atgriezties savās agrākajās dzīvesvietās šajā deportācijas akcijā cietušie sūtīja dažādām varasiestādēm. Visvairāk – LPSR Augstākās padomes Prezidija Apžēlošanas komisijai un tās priekšsēdētājam A.Kirhenšteinam. Acīmredzot, īsti nesapratis esošo politisko situāciju, sākumā A.Kirhenšteins dažus šos atbrīvošanas lūgumus nosūtīja PSRS iekšlietu tautas komisāram L.Berijam. Tā, piemēram, 1944.gada 27.novembra ziņojumā L.Berijam A.Kirhenšteins rakstīja:

„Pie manis ir griezusies pilsone Evelīna Epnere, kura dzīvo Rīgā, Miera ielā Nr.10, dz. 26 ar lūgumu atļaut atgriezties viņas mātei 74 gadus vecajai Minnai Janelsītei un viņas māsām Ernai Jāņa meitai Janelsītei, dzim. 1908.gadā un Karlīnei Jāņa meitai Janelsītei, dzim. 1902.gadā.

Visas trijas apcietinātā Jāņa Janelsīša ģimenes locekles no Rīgas izsūtītas 1941.gada 14.jūnijā. Pats viņš nomira 1942.gadā izsūtījumā.

Es personīgi pazīstu lūdzēju Evelīnu Epneri, kā arī viņas māsu, kuras politiskā dzīvē nekādu dalību nav ņēmušas, kā arī nav pretdarbojušas pret padomju varas nostiprināšanu Latvijā. Bez tam Evelīnas Epneres vīrs kā veterinārais ārsts dienēja 24.korpusa 243.strēlnieku pulkā un piedalījās Lielajā tēvijas karā. Kopš 1944.gada ziņu par viņu nav.

Lūdzu Jūsu rīkojumu attiecīgajai daļai izskatīt norādītā Jāņa Janelisīša ģimenes locekļu lietu un, ja iespējams, piešķirt viņiem tiesības atgriezties agrākajā dzīvesvietā.

Jāņa Janelisīša ģimenes locekļu adreses ir šādas: Minnas Janelisītes un Ernas Janelisītes: Krasnojarskas novads, Tasejevas rajona Tasejevas ciems Budjonija iela 73, bet Karlīnes Janelisītes – Krasnojarskas novads, Udinskas zivju rūpnīca, Mališevska.

Lūgums – par Jūsu rīkojumu paziņot man.”¹

Šis lūgums netika ievērots. Minna Janelisīte nomira 1944.gadā, bet Ernu un Karlīni no izsūtījuma atbrīvoja 1956.gada novembrī.

Savkārt 1944.gada 1.decembra iesniegumā L.Berijam par Elgas Raiskas atbrīvošanu A.Kirhenšteins rakstīja:

„Atkāpjoties no Rīgas, vācu fašistiskie iebrucēji ar varu aizveda sev līdz lielu daudzumu pasniedzēju. Sakarā ar to Latvijas PSR Valsts universitatē izjūt asu kvalificētu pasniedzēju sastāva trūkumu.

Latvijas PSR Valsts universitātes Medicīnas fakultātes padome griezās pie manis ar lūgumu, piešķirt tiesības atgriezties Rīgā Medicīnas fakultātes zobārstniecības nodaļas asistentei Elgai Ludviga meitai Raiskai.

E.L.Raiska no Rīgas tika izsūtīta 1941.gadā un tagad atrodas Krasnojarskas novada Dudinskas ciemā, kur strādā poliklīnikā.

Es personīgi pazīstu Elgu Ludviga meitu Raisku kā cilvēku, kurš godīgi strādās Latvijas PSR Valsts universitātes Medicīnas fakultātē, tamdēļ es atbalstu Medicīnas padomes lūgumu un lūdzu Jūsu lēmumu par viņas atgriešanos agrākajā dzīvesvietā.”²

Arī šis lūgums tika atstāts bez ievēribas. Elga Raiska no izsūtījuma tika atbrīvota 1956.gada augustā.

Daudzu izsūtīto lūgumus par atļauju atgriezties dzimtenē LPSR Augstākās padomes Prezidija Apžēlošanas komisija nosūtīja izlemšanai LPSR Iekšlietu tautas komisariātam (no 1946.gada – ministrijai) un LPSR Valsts drošības tautas komisariātam (no 1946.gada – ministrijai).

Pret Augstākās padomes „liberālo” attieksmi pret izsūtīto lūgumiem atgriezties dzimtenē iebilda LPSR Valsts drošības tautas komisariāta vadība.

¹ LVA, 290.f., 1.s.apr., 22.l., 46.lp.

² LVA, 290.f., 1.s.apr., 22.l., 52.lp.

1945.gada 10.jūlija pilnīgi slepenajā ziņojumā PSRS Valsts drošības tautas komisariāta „A” daļas priekšniekam valsts drošības komisāram A.Gercovskim LPSR valsts drošības komisāra vietnieks valsts drošības pulkvedis J.Vēvers rakstīja:

„1941.gada jūnijā no Latvijas PSR tika veikta nacionālistu, aizsargu un citu pretpadomju elementu izsūtīšana. Šos elementus izsūtīja kopā ar viņu ģimenēm. Izsūtīto ģimeņu galvām vēlāk tika noformētas izmeklēšanas lietas un viņus tiesas vai Sevišķā apspriede notiesāja ar dažādiem soda termiņiem, bet viņu ģimenes locekļi tika izvietoti attālās PSRS vietās.

Saskaņā ar PSRS Valsts drošības tautas komisariāta pavēli Nr.00189 šiem izsūtītajiem atgriezies Latvijā katrā konkrētajā gadījumā atļauj tikai PSRS Valsts drošības tautas komisariāts.

Šajās dienās Latvijā atgriezās operācijā izsūtītais Aleksandrs Ritums – Merķelis, dzimis 1915.gadā Latvijas PSR Daugavpils apriņķī. Ritums – Marķelis ir saņēmis IeTK Vjatkas labošanas darbu nometnes 1944.gada 16.marta izziņu Nr.42731 par to, ka viņš 1942.gada 2.decembrī kā kontrrevolucionāras organizācijas dalībnieks notiesāts ar brīvības atņemšanu uz 10 gadiem un ka viņš saskaņā ar PSRS IeTK, Aizsardzības tautas komisariāta (pareizi – Tieslietu tautas komisariāta – J.R.) un PSRS Prokuratūras direktīvu Nr.467/18-7/117 1944.gada 16.martā no Vjatkas labošanas darbu nometnes bija atbrīvots. Viņš dzīvoja Kirovas apgabalā, bet pēc vāciešu padzīšanas atgriezās Latvijā un tagad lūdz atļauju atgriezties viņa ģimenei, kas atrodas izsūtījumā Krasnojarskas novadā.

Šis pagaidām ir vienīgais mums zināmais gadījums, taču tādi fakti, bez šaubām, atkārtosies.

Ir sastopamas arī tādas paradības, kad izsūtīto radnieki lūdz Latvijas PSR Augstāko padomi atļaut atgriezties vai nu izsūtītajiem, vai tikai viņu bērniem, apņēmoties ņemt šos bērnus savā apgādībā. Augstākā padome bez jebkāda mūsu slēdziena pieņem lēmumus „atļaut tādiem un tādiem bērniem atgriezties, nodot tāda un tāda apgādībā” un nosūta mums šos lēmumus izpildīšanai.

Visbeidzot ir nepieciešams izlemt arī jautājumu par 1941.gadā izsūtīto ģimenes locekļiem, kuri kaut kāda iemesla dēļ tajā laikā palika neizsūtīti (nebija mājās, slimoja, noslēpās u.t.t.). Šie ģimenes locekļi palika neizsūtīti tikai kara

apstākļu dēļ. Rodas jautājums, vai nevajadzētu viņus izsūtīt tagad, lai apvienotos ar ģimenes lielāko daļu.

Lūdzu Jūsu norādījumus par šo jautājumu būtību.”¹

1945.gada 17.augusta atbildē J.Vēveram A.Gercovskis norādīja:

„Atbildot uz Jūsu 1945.gada 10.jūlija vēstuli Nr.6/3323, paziņoju, ka Aleksandram Ritumam – Marķelim kā 1942.gadā notiesātam par piedalīšanos pretpadomju organizācijā atļauja par atgriešanos Latvijā ir izdota nepareizi. Viņu no Latvijas PSR kā no režīma vietas var izraidīt ar milicijas palīdzību.

Jautājumus par administratīvi izsūtīto un viņu bērnu atgriešanos uz dzīvi Latvijas PSR saskaņā ar 1945.gada 12.aprīļa pavēli Nr.00189 izlemj tikai PSRS Valsts drošības tautas komisariāts.

Izsūtīt no Latvijas padomju varas orgānu represēto personu ģimenes locekļus var ar PSRS IeTK Sevišķās apspriedes lēmumu.”²

Savkārt IeTK Krasnojarskas novada pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšnieks majors Kuzminihs ziņojumā A.Kirhenšteinam norādīja:

„No Baltijas republikām izsūtītajiem, izsūtījumā noņemtajiem atbrīvošana no noņemšanas tiek atļauta tikai ar PSRS IeTK sankciju. Tamdēļ Jūsu lūgumu par izsūtījumā noņemtajā Augusta Ernesta dēla Martinsona nosūtīšanu uz Rīgu apmierināt nevaram.”³

Šajā laikā bija sastopami arī atsevišķi gadījumi, kad sakarā ar lielo darbinieku trūkumu, Latvijas valdības iestādes nosūtīja izsaukumus uz darbu tām personām, kuras atradās noņemšanas vietās. Uz LPSR iekšlietu tautas komisāra A.Eglīša 1945.gada janvāra ziņojuma par šādiem izsaukumiem LPSR TKP priekšsēdētājs V.Lācis uzrakstīja šādu rezolūciju:

„b.Trinkleram. Dot norādījumu vadītājiem un sarunāt ar IeTK par izsaukumu pārbaudes kārtību.”⁴

Šajā laikā politisko represiju apjoms un vēriens visā Padomju Savienībā arvien paplašinājās. Arī daudzi tūkstoši Latvijas iedzīvotāju šajā laikā tika

---

¹ LVA, 1987.f., 1.apr., 19684.l., 25.lp.

² LVA, 1987.f., 1.apr., 19684.l., 1., 23.lp.

³ LVA, 290.f., 1.s.apr., 50.l., 25.lp.

⁴ LVA, 270.f., 1.s.apr., 124.l., 60.lp.

arestēti un nošauti, ieslodzīti cietumos, Gulaga nometnēs, nosūtīti nometinājumā vai ieslodzītā statusā uz ogļu šahtām, rūpniecības un celtniecības uzņēmumiem.¹

Par šā laika politisko situāciju Latvijā, iedzīvotāju noskaņojumu, nepieciešamību samazināt represiju apjomu un atbrīvot izsūtītos A.Štradahs 1946.gada 16.aprīļa ziņojumā J.Staļinam rakstīja:

„Biedram Staļinam.

Esot komandējumā Latvijas PSR, es iebraucu savā dzimtajā sādžā, kur netiku bijis daudzus gadus. Maniem paziņām un radniekiem ir ļoti daudz sūdzību un lūgumu par nepareizi izsūtītajiem dokumentu masveida pārbaudes laikā pēc vāciešu kapitulācijas.

Tā, piemēram, Nikolajs Štradahs lūdz par dēla atgriešanos. Liecinieki apstiprina, ka viņa dēls Pāvels, dzimis 1924.gadā, 1943.gada novembrī ticis mobilizēts vācu armijā un no tās ar ieročiem rokās dezertējis un līdz kapitulācijai slēpies. Tāpat arī Valdis Jākobsons, dzimis 1922.gadā.

Daļa jauniešu, lai izvairītos no iesaukšanas vācu armijā, iestājās dažādās paš aizsardzības organizācijās – arī tā ir izsūtīta. Piemēram, Pāvels Fibis, dzimis 1927.gadā, viņa tēvs ir vidējais zemnieks. Piespiedu kārtā vācu armijā mobilizētais Caunītis tagad ir izsūtīts uz Komi APSR. Caunīša – Štradaha ģimene savā laikā bija revolucionāra, man palīdzēja revolucionārajā darbā 1912.-1913.gadā un slēpa mani 1921., 1923.gadā, kad es Latvijā biju nelegāli. Grundmanis – dezertēja no vacu armijas, slēpās, bet tagad ir izsūtīts uz Karēļu – Somu PSR.

Augstāk minētie fakti liecina, ka Latvijas PSR šajos jautājumos ir bijis ievērojams daudzums nepareizu lēmumu. Ja tikai vienā ciemā tādu gadījumu ir desmitiem, tad pa visu Latviju tādu būs ievērojams daudzums.

Politiski šie nepareizie lēmumi nodara mums ļaunumu un nevis labumu, kad mēs neprotam atšķirt ienaidniekus no draugiem un kad mēs svārstīgos grūžam ienaidnieku nometnē.

Daudz ko tādu varēja piedot masu pārbaužu laikā, bet tagad ir pienācis laiks konkrēti noskaidrot un nemest birokrātiski visus vienā maisā, bet Latvijā tā tas notiek.

---

¹ Plašāk skat.: Jānis Riekstiņš. Varas un pārvaldes institūciju politika un mehānismi politisko represiju īstenošanā pret Latvijas iedzīvotājiem. 1944.-1945.gads. // Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 27.sēj. – Rīga, 2011., - 148.-169.lpp.

Latvijā ir ārkārtīgi attīstīts nacionālisms un reti kur tas ir tādā sāpīgi asā līmenī kā šeit, ar to ir jāreķinās un ar liekām represijām tas nav novēršams.

Latvijā 28 gadu laikā tika veikta spēcīga aģitācija pret PSRS, īpaši tas ietekmēja jaunatni. Tas pastāvīgi ir jāņem vērā un šie pusnaidnieciskie noskaņojumi, atsevišķos gadījumos nevar izzust uzreiz.

Šajos apstākļos nepareizi izsūtīto atbrīvošanai neapšaubāmi būtu labas sekas un ar to vēlreiz tiktu apstiprināts padomju varas strādnieku – zemnieku īstais raksturs, kurai ir dārgas katra strādnieka – zemnieka, inteligenta intereses, kura prot augstsirdīgi apžēlot draugus un nesaudzīgi sodīt ienaidniekus.

Pēc manām domām vajadzētu netraucēti ļaut atgriezties daļai 1941.gadā no Latvijas izsūtītajiem. Toreizējā izsūtīšanā no Latvijas arī tika pieļautas daudzas kļūdas un birokrātiska pieeja. Materiāli vispusīgi netika sagatavoti. Daudzus izsūtīja pēc formālām pazīmēm (bija aizsargs u.t.t.). No inteligences daudzi iestājās šajās organizācijās, lai būtu iespēja palikt viņu ieņemtajos amatos – īpaši daudz tādu bija dzelzceļnieku, agronomu, inženieru un valsts kalpotāju vidū. Pamatmasa būtu lojāli strādājusi padomju varas apstākļos. Jo mūsu inteligence (domāta Krievijas – J.R.) 1918.-1919.gadā un vēlāk, salīdzinot ar viņiem, uzvedās daudz sliktāk un ievērojama tās daļa piedalījās sabotāžā. Latvijā pie šīm inteligences likumsakarīgajām svārstībām nākas pieskaitīt arī izteikto nacionālismu – šajā gadījumā liekas represijas nekādu labumu nedos.

Risinot soda jautājumus, tur būtu ļoti vienpusīgi, nepareizi vadīties tikai no pagātnes, no izteikumiem, bet vairāk vajadzētu bāzēties uz darbiem, uz praktisko uzvedību tagad.

Protams, mans faktu apjoms ir neliels, bet vajadzības gadījumā viss jautājums var tikt vispusīgi pārbaudīts un trūkumi izlaboti valsts labā.

Es lūdzu Jūs par to tamdēļ, jo zinu, cik iejūtīgi Jūs izturieties pret pareizām visām nacionālā jautājuma risināšanas pusēm un cik uzmanīgs esat pret mazajām tautām. Bez tam, izmantojot gadījumu, es uzskatu par tiesīgu svarīgos jautājumos izmantot savas tiesības par savu kādreizējo personīgo pazīšanos ar Jums un griezties pie Jums.

Sakarā ar tuvojošos 1.Maiju un Uzvaras dienu attiecībā pret nepareizi izsūtītajiem un viņu kategoriju noteikšanu vajadzētu daļai no viņiem ļaut atgriezties Latvijā. Attiecībā par personām, par kurām materiāli šeit tiek

pievienoti, lūdzu norādījumus par viņu steidzamu atgriešanos viņu dzimtajās, mīļajās vietās.

A.P.Štrdahs, VK(b)P biedrs no 1912.g., b.k.Nr.1216282.

16 IV 1946.g. Adrese: Maskava, Gagarinskas prospekts 14 dz.5.”¹

**LPSR Augstākās padomes Prezidija LPSR Iekšlietu ministriaji iesniegtais
1941.gadā administratīvi izsūtīto saraksts ar lūgumiem atļaut atgriezties
dzimtenē**

Slepeni

Nr.722

1946.gada 16.jūlijā

Latvijas PSR iekšlietu ministram
ģenerālmajoram biedram Eglītim

Līdz ar šo nosūtām Jūsu izskatīšanai uz Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāja profesora, doktora A.Kirhenšteina vārda saņemtos zemāk minētos 1941.gadā administratīvi izsūtīto personu ģimenes locekļu lūgumus par atgriešanos dzimtenē:

1. Burģeles Lilijas Jēkaba meitas
2. Bukas Mintauta Hermaņa dēla
3. Briedes Ermines Jēkaba meitas
4. Bāras Beatrīses Jūlija meitas ar meitu Dagmāru, dzimušu 1925.gadā
5. Baloža Kārļa Martiņa dēla ar sievu Matildi
6. Balodes Annas Kārļa meitas
7. Vasariņas Alidas Krišjāņa meitas ar dēlu Agri, dzimušu 1934.gadā
8. Veisbaha Ž.Ž.
9. Vainis Felicijas Pētera meitas ar dēlu Nikolaju, dzimušu 1936.gadā
10. Vanagas Annas ar bērniem – Andreju, dzimušu 1935.gadā un Jāni, dzimušu 1940.gadā

¹ Советская национальная политика: идеология и практики. 1945-1953. – с.601, 602.

VK(b)P CK sevišķajā sektorā šis ziņojums tika saņemts 1946.gada 17.aprīlī. Uz tā 1.lapas ir atzīme: „b.Berijam. 19 IV 46.”

- 11.Vegneres Elizabetes Otto meitas
- 12.Vegneres Ženijas Ādama meitas
- 13.Vaimanes Sāras ar bērniem – Jakovu, Danielu, Malko
- 14.Drozdeckas Klaudijas Nikolaja meitas
- 15.Zīdas Lidijas Nikolaja meitas
- 16.Kauliņas Almas Jura meitas
- 17.Pavasares Elzas Jāņa meitas
- 18.Kazākas Līnas Bērtuļa meitas ar meitu Kazāku Rasmu Voldemāra meitu
- 19.Kūlas Ināras Jāņa meitas ar bērniem – Zigurdu, dzimušu 1938.gadā, Veltu, dzimušu 1932.gadā
- 20.Kartuzova Mihaila Ivana dēla
- 21.Kaktiņas Lūcijas Mārtiņa meitas
- 22.Levita Leona Samuila dēla
- 23.Levinsones Ernas Jūlija meitas
- 24.Lipmanes Rutas Davida meitas ar māsu Adu un māti Prainu Luja meitu
- 25.Mogiļinvavas Sofijas Jefīma meitas
- 26.Mīramas Alises ar meitu
- 27.Nicmanes Malvīnes Mārtiņa meitas
- 28.Ritumas Margaritas Kārļa meitas
- 29.Rabkinas Tamāras Davida meitas
- 30.Rozītes Marijas Matīsa meitas
- 31.Riekstiņas Zelmas Kriša meitas
- 32.Svirskas Jadvigas Jāņa meitas ar meitu Jadvigu, dzimušu 1931.gadā
- 33.Samovičas Elizabetes Jāņa meitas ar dēlu Andri, dzimušu 1941.gadā
- 34.Sedlenikas Ludmilas Eduarda meitas ar dēlu Ivaru, dzimušu 1933.gadā
- 35.Siliņa Jāņa
- 36.Saliņas Veronikas Pētera meitas ar bērniem – Taigu, dzimušu 1936.gadā, Raimonu, dzimušu 1938.gadā

37. Strautniekas Mildas ar bērniem – Tālivaldi, dzimušu 1931.gadā, Zigurdu, dzimušu 1933.gadā, Jāni, dzimušu 1940.gadā
38. Slavinas Rivkas Eliara meitas ar māsu Ievu
39. Sņķeres Kristīnes Jāņa meitas
40. Freišmanes Olgas Jāņa meitas
41. Frejas Līnas Ernesta meitas
42. Fogelsones Rivas Mozus meitas
43. Herteles Ernās Jāņa meitas ar bērniem – Viju, dzimušu 1928.gadā un Aivaru, dzimušu 1939.gadā
44. Ceberes Katrīnas Jāņa meitas
45. Cielēnas Annas Jāņa meitas ar dēlu Uldi, dzimušu 1930.gadā
46. Cingeles Emīlijas
47. Šteinbergas Annas Pētera meitas ar bērniem – Edgaru, dzimušu 1925.gadā un Ilgu, dzimušu 1928.gadā
48. Šļapočņinas Sāras Filipa meitas
49. Ekmanes Mildas Jāņa meitas ar meitu Skaidrīti, dzimušu 1929.gadā
50. Eglītes Betijas ar bērniem – Birutu, dzimušu 1923.gadā, Dzidru, dzimušu 1926.gadā, Vizmu, dzimušu 1929.gadā
51. Einišas Martas Jāņa meitas ar māti Annu un meitu Elmu
52. Alkas Almas Ernesta meitas
53. Jankovičas Natalijas ar bērniem Juri, dzimušu 1924.gadā, Zoju, dzimušu 1921.gadā
54. Jaunzemes Karlīnas Jāņa meitas
55. Jansona Roberta Teodora dēla
56. Jansona Roberta ar brāli Nikolaju
57. Jaunciemas Ievas Nikolaja meitas ar bērniem – Ausmu, Ilmu, Jāni un Arvīdu

Par izskatīšanas pēc būtības rezultātiem lūgums paziņot Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājam profesoram, doktoram A.Kirhenšteinam.

Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija
priekšsēdētāja pieņemšanas daļas vadītājs

(V.Kauke).¹

Lielā vairākumā šādi lūgumi tika noreidīti. Tamdēļ daudzas sievietes izsūtījuma vietas atstāja patvaļīgi, vēlāk tika arestētas no jauna un nosūtītas atpakaļ uz iepriekšējām nometinājuma vietām.

Šajā laikā īpaši smagā stāvoklī strādās izsūtīto bērni. Daudzi no viņiem bija palikuši bez apgādniekiem. Viņu tēvi tika nošauti vai nomira ieslodzījuma laikā Gulaga nometnēs. Daudzi specnometinājuma vietās pazaudēja arī savas mātes un citus tuvos cilvēkus, tādēļ nokļuva dažādos Sibīrijas bērnu namos, tika nodoti audzināšanā svešās ģimenēs vai arī bija spiesti nodarboties ar klaiņošanu un ubagošanu.

Pēc Latvijā palikušo radnieku lūgumiem Latvijas Izglītības ministrijas darbinieki 1946.gada pavasarī ar Augstākās padomes atbalstu sāka organizēt bērnu – bāreņu un pusbāreņu reevakuāciju no Krasnojarskas novada un Tomskas apgabala. Tas bija ārkārtīgi smags un sarežģīts pasākums. Vajadzēja sameklēt bez vecāku gādības palikušos bērnus, dabūt par katru no viņiem Valsts drošības ministrijas un Iekšlietu ministrijas iestāžu atgriešanās atļauju, sagādāt pārtiku, apģērbu un transportu viņu pārvešanai uz dzimteni. Sākumā bija domāts pārvest uz Latviju tikai 35 bērnus, taču šādu, bezpalīdzīgo bērnu skaits pieauga ar katru dienu. 1946.gadā divpadsmit reisos izdevās uz Latviju pārvest vairāk nekā 1300 bērnu. 1947.gadā bērnu pārvešana uz Latviju, lai arī mazākos apmēros, turpinājās.²

Dzimtenē pārvestie bērni tika nodoti radnieku apgādībā vai audzināšanā Latvijas bērnu namos.

Diemžēl, vēlāk daudzi no viņiem tika uzskatīti par „patvaļīgi atbēgušiem” un nosūtīti atpakaļ uz agrākajām Sibīrijas nometinājuma vietām.

Skaidrīte Krezevska savās atmiņās raksta:

„1941.gadā izsūtītajiem bērniem pēc kara atļāva atgriezties Latvijā. It kā tiem, kas bija aizvesti līdz 16 gadu vecumam, t.i. jaunākiem par 16 gadiem.

Piecdesmito gadu sākumā visus, gan ar atļaujām atbraukušos, gan bez tām, apcietināja un nosūtīja atpakaļ uz to vietu, no kurienes bija atbraukuši vai atbēguši. Ar atļaujām atbraukušos ievietoja pārsūtīšanas cietumā Lauvas ielā,

¹ LVA, 290.f., 1.s.apr., 51.l., 317., 318., 319.lpp.

² Plašāk skat.: Jānis Riekstiņš. 1941.gada 14.jūnijā izsūtīto bērnu pārvešana no Sibīrijas. Dokumentu publikācija. // Latvijas Arhīvi. – Rīga, 2002. Nr.3. – 79.-107.lpp.

pēc tam pa dzelzceļu, pa etapu sūtīja atpakaļ uz specnometinājuma vietu. Nelikumīgi atbraukušos ievietoja termiņcietumā Nr.2 un pēc tam pēc Sevišķās apspriedes sprieduma – trīs gadi lēģerī – vadāja pa dzelzceļu apcietināto vagonā pa pārsūtīšanas punktiem konvoja un suņu pavadībā kā visīstākos noziedzniekus.

Tā kā es biju izsūtīta 16 gadu vecumā, 1947.gadā es atbraucu patvaļīgi. 1950.gadā mani apcietināja. Pēc termiņcietuma mani turēja Ļeņingradas un Vologdas pārsūtīšanas cietumos. (..). Tad lēģeris „Kargonlags”. Pēc soda izciešanas – atkal pārsūtīšanas cietums. No turienes ar kuģi – „mērkaķu krātiņu” vai „lauvu krātiņu” uz specnometinājuma vietu.

Vāca kopā visus atbraukušos un atbēgušos. Izmeklētāji pratinot jautāja, lai nosauc atbraukušos. Ceļā un lēģerī satiku daudzus sev līdzīgus no dažādām izsūtījuma vietām. Arī lietuviešus un igauņus. Visus konvoja pavadībā sūtīja atpakaļ uz tām vietām, no kurienes bija atbraukuši. (..).”¹

Pēc bērnu – bāreņu un pusbāreņu pārvešanas uz dzimteni Latvijā sāka atgriezties arī viņu dzīvas palikušās mātes, kā arī daudzas citas izsūtītās sievietes. Viņas vēlāk tika sameklētas, aizturētas, nosūtītas atpakaļ uz iepriekšējām nometinājuma vietām vai Sevišķajā apspriedē notiesātas ar ieslodzījumu labošanas darbu nometnē vai kolonijā.

Par savu otrreizējo izsūtīšanu Vilma Kilēvica raksta:

„(..) Mamma pārbrauca 1947. vai 1948.gadā, labi neatceros. Avīzē bija raksts, kam vīri ir miruši, tās var atgriezties Latvijā. Mamma kopā ar vienu latvieti brauca mājās bez dokumentiem, ar lielām bailēm, jo tolaik vilcienos bieži pārbaudīja dokumentus.

Būdamas bezizejas stāvoklī, kādā stacijā viņas pastāstīja vienam virsniekam, kurš arī brauca tajā vilcienā, ka viņām nav dokumentu un lūdza lai viņš palīdz. Viņas pastāstīja, ka bijušas izsūtītas. Virsnieks viņas ieveda virsnieku vagonā. Kad nākusi pārbaude, viņš licis, lai viņas izliekas, ka ir aizmigušas. Viņš sēdējis līdzās un teicis, ka dokumenti esot.

Iebraucot Maskavā, tieši sākās naudas reforma. Virsnieks visu izkārtojis, teicis, lai braucot droši. Ja viņam nebūtu bijušas steidzamas dienesta darīšanas viņš būtu palīdzējis viņām aizbraukt līdz Rīgai. Žēl viņām bija ļoti, jo nezināja, kā viņu, šo labo cilvēku sauc.

¹ J.Riekstiņš. Bāra bērni. – Rīga, 1992. – 97., 98.lpp.

Tā nu sākām dzīvot. Dabūjām pases, jeb, pareizāk sakot, apliecības uz vienu gadu.

Laikam tas bija 1950.gadā, kad tiem, kuriem apliecības bija izdotas uz vienu gadu, vajadzēja iet uz miliciju, kur tad pases deva uz pieciem gadiem. Es jau biju pasi saņēmusi, bet mammai pasi neizdeva. Un tā, vienā vēlā vakarā mammu atkal apcietināja.

Es biju precējusies un dzīvoju citur. Arī māsa dzīvoja pie manis.

Kad mātes māsa gāja uz miliciju uzzināt, kur atrodas viņas apcietinātā māsa, viņai pateica, ka viņa ir izsūtīta no Latvijas.

Vienā naktī, cik atceros 1951.gada janvārī, atkal iebruka divi bruņoti vīri un lika man un mātai veikli saģērbties un braukt viņiem līdz. Vīru līdz neņēma, lai arī viņš pieteicās braukt līdz.

Es teicu, ka bez mātes es nebrtaukšu. Bet viņi pavēlēja sēsties mašīnā, atbildot, ka māte Rīgā mūs gaida.

Nakti pavadījām milicijas telpā, kur tikām apsargātas. No rīta ar vilcienu miliču pavadībā mūs veda uz Rīgas pārsūtīšanas cietumu. Kameras bija pilnas ar cilvēkiem. Naktī no pārsūtīšanas cietuma mūs veda uz cietumnieku vagonu. Vagons bija savādāks nekā 1941.gadā. Tas bija pasažieru vagona. Logi aizrestoti, gar kreiso pusi vagonam bija kameras ar aizrestotām durvīm un atslēgām. Gar otru vagona malu bija šaurs koridors. Vienā vagona galā bija tualete. Kamerās atradās arī sievietes ar maziem bērniem. Kamera bija ļoti maza (tā bija lietota kā karceris), kur ievieto tos, kuri neklausā. Mēs tur tikai ar grūtībām varējām pakustēties, jo tā bija domāta vienam cilvēkam.

Katrā vagona galā stāvēja zaldāts, apbruņots ar automātu. Reizi dienā, pa vienam mūs laida uz tualeti. Ejot, rokas vajadzēja likt uz muguras. Galvu nedrīkstēja pagrozīt, bija jāskatās tieši uz priekšu, jo citām kamerām priekšā bija dzelzs restes, caur kurām varēja redzēt cilvēkus.

No Rīgas pārsūtīšanas cietuma mūs aizveda uz Orlas pārsūtīšanas cietumu. Tur mūs ielika kamerā, kurā jau bija vairākas sievietes, viena arī no Rīgas. Labi neatceros, bet liekas, ka pēc dienas pavēra kameras durvis, izsauca pēc uzvārdiem un lika sastāties. Tad veda zem apsardzības ārā uz mašīnu, kurai nebija logu. Stacijā mūs atkal sadzina cietumnieku vagonos. Sievietes ar bērniem vairs nebija.

Tad iebraucām Maskavā. Tur tūlīt mūs pārdzina uz citu cietumnieku vagonu. Spilgtā atmiņā man iespiedies brīdis, kad mūs piedzina pie vagona. No tā vagona tika vesti cilvēki zem apsardzības ārā. Mums pavēlēja stāvēt ar muguram. Tajā brīdī satikās tēvs ar dēlu, apķēra viens otru, raudāja, bet tie, ar automātiem, tūlīt bija klāt, vilka vienu no otra nost. Dēlu iestūma mūsu vagona kamerā, bet tēvu aizveda uz citu cietumnieku vagonu.

Tad mūs aizveda uz Kirovas pārsūtīšanas cietumu. Atceros, lielā kamera bija pilna ar dažāda vecuma sievietēm. Gar malām koka nāras. Šeit bijām ilgāku laiku, labi neatceros, bet atmiņā palikušas kādas divas nedēļas. Ēst deva ūdens zupu, kura peldēja kāda kāpostu lapa.

Kādu dienu pēc saraksta atkal izsauca un veda uz vilcienu, uz cietumnieku vagonu.

Iebraucam Krasnojarskā. Tur atkal ar cietumnieku mašīnām nogādāja cietumā. Bija ļoti liela kamera, gar sienām koka nāras. Sievietes daudz, dažāda vecuma.

Es prasījos pie cietuma priekšnieka, lai uzzinātu par mammu, jo domāju, ka varbūt viņa atroda kādā citā kamerā. Uz nārām sēdēja veca sieviete, kura kaut ko domāja un skatījās uz mani. Tad viņa, kā atcerēdamās, sacīja ka viņa ar tāda uzvārda un vārda sievieti esot bijusi kopā Jelgavas cietumā. Nenoticēju. Ticēju valsts iestādes darbiniekiem, kuri apgalvoja, ka māte ir Rīgā. Rīgā cietuma priekšnieks teica, ka Krasnojarskā viņa mūs gaidot. Tie visi bija meli.

Tā dzīvojām pa Krasnojarskas cietumu, cik ilgi, labi neatceros. Es cietuma priekšniekam pateicu, ka bez mātes nekur nebraukšu, lai viņš ar mums dara ko grib. Kādu dienu mani izsauca priekšnieks un lika braukt ārā, uz rajonu, jo mēs ar māsu jau bijām palikušas liķa bālumā un bez spēka. Viņš apsoliņa, kad atsūtītšot māti, tad viņu tūlīt nosūtītšot pie mums.

Tā nu veda mūs ar māsu un vēl vienu latvieti, kura nāca no lēģera, bet tagad tika izsūtīta. Mūs apsardzībā aizveda uz Kļukvennajas stacijas aresta telpām. Ielika mūs mazā, netīrā istabiņā. (..) Pēkšņi atkal atvērās durvis un mūs veda ārā uz mašīnu. Vēlu vakarā mēs iebraucām Partizanskas sādžā, tajā pašā, kurā iebraucām 1941.gadā. (..)

Kaut kur sameklēju papīru un uzrakstīju vēstuli mammai, ka mammai vajaga būt Jelgavas cietumā. Kad tante (mammai māsa) aizbrauca, mamma vēl bija cietumā, kur viņa bija nosēdējusi jau vairāk nekā vienpadsmit

mēnešus, saņemdama ūdeni, sāli un kādu gabaliņu maizes. Pēc tam arī viņa ātri tika izsūtīta. Arī viņas pēdējais pārsūtīšanas cietums bija Krasnojarskā. Tur gan viņai neviens neko neteica un viņu aizsūtīja pa Jeņiseju uz ziemeļiem, uz Pirovsku. (..).”¹

Izsūtītās Helenas Augustānes vīrs Staņislavs Augustāns nomira Vjatkas labošanas darbu nometnē 1945.gada 9.jūnijā. Pati viņa kopā ar dēlu Juri un meitām Irmu un Viktoriju tika izsūtīta uz Krasnojarskas novada Nižņijingašas rajonu.

Kad 1946.gada vasarā tur ieradās Latvijas Izglītības ministrijas darbinieki, kuri kārtoja bērnu pārvešanu uz Latviju, H.Augustāne savus bērnus nosūtīja uz dzimteni, lai viņus nodotu brāļa ģimenei. Pati viņa uz Latviju atbrauca 1947.gada septembrī, kur dzīvoja bez pierakstīšanās un dokumentiem. Par bēgšanu no nometinājuma vietas H.Augustāne tika arestēta 1949.gada 1.martā. 1949.gada 27.maijā PSRS IeM Sevišķā apspriede viņai par bēgšanu piesprieda trīs gadus labošanas darbu nometnē un pēc soda izciešanas nosūtīšanu uz iepriekšējo nometinājuma vietu. Piespiesto ieslodzījumu H.Augustāne izcieta LPSR IeM Jelgavas labošanas darbu kolonijā.

1952.gada 1.februārī uz agrāko nometinājuma vietu izsūtīja arī H.Augustānes bērnus – Viktoriju un Juri. Irma Augsutāne aizturēšanas brīdī iedzēra lielu miega zāļu devu un pārgrieza vēnas. Apsardzes pavadībā, bezsamaņas stāvoklī viņu aizveda uz slimnīcu. No viņas vīra tika paņemts paraksts par to, ka pēc izveseļošanās viņš sievu aizvedīs uz Sibīriju un nodos VDM Krasnojarskas pārvaldes rīcībā. Tas arī tika izdarīts.²

1941.gada 14.jūnijā no Daugavpils tika izsūtīti Konstantīns Lielais, viņa sieva Lidija un bērni – Aleksandrs un Beatriše. K.Lielais tika ieslodzīts Vjatkas labošanas darbu nometnē, bet Lidija ar bērniem tika aizvesta uz Krasnojarskas novada Nižņijingašas rajonu, kur dzīvoja līdz 1945.gadam, bet pēc tam tika pārvietota uz Krasnojarsku. K.Lielais nomira 1943.gada 29.jūnijā. Sakarā ar vīra nāvi L.Lielā iesniedza lūgumu par viņas un bērnu atbrīvošanu. 1947.gada 14.aprīlī IeM Krasnojarskas novada pārvaldes 1.specdaļas vecākais operatīvais pilnvarotais kapteinis Zaļetovs, izskatījis L.Lielās izsūtīšanas materiālus, nolēma:

¹ Autora arhīvs.

² LVA, 1986.f., 1.apr., 14699.l., 74., 75., 102.lp.

„Nemot vērā, ka L.Lielā, atrazdamās administratīvajā izsūtījumā, tiek raksturota pozitīvi, un par laiku, kamēr viņa atradās novadā, kompromitējošu materiālu nav, vadoties no IeTK un PSRS prokurora 1941.gada 29 XI cirkulāra Nr.306/K/K-15 ps, Lidiju Matveja meitu Lielo kopā ar bērniem – Aleksandru un meitu Betrīsi no administratīvās uzskaites noņemt.”¹

L.Lielā ar bērniem atgriezās Latvijā. Taču ilgi palikt dzimtenē viņiem neizdevās. Ar PSRS IeM specdaļas 1950.gada 1.februāra lēmumu IeM Krasnojarskas novada pārvaldes lēmums tika atcelts. 1950.gada aprīlī LPSR iekšlietu ministrs A.Eglītis apstiprināja un LPSR prokurors sankcionēja lēmumu par L.Lielās un viņas bērnu „caur LPSR IeM labošanas darbu koloniju pārsūtīšanas cietumu” nosūtīt uz iepriekšējo nometinājuma vietu Krasnojarskas novadā.”²

Jāņa Lejiņa, viņš nomira Vjatkas labošanas darbu nometnē 1942.gada 22.novembrī, sieva Zelma ar bērniem Zigrīdu un Elgu tika izsūtīta uz Krasnojarskas novadu. 1946.gada vasarā Latvijas Izglītības ministrijas darbinieki bērnus atveda uz Latviju, bet viņa pati atbēga 1947.gada 15.jūnijā. 1950.gada maijā LPSR operatīvās – meklēšanas daļas operatīvais pilnvarotais leitnants Teļičko sagatavoja lēmumu par bēgļu – Z.Lejiņas un viņas bērnu nosūtīšanu atpakaļ uz iepriekšējo nometinājuma vietu. 1950.gada 7.jūnijā Z.Lejiņa ar meitu Elgu no pārsūtīšanas cietuma tika etapēta uz Krasnojarskas novadu. Zigrīda Voļmane-Lejiņa, kura bija precējusies un dzīvoja Ļeņingradā, otrreiz tika izsūtīta 1951.gadā.

1953.gada 10.decembra lūgumā PSRS Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājam K.Vorošilovam pārskatīt viņas ģimenes izsūtīšanas lietu Z.Voļmane-Lejiņa rakstīja:

„Es, mana māsa un māte griežamies pie Jums ar lūgumu pārskatīt mūsu lietu.

Patlaban mēs atrodāmies izsūtījumā Jeņisejskas rajonā. Mēs no Latvijas PSR tikām izsūtīti kā mūsu tēva Jāņa Mārtiņa dēla Lejiņa ģimenes locekļi, kurš tika apsūdzēts kā buržuāziskās partijas biedrs un darbinieks. Viņš nomira 1942.gadā pirms sprieduma pasludināšanas. Līdz 1946.gadam izsūtījumu mēs izcietam Krasnojarskas novada Nižņijingašas rajonā. 1946.gadā es un māsa ar

¹ LVA, 1986.f., 1.apr., 14647.l., 64.lp.

² LVA, 1986.f., 1.apr., 14647.l., 23.lp.

valdības lēmumu atgriezāties Latvijā kā nepilngadīgi bērni. 1947.gadā kā darba nespējīga pie mums atbrauca māte.

Es pabeidzu vidējo mācību iestādi un iestājos Ļeņingradas finansu un ekonomikas institūtā. Māsa pabeidza pamatskolu un iestājās rūpniecības tehnikumā.

Pēkšņi 1950.gadā no jauna izsūta māsu un māti, bet mani 1951.gadā.

Vai patiešām šo kļūdu, ka mēs esam piedzimušas buržuāziskā iekārtā un ka mūsu tēvs tajā laikā bija buržuāziskās partijas biedrs, mēs neesam izpirkušas ar astoņiem izsūtījuma gadiem? Tajā laikā, kad mūs izsūtīja, man bija 12 gadi, mātai 11 gadi, bet līdz padomju varas nodibināšanai mēs bijām vēl mazākas. Un ja arī mēs būtu kaut ko sapratušas no valsts politiskās dzīves, tad tēvs droši vien nebūtu klausījies ne mūs, ne māti.

Vai patiešām man un mātai visu savu jauno dzīvi un mātei atlikušo dzīves daļu nāksies pavadīt izsūtījumā miruša cilvēka dēļ, kurš noziegumu izdarījis varbūt pat pirms mūsu piedzimšanas.

Un ja tomēr mūs par to ir jāšoda, tad lūdzu paziņot mums izsūtījuma termiņu.

Vēlreiz lūdzam nenoraidīt mūsu lūgumu un pārskatīt mūsu lietu.

Z.Voļmane-Lejiņa.”¹

Šis lūgums palika bez atbildes.

Zigrīda Voļmane-Lejiņa nomira izsūtījumā 1954.gada 25.jūnijā, Elga Lejiņa no izsūtījuma tika atbrīvota 1958.gada 15.maijā, bet viņu māte Zelma Lejiņa – 1958.gada 4.jūlijā.

1989.gadā Skaidrīte Kalvīte (Lapsa) rakstīja:

„(..) Kad 1947.gadā bērniem atļāva atgriezies Dzimtenē, mamma māsu un un brālis salasīja naudu, lai mūs atvestu. Izbraucot no Tasejevas, vietējā NKVD (domāta Iekšlietu ministrijas rajona nodaļa – J.R.) izdeva izziņu par mūsu atļauju izbraukt uz Latviju.

Atgriežoties Latvijā, dzīvojām Jēkabpils apriņķa Biržu pagasta „Mauriņos”, kur līdz tam dzīvoja mātes māsa – Minna un Mīle Dakules.

¹ LVA, 1986.f., 1.apr., 14743.l., 38., 38.a.lp.

1948.gadā sakarā ar veselības pasliktināšanos arī mātei atļāva braukt uz Latviju. Ceļā viņai nozaga dokumentus un to mazumiņu naudas, ko bija iekrājusi.

1949.gada ziemā pie mums ieradās 2 no „čekas” (tā toreiz sauca to iestādi), lika posties ceļā mātei, brālim Laimonim un man. Aizveda mūs uz Viesīti uz nopratināšanu. Tur es uzrādīju Tasejevā izdoto izziņu. Mani un brāli atlauda un vēl noprošāja:

„Cik par šo papīru samaksāja?”

Māti atbrīvoja otrā dienā.

Bet mātes nopratināšana turpinājās līdz vēlām rudenim, kad beidzot lika saposties prombraukšanai.

Kādu laiku māti turēja Jēkabpils cietumā. Apmēram pēc nedēļas saņēmām mātes zīmīti, ko viņa nodeva caur labsirdīgiem cilvēkiem ar tekstu:

„Uzrakstiet, lai tēvs neļauņojas, jo piespieda parakstīt to, ko viņi gribēja (cietuma priekšniecība). Vairāk nevarēju izturēt.”

(Kārlis Lapsa 1941.gadā tika ieslodzīts Vjatkas labošanas darbu nometnē. Pēc soda izciešanas 1952.gada 17.februārī nosūtīts nometinājumā uz Krasnojarskas novada Abanas rajonu. No nometinājuma atbrīvots 1956.gada 11.jūnijā. – J.R.)

Tad es uzrakstīju apžēlošanas rakstu, kas netika ņemts vērā.

Māti aizveda uz Krasnojarskas novada Ačinsku, kurp arī tēvam 1953.gadā atļāva braukt.

1949.gada rudenī brāli Laimoni paņēma armijā. Viņš dienēja Piemaskavā. Beidzoties obligātajam dienesta laikam 1953.gadā, mājās nelaida kā kaitnieka – izsūtītā dēlu. (..).

1956.gada vasarā abi vecāki atgriezās Latvijā. Dzīvojām Jēkabpils rajona Leimaņu ciema „Ciedriņos”.

Kopš 1949.gada es, Skaidrīte Lapsa, sāku strādāt jaundibinātajā kolhozā „Mežgale”, lopkopībā, lai ar palikušo mazo brāli Viesturu un māsu Viju varētu izdzīvot. Abi mazie gāja Aizpores 4-gadīgajā pamatskolā, vēlāk Bērzgales 7-gadīgajā skolā. Biju tēva un mātes vietā abiem. Piecdesmito gadu sākumā bieži

mani sauca uz nopratināšanu, jo ilgstoši mūs, bērnus uzskatīja kā politiski neuzticamus. (..).”¹

Skaidrītes Lapsas lūgums par mātes apžēlošanu

„LKP 1.-jam sekretāram

Kalnberziņam

Lapsas Skaidrītes Kārļa m., dzīv. Biržu pag. „Mauriņos” Jēkabpils apr.

Lūgums

Ļoti lūdzam apžēlot mūsu slimo māti Lapsu Annu Teofila m.

Paskaidroju sekojošo. 1941.g.14.jūnijā visa ģimene tikām izsūtīti no Latvijas PSR. Ar tēvu bijām šķirti. Dzīvojām Krasnojarskas apg. sādžā Tasejevā. Kaut gan māte bija slima un skaitījās kā otrās grupas invalīde, tomēr strādāja šuvēju artelī kā piegriezēja. Slimībai pieņemoties, viņa bija spiesta darbu atstāt, un arī mūs, četrus bērnus nespēja apgādāt. 1947.gada aprīlī uz mūsu lūgumu tikām atlaisti un atbraucam uz dzimteni. 1947.g. rudenī atlaida slimības dēļ arī māti. Bet tā kā atpakaļ braukšana viņai slimības dēļ bija ļoti grūta, viņa ceļā nozaudēja dokumentus.

Tagad māte tiek apvainota kā atbēdzēja un 1949.gada 11.decembrī arestēta un notiesāta uz trīs gadiem ar nosūtīšanu atpakaļ.

Ļoti, ļoti lūdzam Jūsu gādību un Jūsu apžēlošanu mūsu slimās māmiņas lietā.

21/ XII 1949.g.

Lūdzeji:

Sk.Lapsa

V.Lapsa

V.Lapsa

L.Lapsa”²

1950.gada 10.aprīlī LPSR VDM „A” daļas priekšnieks apakšpulkvedis Bokovikovs LK(b)P CK administratīvās daļas vadītājam Kacenam paziņoja, ka S.Lapsas lūgums par viņas mātes apžēlošanu esot noraidīts.³

Anna Lapsa no izsūtījuma atbrīvota 1956.gada 11.jūnijā.

¹ Autora arhīvs.

² LVA – PA, 101.f., 12.apr., 47.l., 96.lp.

³ LVA, 1987.f., 1.apr., 15341.l., 98.lp.

Viens no tiem, kuriem nācās mērot atpakaļ ceļu uz Sibīriju, bija Juris Krūmiņš. Viņa ģimeni 1941.gada 14.jūnijā izsūtīja no Valkas apriņķa Smiltenes pagasta. Tēvs Jānis Krūmiņš nomira 1941.gada 21.decembrī Sverdlovskas apgabala Sevurallagā, bet māte Lūcija ar bērniem Juri, Ansi un ievu Skaidrīti tika aizvesta uz Krasnojarskas novada Kozuļkas rajonu.

Uz Latviju 1946.gada septembrī pārvestie bērni vēlāk tika uzskatīti par bēgļiem un nosūtīti atpakaļ uz Sibīriju. Atpakaļ tika nosūtīta arī Lūcija Krūmiņa, kura uz Latviju bija atbēgusi 1947.gada 20.februārī.

Par savu otrreizējo izsūtīšanu Juris Krūmiņš raksta:

„Laikam tas bija 1948.gadā, kad no Sibīrijas atgriezās mūsu māte. 1949.gadā viņu arestēja, ilgu laiku noturēja Valmieras cietumā un, pamatojoties uz PSRS VDM Sevišķās apspriedes lēmuma pamata, izsūtīja uz Krasnojarskas novada Tasejevas rajonu.

1952.gadā es pabeidzu Smiltenes vidusskolu, apprecējos, pārcēlos uz Smiltēni un strādāju Smiltenes mašīnu un traktoru stacijā.

1953.gada janvāri mani izsauca uz Valsts drošības ministrijas Smiltenes rajona nodaļu un paziņoja, ka mani nosūtīšot uz Krasnojarsku pie mātes, lai „apvienotu ģimeni”. Es iebildu, ka esmu precējies un ka man ir sava ģimene. Mani pagaidām atlaida mājās. Apmēram tajā pašā laikā arestēja manu māsu un brāli, kuri mācījās Valmieras pedagogiskajā skolā un dzīvoja skolas internātā. 1953.gada februāra beigās mani arestēja un nosūtīja uz Rīgas pārsūtīšanas cietumu. Sievu līdzī neņēma, teica, lai braucot pati uz savu roku.

Cietumā sabiju dažas dienas. Jauniešu ar man līdzīgiem likteņiem bija kādi 20-30. Tālāk mani pa etapu (Smolenska – Maskava – Čelabinska – Novosibirska – Krasnojarska) nosūtīja uz Krasnojarskas novada Tasejevas rajonu. Tur mani sagaidīja māte, māsa un brālis. Staļins jau bija miris. Uz Tasejevas rajonu tas bija pēdejs sūtījums.

Bija noteikts šāds režīms – divas reizes mēnesī reģistrācija komandantūrā. Ļoti drīz šo režīmu atcēla, palika noteikums, ka pārvietošanās administratīvā rajona robežās ir jāpieteic komandantūrā. Par izbraukšanu ārpus rajona – sods kā par bēgšanu.

Ap 1954.-1955.gadu mums izsniedza vispārējā parauga pasēs (novadā vispārējās pasportizācijas nebija) ar ierakstu, ka atļauta dzīvošana Krasnojarskas novadā. Cik atceros, Tasejevas ciemā bijām kādi 15-20 cilvēki, kuri tika izsūtīti

1953.gadā, tolaik jau 20-30 gadus veci. 1956.gada jūnijā saņēmu paziņojumu no Iekšlietu ministrijas Krasnojarskas novada pārvaldes, ka ar 1956.gada 21.jūniju esmu atbrīvots no nometinājuma.(..).”¹

1945.gada 7.marta iesniegumā A.Kirhenšteinam izsūtītā Regīna Pumpure rakstīja:

„Būdama aizvesta no Rīgas 1941.g. 15 VI, man ir vēlēšanās atgriezties dzimtenē, lai turpinātu darbu savā specialitātē.

Lūdzu Jūs, dot man atļauju atgriezties Rīgā.

Regīna Pumpure.

Tomska, 1945.g. 7III

Autobiogrāfija

Es, Regīna Reinholda meita Pumpure, esmu dzimusi 1919.g. 7 IX Rīgā. Tur es ieguvu vidējo izglītību. 1940.gadā es pabeidzu Rīgas tautas konservatorijā klavieru klasi, kur pēc pabeigšanas paliku strādāt par pasniedzēju. 1941.g. 15 VI es no Rīgas tiku izsūtīta uz Novosibirskas apgabala Parabeļas rajona Borovojas ciematu. Tur es strādāju kolhozā. 1942.g. es pārcēlos uz Parabeļu, kur no sākuma strādāju zivju trestā, pēc tam kultūras namā par pianisti. 1943.g. Narimas apgabala drāmas teātris izsauca mani darbā uz Kolpaševu. 1944.g. mani pārcēla uz Tomsku. Es strādāju apgabala drāmas teātrī par pianisti – koncertmeistari un Tomskas mūzikas skolā pasniedzu klavierklasi.

Kopā ar mani dzīvo mana māte Ella Bernharda meita Pumpure, kura dzimusi 1888.gadā.

Mans tēvs Reinholds Mārtiņa dēls Pumpurs dzimis 1882.gadā. Bija bezpartijisks. Līdz 1940.g. viņam piederēja māja Rīgā un lauku īpašums Skultē. 1941.g. 15 VI viņu izsūtīja uz Soļikamsku, no turienes es 1943.g. saņēmu ziņu par viņa nāvi.

LPSR palika visi mani radnieki.”²

1945.gada 27.martā LPSR Augstākās padomes Prezidija Apžēlošanas komisijas atbildīgais sekretārs K.Kravecis iesniegumā LPSR IeTK 1.specdaļas priekšniekam valsts drošības kapteinim Fiļipovam nozsūtītajā ziņojumā rakstīja:

¹ J.Riekstiņš. Bāra bērni. – 90., 91., 92.lpp.

² LVA, 1987.f., 1.apr., 13302.l., 14.lp.

„Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija Sekretariāta uzdevumā nosūtu Jūsu rīcībai izsūtītās Regīnas Pumpures iesnieguma norakstu.

Lūdzu paātrināti iesūtīt LPSR Augstākās padomes Prezidijam ziņas par viņas izsūtīšanu un vai LPSR Iekšlietu tautas komisariātam nav iebildumu pret viņas atgriešanos dzimtenē.”¹

Sakarā ar to, ka atbildi uz savu 1945.gada 7.marta iesniegumu R.Pumpure nesaņēma, viņa 1946.gadā A.Kirhenšteinam uzrakstīja atkārtotu lūgumu par atgriešanos dzimtenē. Taču arī tas palika bez atbildes. Tamdēļ, viņa 1946.gada 16.oktobrī noņemšanas vietu atstāja patvaļīgi. 1947.gada 10.maijā no izsūtījuma vietas aizbēga arī viņas māte Ella Pumpure un brālis Jānis Pumpurs.

Par R.Pumpures atstāšanu Latvijā iestājās Dailes teātra mākslinieciskais vadītājs Eduards Smiļģis un aktrise Lilita Bērziņa. 1947.gada septembrī – viņi LPSR valsts drošības ministram A.Novikam nosūtīja šādu iesniegumu:

„Latvijas PSR Valsts Dailes teātra mākslinieciskā vadītāja, Latvijas PSR Tautas mākslinieka, Staļina prēmijas laureāta Eduarda Jāņa d. Smiļģa un Latvijas PSR Augstākās padomes deputātes, Latvijas PSR Nopelniem bagātās skatuves mākslinieces, Staļina prēmijas laureātes Lilitas Dāvida m. Priedes – Bērziņas

lūgums.

Lūdzam Jūs dot atļauju Regīnai Reinholda m. Pumpurei, kas strādā Latvijas PSR Valsts Dailes teātrī par diriģenti – koncertmeistari un repetitori, saņemt pagaidu dokumentus, lai viņa varētu turpināt savu darbu, kas mums ir nepieciešams. Pievienojam mūsu PSRS Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājam biedram Šverņikam Maskavā iesniegto lūgumu Regīnas Reinholda m. Pumpures lietā un ceram uz Jūsu gādību, lai līdz lietas galīgai izšķiršanai Pumpure spētu strādāt un dzīvot Rīgā.”²

1947.gada 5.septembrī nosūtītajā lūgumā PSRS Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājam N.Šverņikam E.Smiļģis un L.Bērziņa rakstīja:

„Latvijas PSR Valsts Dailes teātris griežas pie Jums, dziļi cienījamais Nikolaj Mihailovičs, ar vislielāko lūgumu palīdzēt mums Regīnas Reinholda meitas Pumpures (dzimušas 1919.g. 7.septembrī Rīgā), mūsu darbinieces,

¹ LVA, 1987.f., 1.apr., 13302.l., 13.lp.

² LVA, 1987.f., 1.apr., 13302.l., 33.lp.

diriģentes, koncertmeistares lietā, kura 1941.gada jūlijā (pareizi – jūnijā – J.R.) kopā ar saviem vecākiem tika izsūtīta no Latvijas uz Novosibirskas apgabalu.

Laika posmā no 1944. līdz 1946.g. viņa strādāja kā aktrise, tajā pašā laikā turpināja nodarboties ar savas muzikālās izglītības attīstīšanu Tomskas pilsētā. Pēc viņas vecāku nāves (patiesībā R.Pumpures māte bija dzīva – J.R.) viņa atgriezās atpakaļ uz dzimteni un sāka strādāt mūsu kolektīvā, vienlaicīgi nodarbojoties ar muzikālo izglītību, kā ar vokālo komponistu, ta arī diriģentu.

Lūgumu par tiesībām dzīvot dzimtenē viņa jau 1945.gadā iesniedza Latvijas Augstākajai padomei, kurš 1946.gadā tika nosūtīts Lietu pārskatīšanas komisijai. Otrs lūgums, kurš arī bija adresēts LPSR Augstākajai padomei, 1946.gada 11.septembrī ar Nr.1/201 tika nodots Latvijas PSR iekšlietu ministram.

Ļoti lūdzam Jūs, biedri Šverņik, atļaut Regīnai Pumpurei dzīvot dzimtenē, kā arī ar Jūsu palīdzību noformēt dokumentus par tiesībām dzīvot Rīgā, tā kā viņa pusgada laikā daudzkārt bija neaizstājama kolektīva locekle un ar iedvesmu veic visus savus sabiedriskos pienākumus.

Mūsu teātra viesizrāžu mākslinieciskajos panākumos Maskavā, mūsu Dzimtenes galvaspilsētā, liela daļa ir arī diriģentes Regīnas Reinholda meitas Pumpures darbs, kura veica visu muzikālo darbu nacionālajās izrādēs „Uguns un nakts” (izrāde 1947.g. saņēma Staļina prēmiju), kā arī izrādē „Pūt, vējiņi!”¹

Diemžēl, arī šādi lūgumi R.Pumpurei palikt Latvijā nepalīdzēja. 1948.gada 4.decembrī viņa tika arestēta no jauna. 1949.gada PSRS IeM Sevišķā apspriede R.Pumpurei piesprieda ieslodzīšanu labošanas darbu nometnē uz trim gadiem, ar vēlāku nosūtīšanu atpakaļ uz iepriekšējo nometinājuma vietu. 1949.gada 15.oktobrī tika apcietināta arī Ella Pumpure. 1949.gada 25.novembrī Sevišķā apspriede viņai par bēgšanu piesprieda trīs ieslodzījuma gadus nosacīti, nosūtot atpakaļ uz agrāko nometinājuma vietu.²

Regīna Pumpure no izsūtījuma tika atbrīvota 1956.gada 16.aprīlī. Tajā pašā dienā tika atbrīvota arī viņas māte Ella Pumpure.

1947.gada 15.maijā no nometinājuma vietas Krasnojarskas novada Kozuļkas rajonā aizbēga Milda Medne. 1949.gada janvārī viņa tika arestēta no jauna. Par represēšanas iemeslu, dzīvi nometinājumā un aizbēgšanas apstākļiem

¹ LVA, 1987.f., 1.apr., 13302.l., 30.lp.

² LVA, 1987.f., 1.apr., 13302.l., 110., 52.lp.

viņa 1949.gada 31.janvāra pratināšanā IeM Viesītes starppagastu nodaļas priekšniekam leitnantam Grebeļņijam liecināja:

„(..) Jautājums: Pastāstiet, kur jūs dzīvojat un ar ko nodarbojaties līdz 1941.gada jūnijam?

Atbilde: Līdz 1941.gada jūnijam es kopā ar vīru Rūdolfu Andreja dēlu Medni dzīvoju Viesītē, dzelzceļa mājā Nr.2. Vīrs strādāja uz dzelzceļa, es savās mājās nodarbojos ar mājsaimniecību.

Jautājums: Kur tagad atrodas jūsu vīrs Rūdolfis Andreja dēls Mednis?

Atbilde: 1941.gada jūnijā mans vīrs Mednis tika arestēts un aizvests it kā uz Kirovas apgabalu, taču es pati to nezinu, uz kādu vietu viņu aizveda, jo pēc tam es ar viņu nesarakstījos un neko kopš tā laika par viņu nezinu. Mani pašu tajā laikā aizveda uz Krasnojarskas novada Kozuļkas staciju.

Jautājums: Pastāstiet, par ko tieši jūs tikāt pakļauta izsūtīšanai?

Atbilde: 1941.gadā mani uz Krasnojarskas novadu izsūtīja par to, ka mans vīrs bez tā, ka viņš strādāja uz Viesītes stacijas dzelzceļa, vēl bija militāri – fašistiskās organizācijas „Aizsargi” biedrs, tamdēļ, kā es domāju, es no Latvijas tiku izsūtīta uz Krasnojarsku. Citu iemeslu nav, un par to es uzzināju tikai tad, kad biju jau Latvijā.

Jautājums: Pastāstiet, kādos apstākļos jūs aizbēgat no noņemšanas vietas, t.i., no Krasnojarskas novada?

Atbilde: Pēc tam, kad mani 1941.gadā aizveda uz Krasnojarskas novadu, kur es līdz 1945.gadam strādāju dažādos darbos mežā un uz dzelzceļa, 1945.gadā es iestājos darbā šūšanas darbnīcā, t.i., artelī „Sarkanā Zvaigzne”, kur es strādāju līdz aizbraukšanai uz Latviju. Tur es dzīvoju kopā ar meitu Intu. 1946.gadā no Rīgas atbrauca kaut kāds pārstāvis pēc bērniem. Es piekritu savu meitu Intu atdot, lai viņu organizētā kārtībā kopā ar citiem bērniem aizvestu uz Latviju pie radiem. 1947.gada janvārī es no meitas saņēmu vēstuli, kurā viņa man rakstīja, ka viņa ir ļoti slima. Tajā dienā pie manis pēc sava pasūtījuma ienāca Kozuļkas prokuratūras priekšnieks (viņa uzvārdu es nezinu) un sastapa mani raudošu pie vēstules. Un, kad viņš man jautāja, kamdēļ es raudot, es viņam pastāstīju par stāvokli ar meitu. Viņš man paskaidroja, ka visi pārvietotie esot izsūtīti uz 5 gadiem, šis termiņš jau sen esot beidzies, un ieteica man iet pie IeTK priekšnieka un prasīt no viņa dokumentus par tiesībām izbraukt uz Latviju.

Pēc prokurora padoma es aizgāju pie IeTK Kozuļkas (rajona) priekšnieka Kostjuhina un sāku prasīt dokumentus par tiesībām aizbraukt uz Latviju. Tajā dienā viņš man tiesības par aizbrauksanu uz Latviju atteica un ieteica atnākt pie viņa nākamajā dienā ar naudu. Pēc kāda laika es savācu 1000 rubļus un aiznesu tos IeTK Kozuļkas priekšniekam. Viņš man izrakstīja dokumentus, kuri deva tiesības iebraukt Maskavā, pie kam šis dokuments bija uzrakstīts uz kaut kāda krievu uzvārda, ar kuru es 1947.gada maijā, ar ieganstu izbraukt uz slimnīcu Krasnojarskā, slepus no visiem aizbraucu uz Maskavu, bet no Maskavas – uz Latviju, un 1947.gada 17.jūnijā es atbraucu uz Viesīti, kur iekārtojos uz dzīvi. Tāda veidā es 1947.gadā aizbēgu no izsūtījuma vietas.

Jautājums: Sakiet, kas jūs pamudināja aizbēgt no izsūtījuma vietas?

Atbilde: Es zināju, ka daudzi no turienes ir aizbraukuši un dzīvo agrākajās vietās un neviens viņus neaiztiek, tamdēļ arī es nolēmu aizbēgt. Tas arī ir viss, ko es varu liecināt par bēgšanas būtību no izsūtījuma vietas.”¹

PSRS IeM Sevišķā apspriede Mildai Mednei par bēgšanu no obligātā nometinājuma vietas 1949.gada 6.maijā piesprieda trīs gadus labošanas darbu nometnē, ar vēlāku nosūtīšanu uz obligātā nometinājuma vietu. No specnometinājuma viņa tika atbrīvota 1957.gada 22.janvārī.

1941.gada jūnijā tika represēta arī būvuzņēmēja Kārļa Ķuzes ģimene. Viņa būvuzņēmums galvenokārt nodarbojās ar inženierbūvēm. Viņa firmas veikumu skaitā bija Ieriķu – Gulbenes dzelzceļa līnija, Dzērbenes stacija, arī vairāk nekā piecdesmit tilti dažādās Latvijas vietās. Kārļa Ķuzes īpašumu kontā bija nams Rīgā, Ķeniņu ielā, kā arī peldu māja ar vasaras dzīvokli Jūrmalā. Uzņēmēja sieva Berta Ķuze kopš 1928.gada darbojās kā ceļojošās operas un Nacionālās Operas soliste, bet meita Silvija bija studente.

1941.gada 14.jūnijā K.Ķuzi arestēja un nosūtīja uz Molotovas apgabala Usoļlugu. 1942.gada 1.janvārī LPSR Iekšlietu tautas komisariāta izmeklēšanas grupas izmeklētājs Vagulovičs izmeklēšanas lietā Nr.5832 sastādīja apsūdzības slēdzienu. Šajā dokumentā K.Ķuzi apsūdzeja par to, ka viņš „no 1922. līdz 1930.gadam sastāvējis fašistiskajā kulaku partijā „Zemnieku savienība” un no 1925. līdz 1940.gadam – reakcionārajā studentu korporācijā „Tālavija”. PSRS IeTK Sevišķā apspriede 1942.gada 8.aprīlī nolēma:

¹ LVA, 1987.f., 1.apr., 19395.l., 58., 58.a.lp.

„Kārli Jāņa dēlu Ķuzi par piedalīšanos kontrrevolucionārajā organizācijā – nošaut. Viņam personīgi piederošo īpašumu – konfiscēt.”

Spriedumu izpildīja 1942.gada 12.maijā.

Bertu Ķuzi aizveda uz Novosibirskas (vēlāk – Tomskas) apgabala Visokij Jar ciemu, kur viņa strādāja vietējā kolhozā. 1943.gadā b.Ķuzi mobilizēja uz Narimas gulšņu sagatavošanas rūpnīcu kā malkas un koku zāģētāju, bet vēlāk pārcēla uz taigu meža materiālu sagatavošanas darbos. Tur viņai nācās strādāt par baraku apkopēju, malkas zāģētāju, dārzu strādnieci un mājkalpotāju. 1945.gada aprīlī B.Ķuzei radās iespēja dabūt darba instruktora vietu Parabeļas bērnu namā. 1947.gadā viņa no izsūtījuma vietas aizbēga un atgriezās Latvijā. Iesniegumā A.Kirhenšteinam viņa izteica cerību, ka „ar savu specialitāti dzimtenei nesīšu vairāk labuma kā ar fiziskiem spēkiem. Tāpat arī mana meita, tāpēc lūdzu Jūsu gādību, lai varētu palikt Rīgā”. B.Ķuzei izdevās iegūt pasi un pierakstīties Rīgā uz piecu gadu termiņu. Vēlāk sakarā ar teātra skolas reorganizāciju viņa pārcēlās uz Daugavpili, kur strādāja par dziedāšanas un vācu valodas skolotāju, līdz 1949.gada 8.aprīlī viņu atkal arestēja. 1949.gada 27.maija apsūdzības sēdzenā LPSR IeM izmeklēšanas daļas izmeklētājs norādīja, ka B.Ķuze ir apsūdzēta par to, ka viņa aizbēga no nometinājuma vietas. PSRS IeM Sevišķā apspriede 1949.gada 15.septembrī nolēma „ieslodzīt Bertu Ķuzi labošanas darbu nometnē ar termiņu uz trīs gadiem, pēc tam nosūtīt uz obligātā nometinājuma vietu”. Dzimtenē atgriezies B.Ķuzei atļāva tikai 1956.gadā.

Absolvējusi Rīgas 3.ģimnāziju, uzņēmēja meita Silvija Ķuze 1940.gadā bija sākusi studijas Latvijas Valsts universitātes Medicīnas fakultate. 1941.gada 14.jūnijā viņu izsūtīja uz Tomskas apgabala Parabeļas rajona Visokij Jar ciematu. 1945.gada pavasarī S.Ķuzei radās iespēja pārcelties uz Tomsku un turpināt studijas Medicīnas institūtā. Tomēr jau 1946.gada oktobrī viņu aizveda uz vietējo milicijas nodaļu un, nepaskaidrojot iemeslu piespieda parakstīties par aizbraukšanu no pilsētas divdesmit četru stundu laikā. Tad viņa no Sibīrijas nometinājuma aizbēga un 1947.gadā atgriezās Latvijā. Tomēr brīvībā izdevās nodzīvot tikai līdz 1949.gada 8.aprīlim, kad viņu arestēja un par bēgšanu aizmuguriski notiesāja ar ieslodzījumu nometnē uz trim gadiem, ar vēlāku nosūtīšanu uz agrāko nometinājuma vietu.

Sākotnēji S.Ķuze sodu izcieta Rīgā. 1952.gada 17.maijā viņai Rīgā, cietuma slimnīca piedzima meita. Pēc dzemdībām sākās smagi sarežģījumi. Drīz arī meitenīte saslima ar plaušu karsoni. Tā kā arī pati S.Ķuze slimoja, viņa bija

spiesta lūgt meitiņas tēva māsu, lai viņa pieņem bērnu pie sevis. Pēc nosūtīšanas atpakaļ uz Sibīrijas nometinājuma vietu viņa uzrakstīja lūgumu par apžēlošanu, kas bija adresēts PSRS Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājam K.Vorošilovam. Šajā dokumentā S.Ķuze rakstīja:

„Es nejūtu nekādu vainu padomju valsts priekšā. (..) Es cerēju, ka drīz dabūšu darbu un līdz rudenim varēšu nosūtīt naudu uz Rīgu, lai manu meitu varētu atvest uz Podgornoji. (..) Lūdzu apžēlot mani, lai es varētu atgriezties pie sava bērna un varētu pati viņu audzināt.”

Šķiet, šis izmisušās mātes palīgā sauciens līdz augstajam Maskavas varasviram nemaz nenonāca. 1956.gada 6.aprīlī S.Ķuze uzrakstīja iesniegumu PSRS līderim Ņ.Hruščovam. Tajā viņa lūdza „atlaist pie slimās mātes, trīsgadīgās meitiņas un 86 gadus vecās vecmāmiņas”. Viņa norādīja:

„Līdz šim es vienmēr esmu saņēmusi šablonisku atbildi – „Atteikt. Izsūtīta pamatoti”. Es vienmēr par to paklausīgi parakstījos, bet tā arī vēl šodien nesaprotu, kamdēļ un par ko. (..)”

Beidzot, 1956.gada jūlijā LPSR iekšlietu ministrs un LPSR prokurora vietnieks apstiprināja slēdzienu par S.Ķuzes atbrīvošanu no specnometinājuma. Viņas piecpadsmīt gadus ilgais moku ceļš beidzot bija galā.¹

1949.gada pavasarī Latvijas iedzīvotājiem nācās piedzīvot jaunu, apmēros daudz plašāku deportācijas akciju. To gatavojot, represīvo iestāžu direktīvajos dokumentos liela vērība tika pievērsta tiem pasākumiem, kas nepieļautu un novērstu izsūtīto bēgšanu. Tā, piemēram, PSRS iekšlietu ministra S.Kruglova 1949.gada 12.marta pavēlē Nr.00225 „**Par kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas teritorijas**” bija noteikts:

„PSRS Ministru padome ir uzdevusi PSRS Iekšlietu ministrijai nodrošināt: no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas izsūtāmo konvojēšanu un transportēšanu pa dzelzceļu un ūdensceļiem līdz nometinājuma vietai, rūpīgu izsūtāmo apsargāšanu pārvietošanas laikā, administratīvo uzraudzību nometinājuma vietās un atbilstošu nometināto uzskaiti, ieviešot režīmu, kas izslēgtu jebkādu bēgšanas iespēju (..), izvietojot vietās ieradušos izsūtītos reģistrēt, paziņot viņiem nometināto tiesisko stāvokli, PSRS Augstākās padomes

¹ LVA, 1986.f., 2.apr., P-7766.l.; 1987.f., 1.apr., 17555.l.; Jānis Riekstiņš. Ķuzes ģimenes traģēdija. // Mājas Viesis, 2005.g. 10.jūnijs.

Prezidija dekrētu par kriminālatbildību par bēgšanu no obligātajām noņemšanas vietām, organizēt stingru režīmu un noteikt administratīvo uzraudzību saskaņā ar PSRS Iekšlietu ministrijas 1948.gada 7.decembra pavēli Nr.001445.

Īpašu vērību pievērst tādu apstākļu radīšanai, kas nepieļautu bēgšanas iespēju.”¹

IeM Amūras apgabala pārvaldes priekšnieka pienākumu izpildītājs apakšpulkvedis Žalibins un IeM Amūras apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšnieka pienākumu pagaidu izpildītājs majors Utins 1949.gada 16.maija dienesta ziņojumā PSRS iekšlietu ministra vietniekam V.Rjasnojam **„Par darba rezultātiem, pieņemot Amūras apgabala teritorijā izsūtītos no Baltijas republikām”** cita starpā norādīja:

„(..) Lai nepieļautu bēgšanu, atrastu tās personas, kurām ir nosliece uz bēgšanu, un aizturētu bēgļus noņemšanas vietās un uz iespējamiem bēgšanas ceļiem, speckomandanti un IeM pilsētu un rajonu daļu operatīvais sastāvs līdz izsūtīto atvešanai ir veicis mērķtiecīgu bēgšanas novēršanas aģentūras vervēšanu, izveidotas sadarbības grupas no apkārtējiem iedzīvotājiem. Vienlaicīgi IeM pilsētu un rajonu daļās notikusi visa aģentūras – ziņu pienesēju tīkla instruktāža. (..).

Mūsu pasākumi.

Šā kontingenta administratīvās uzraudzības pasākumi būs:

1. Līdz 1949.gada 18.maijam no aizpildītajām anketām aizpildīt 5. un 6.formas kartītes, lai par ieradušos kontingentu IeM pilsētu daļās un rajonu daļās, apgabala Specnometinājuma daļā izveidotu kartotēkas un pilnīgi visas kartītes nosūtītu PSRS IeM 1.specdaļai; līdz 1.jūnijam pabeigt visus uzskaites pasākumus.
2. Līdz 1949.gada 1.jūnijam no izsūtīto vidus noņemšanas vietās, kā arī no apkārtējiem savervēt nepieciešamo aģentu un ziņu pienesēju skaitu ar tādu aprēķinu, lai aģentūra aptvertu kopmītnes, brigādes un iespējamus bēgļu ceļus.
3. Uz katrām 5-10 izsūtīto latvijiešu (pareizi – latviešu – J.R.) ģimenēm nozīmēt vecākos un brīdināt, ka viņi ir personīgi atbildīgi par katru bēgšanas gadījumu.

¹ KFVA, 9401.f., 2.apr., 10.l., 11.-16.lp.; Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 93., 94.lp.

4. Nometinājuma vietās uz iespējamiem bēgšanas ceļiem izveidot grupas, kas organizētu bēgļu meklēšanu un aizturēšanu.
5. No 18.maija komandēt uz jaunveidotajām speckomandantūrām IeM pārvaldes Specnometinājumu daļas personālu, lai pārbaudītu izsūtīto latvijiešu nometinājumu un darbā iekārtošanu, kā arī sniegtu palīdzību komandantiem aģentūras – operatīvās apkalpošanas organizēšanā. (..).”¹

1949.gada 18.maija ziņojumā J.Staļinam, V.Molotovam, L.Berijam un G.Maļenkovam par PSRS Ministru padomes 1949.gada 29.janvāra lēmuma Nr.390-138 ps „Par kulaku un viņu ģimeņu, nelegālā stāvoklī esošo bandītu un nacionālistu ģimeņu, bruņotās sadursmēs nošauto un notiesāto bandītu ģimeņu, legalizējušos bandītu, kas turpina naidīgu darbību, un viņu ģimeņu, kā arī represēto bandītu atbalstītāju ģimeņu izsūtīšanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas teritorijas” izpildi PSRS iekšlietu ministrs S.Kruglovs norādīja:

„IeM orgāni visiem izsūtītajiem ir izskaidrojuši viņu tiesisko stāvokli un paziņojuši par PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētu, ka par bēgšanu no izsūtījuma vietas draud kriminālatbildība. Nometinājuma vietās tiek organizētas IeM speckomandantūras, visi izsūtītie ņemti uzskaitē, viņiem ieviests stingrs režīms un administratīvā uzraudzība.”²

Katrs pieaugušais izsūtītais pēc aizvešanas uz obligāto nometinājuma vietu bija spiests parakstīt šādu paverdzināšanas saistību rakstu:

„Man izsūtītajam (izsūtītajai) ... ir paziņots, ka es pēc PSRS augstāko varas orgānu rīkojuma esmu izsūtīts (-ta) uz Padomju Savienības attāliem rajoniem uz mūžīgiem laikiem bez tiesībām atgriezties iepriekšējā dzīves vietā. Man arī ir paziņots, ka man bez Iekšlietu ministrijas vietējo orgānu atļaujas nav tiesību no šejienes izbraukt, kaut uz laiku mainīt dzīves un darba vietu. Es arī zinu, ka šī paraksta pārkāpšanas gadījumā mani, saskaņā ar PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra lēmumu, sauks pie atbildības un notiesās katorgas darbos uz 20 gadiem. Ar 1948.gada 26.novembra lēmumu es esmu iepazīstināts (-ta).”³

Viens no šī laika bēgļiem bija Aloizs Gudrītis.

¹ KFVA, 9479.f., 1.apr., 475.l., 102., 106., 107.lp.; Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 134., 135.lp.

² KFVA, 9401.f., 2.apr., 235.l., 35.lp.; Aizvestie. 1949.gada 25.marts. – 138.lp.

³ Jānis Riekstiņš. „Kulaki” Latvijā. – Rīga, 1997. – 96.lp.

1949.gada 1.augustā Omskas apgabala Poltavkas rajona IeM daļas priekšnieks majors Suvorovs LPSR Rēzeknes apriņķa Nautrēnu pagasta IeM daļas priekšniekam un IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšniekam apakšpulkvedim Dementjevam nozūtīja paziņojumu par Aloiza Gudrīša un Gregora Boļša bēgšanu no obligātā nometinājuma vietas, kurā rakstīja:

„1949.gada 31.jūlijā no Omskas apgabala Poltavkas rajona Platonovas ciema Kārļa Marksa vārdā nosauktā kolhoza aizbēga no Latvijas PSR 1949.gada izsūtītie latvieši:

- 1) Aloizs Aloiza dēls Gudrītis, dzimis 1929.gadā Latvijas PSR Rēzeknes apriņķa Nautrēnu pagasta Žogotu sādžā, ar izglītību 9 klases, bezpartijisks, līdz izsūtīšanai dzīvoja dzimšanas vietā Žogotu sādžā.

Viņa pazīmes: vidēja auguma, garš kakls, mati tumši brūni, sasukāti atpakaļ, galvā pelēka cepure, bikses tumši zilas civilās formas, melns dzelzceļnieku formas šinelis, kājās zābaki, uz rokas ir atestāts par Nautrēnu skolas 9.klases pabeigšanu 1948.gadā.

- 2) Grigorijs (Gregors – J.R.) Jāzeps dēls Boļšis, dzimis 1930.gadā Latvijas PSR Rēzeknes apriņķa Nautrēnu pagasta Piptānu sādžā, bezpartijisks, ar izglītību 5 klases, beidza 1945.gadā, līdz izsūtīšanai dzīvoja dzimšanas vietā Piptānu sādžā.

Viņa pazīmes: vidēja auguma, mati gaiši, sasukāti atpakaļ, galvā pelēka cepure, pašaustas galifē bikses, jaunas. Sarkans vilnas virskrekls. Veca melna žakete ar ielāpiem uz elkoņiem, kājās vecas melnas hromādas kurpes.

Lūdzam veikt viņu meklēšanu un atrašanas gadījumā aizturēt un paziņot mums.”¹

A.Gudrīti Omskas dzelzceļa specpārvaldījumu daļas vecākais strēlnieks jaunākais seržants Maslovs aizturēja 1949.gada 11.augustā vilciena Nr.73 8.vagonā. Aizturēšanas brīdī A.Gudrītis no vagona aizbēga un tika notverts aiz preču vilciena. 1949.gada 19.augusta pratināšanā, uz jautājumu par bēgšanas iemeslu A.Gudrītis atbildēja:

„Iemesls bēgšanai no nometinājuma, kā jau es teicu, bija tas, ka es baidos no bargās ziemas, jo vēl Latvijā esot, runāja par to, ka Sibīrijā esot liels sals, un

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 18395.l., 50.lp.

pie tam, kad mēs 1949.gada aprīlī atbraucām uz Omskas apgabalu, bija ļoti auksts un es pēc norunas ar Grigoriju Boļši nolēmu aizbraukt atpakaļ uz Latviju.”¹

Pēc izmeklēšanas pabeigšanas 1949.gada 18.oktobrī IeM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieks pulkvedis Petrovs un Omskas apgabala prokurors Novikovs nosūtīja apsūdzības slēdzienu PSRS IeM Sevišķajai apspriedei.

PSRS IeM Sevišķā apspriedes 1950.gada 14.aprīļa sēdes protokolā Nr.23 tika ierakstīts:

„Klausījās:

68.IeM Omskas apgabala pārvaldes lietu Nr.2625 par Aloiza Aloiza dēla Gudrīša, dzimuša 1929.g. Latvijas PSR Rēzeknes apriņķa Žogotu sādžā (..) apsūdzību.

Saskaņā ar PSRS VDM „A” daļas izziņu 1949.gada martā kā kulaku ģimenes loceklis ar Latvijas PSR Ministru padomes lēmumu izsūtīts no Latvijas PSR. Līdz bēgšanai dzīvoja Omskas apgabala Poltavkas rajona Akimovkas sādžā. Apsūdzēts pēc PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.g. 26 XI dekrēta 2.panta.

Nolēma:

Aloizu Aloiza dēlu Gudrīti par bēgšanu no obligātā nometinājuma vietas ieslodzīt nometnē uz divdesmit gadiem katorgas darbos, termiņu skaitot no 1949.g. 11.augusta.”²

No ieslodzījuma Vorkutas labošanas darbu nometnes katorgas darbu nodaļā A.Gudrītis tika atbrīvots 1955.gada martā, bet no specnometinājuma Omskas apgabala Boļšerečenskas rajonā – 1955.gada oktobrī.

No Valkas apriņķa Valkas pagasta „Pīriņu” mājām izsūtītā Ausma Pāpe 1989.gada 23.maija iesniegumā Valkas rajona izpildu komitejai rakstīja:

„1949.gadā es dzīvoju kopā ar vīru Ēvaldu Pāpi un mūsu mazo meitiņu vīra vecāku lauku mājās Valkas rajona Valkas ciema, pasta nodaļa Tomēni, „Pīriņos”. 1949.gadā, naktī no 24. uz 25.martu mani arestēja. Mani arestēja uz ceļa, ceļā uz mājām „Pīriņiem”. Tiku nogādāta pārvietošanai sagatavotā, uz dzelzceļa sliedēm atrodošā speciālā vagonā. Biju bez jebkādām mantām, bez

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 18395.l., 147.a.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 18395.l., 208.lp.

rezerves apģērba. Pēc manām asarām un lūgumiem apžēloties, pēc vairākām stundām vagonā tika ievests arī mans mazais bērns, meitiņa.

Šodien nav nozīmes aprakstīt „ceļojuma” šausmas, jo manējās bija tieši tādas, kā visiem, kuri tika pārvietoti kopā ar maziem, nevarīgiem bērniem.

Tiku nogādāta Tomskas apgabala Molčanovas rajona Tongusevskas ciemā, kolhozā „Progress”. Jau 1949.gadā nomira mans bērns. No šī brīža man šķita, ka es sevi vairs neapzinājos. Mans izmisums man neļāva domāt, jutos kā redzot ļaunu sapni, kurš atkāpsies tad, ja nokļūšu Dzimtenē.

1950.gada jūlijā, bez atļaujas braucot vilcienā, cerībā sasniegt mājas, mani arestēja. Ieslodzīja Tomskas cietuma vieninieku kamerā, kurā sabiju 2 gadus. Tiesāja aizmuguriski, piesprieda 25 gadus. (..).”¹

1950.gada 27.jūnijā Molčanovas rajona IeM daļas priekšnieks majors Lomako apstiprināja lēmumu par krimināllietas ierosināšanu pret Ausmu Pāpi un Ēriku Ūdri, kurā bija teikts:

„Molčanovas rajona IeM daļas operatīvais pilnvarotais jaunākais leitnants Čaškovs, izskatījis materiālus par Ausmu Kārļa meitu Pāpi, dzimušu 1928.gadā Latvijas PSR Valkas apriņķa Valkas pagasta Pīriņos, latvieti, izglītotu, bezpartijisku, vientuļu, agrāk nesodītu, PSRS pilsoni, dzīvojošu Tomskas apgabala Molčanovas rajona Progress ciematā un Ēriku Pētera dēlu Ūdri, dzimušu 1928.gadā Latvijas PSR Valkas apriņķa Ērgemes pagasta Lejasstrūgās, latvieti, izglītotu, bezpartijisku, neprecējušos, agrāk nesodītu, PSRS pilsoni, dzīvojošu Tomskas apgabala Molčanovas rajona Progress ciematā,

konstatēju:

Ausma Kārļa meita Pāpe un Ēriks Pētera dēls Ūdris 1949.gada maijā ieradās specnometinājumā Tomskas apgabala Molčanovas rajonā un tika nometināti obligātajai dzīvošanai ciematā Progress. Dzīvojot Tomskas apgabala Molčanovas rajona ciematā Progress, Ausma Kārļa meita Pāpe un Ēriks Pētera dēls Ūdris atradās uzskaitē Molčanovas rajona IeM daļā kā izsūtītie – latvieši.

1950.gada naktī no 25. uz 26.jūniju izsūtītie latvieši Ausma Kārļa meita Pāpe un Ēriks Pētera dēls Ūdris pēc abpusējas vienošanās aizbēga no obligātās nometinājuma vietas Tomskas apgabala Molčanovas rajona ciemata Progress, līdz ar to izdarīja noziegumu, kurš paredzēts PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētā.

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 5594.l., 56., 57.lp.

Vadoties no KPFSR Kriminālkodeksa 91. un 92.panta

nolēmu:

Par Ausmu Kārļa meitu Pāpi un Ēriku Pētera dēlu Ūdri ierosināt krimināllietu un uzsākt izmeklēšanas tiesvedību.

Molčanovas rajona IeM pilsētas daļas operatīvais pilnvarotais

jaunākais leitnants Čaškovs

piekrītu: Molčanovas rajona IeM daļas priekšnieka vietnieks

vecākais leitnants Kondraškins.”¹

Ausmas Pāpes un Ērika Ūdra bēgšanas apstākļus atklāj Tomskas apgabala Molčanovas rajona IeM daļas priekšnieka majora Lomako 1950.gada 4.jūlija pilnīgi slepenais specziņojums IeM Tomskas apgabala pārvaldes priekšnieka vietniekam apakšpulkvedim Grakovam. Tajā teikts:

„1950.gada 26.jūnijā pulksten 12 Molotova vārdā nosauktā kolhoza komjaunatnes organizācijas sekretārs biedrs Ždanovs paziņoja rajona iekšlietu daļai un Mogočinskas speckomandantūrai – komandantam Kiļejevam, ka no ciemata pazuduši izsūtītie – latvieši Ausma Kārļa meita Pāpe un Ēriks Pētera dēls Ūdris. Komandants leitnants biedrs Kiļejevs ar palīgu leitnantu biedru Vardanjanu izbrauca uz Molotova vārdā nosaukto kolhozu (ciemats Progress), kur personīgi pārlicinājās par Pāpes un Ūdra prombūtni un konstatēja, ka viņi no ciemata aizbēguši šā gada 26.jūnijā.

Komandants biedrs Kiļejevs, savācis dažas ziņas par bēgšanas apstākļiem, nekādus mērus, lai vajātu bēgļus pa svaigām pēdām, nepieņēma, bet atgriezās Mogočinā un pa telefonu paziņoja rajona IeM daļai par divu augstāk minēto bēgšanu.

No rajona IeM daļas puses pēc ziņu saņemšanas par Pāpes un Ūdra bēgšanu pa telefonu tika orientētas Molčanovas rajona kaimiņu komandantūras un Kolpačevas rajona Kolomenskas komandantūra. Orientēta tika Krivošeinas rajona IeM daļa un Molčanovas operatīvais postenis. Vienlaicīgi pa telefonu tika paziņots IeM Tomskas apgabala pārvaldei.

Sakarā ar to, ka komandanta Kiļejeva veiktā izmeklēšana izrādījās nepietiekama, tika komandēts mans vietnieks vecākais leitnants biedrs Kondraškins, kurš izmeklēšanas gaitā noskaidroja bēgšanas apstākļus un

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 5594.l., 96.lp.

adreses, kur bēgļi varētu atrasties, pēc tam kļuva iespējams veikt meklēšanas pasākumus un aizturēt bēgļus.

Bēgšanas apstākļi ir šādi:

1. Ausma Kārļa meita Pāpe, dzimusi 1928.gadā Latvijas PSR Valkas apriņķa Valkas pagasta Pīriņos.
2. Ēriks (viņš arī Aivars) Ūdris, dzimis 1928.gadā Latvijas PSR Valkas apriņķa Ērgemes pagasta Lejasstrūgās.

Viņi abi bija izsūtīti uz ciematu Progress un iekārtoti darbā kolhozā „Progress”, kurš pēc apvienošanas tika nosaukts par Molotova vārdā nosaukto kolhozu.

Kopš 1950.gada pavasara Pāpe strādāja par Molotova vārdā nosauktā kolhoza traktoru nodaļas uzskaitvedi, bet Ūdris strādāja dažādos kolhoza darbos. Pāpe un Ūdris netika novēroti. Pāpe bija pat izsūtīto desmitgimeņu vecākā. Taču bija zināms, ka Pāpei un Ūdrim ir nosliece uz bēgšanu. Pāpe visiem atklāti stāstīja, ka viņa aizbēgšot, bet Ūdri sāka turēt aizdomās par bēgšanas nodomu no šā gada maija.

Lai novērstu iespējamo bēgšanu, attiecībā pret Pāpi un Ūdri tika pieņemti šādi mēri:

1. Pāpi un Ūdri komandants brīdināja personīgi.
2. Par Pāpes un Ūdra bēgšanas noskaņojumu tika paziņots kolhoza priekšsēdētājam, visiem kolhoza brigadieriem, sadarbības grupai, kuru vada kolhoza komjaunatnes organizācijas sekretārs, ļoti aktīvs cilvēks Ždanovs.
3. Tika iesaistīta aģentūra divu cilvēku sastāvā „Ustups” un „Latviete”.
4. Pēc komandanta Kiļejeva iniciatīvas šā gada 22.jūnijā kolhoza valde atbrīvoja Pāpi no uzskaitvedes darba traktoru brigādē un pārcēla tiešos kolhoza darbos. Šis pasākums tika veikts tamdēļ, lai Pāpi noliktu tādos apstākļos, kuros viņa nekur neatrastos bez novērošanas, jo, būdama uzskaitvede, viņai dienesta pienākumu dēļ vajadzēja doties uz MTS (mašīnu un traktoru staciju) un pat uz citiem kolhoziem, kas viņas novērošanu sarežģīja.
5. Uzraugam Repkinam, kura apkalpošanā bija trīs apdzīvotie punkti Molotova vārdā nosauktajā kolhozā vajadzēja ierasties ik pārdienas un

sevišķi uzraudzīt Pāpi un Ūdri. Uzraugs Repkins šo uzdevumu stingri izpildīja.

Neraugoties uz pieņemtajiem mēriem, lai novērstu bēgšanu, Pāpe un Ūdris tomēr aizbēga, atklājot komandantūras un kolhoza vadības modrības trūkumu. Pāpe un Ūdris bēgšanai izmantoja svētkus, kuri kolhozā bija sarīkoti sakarā ar pavasara lauku darbu pabeigšanu. 25. un 26.jūnijā Molotova vārdā nosauktajā kolhozā notika vispārēja piedzeršanās. Visi kolhoza vadītāji, sākot ar priekšsēdētāju un beidzot ar ierindas kolhozniekiem, bija stipri piedzērušies. Pāpe un Ūdris pirmajā svētku dienā piedalījās svinībās, taču attiecībā uz alkoholisko dzērienu lietošanu izturējās atturīgi. Svētku dienās neviens no komandantūras kolhozā neatradās. Redzot, ka visi pieaugušie ciematā ir aizrāvušies ar svinēšanu un ka neviena no komandantūras nav, Pāpe un Ūdris aizbēga: Ūdris – naktī no 25. uz 26.jūniju, bet Pāpe – 26.jūnija rītā.

Komandantam Kiļejevam bija vairāki ziņotāja „Ustupa” ziņojumi par to, ka Pāpe gatavojas bēgt no noņemtajuma vietas un viņam bija divi tā paša ziņotāja ziņojumi, ka Pāpe gatavojas bēgt kolhoza svētku laikā, kurus sarīkos pēc sējas darbiem.

Ja komandants Kiļejevs būtu nodrošinājis izsūtīto novērošanu kolhoza svētku laikā, tad bēgšana nebūtu tikusi pieļauta. Komandants Kiļejevs varēja nosūtīt uz Molotova vārdā nosaukto kolhozu savu palīgu un ar to nodrošināt divu izsūtīto bēgšanas nepieļaušanu.

Komandants Kiļejevs ir īstais vaininieks, kurš pieļāva Pāpes un Ūdra bēgšanu, jo viņš savas nolaidības dēļ nenodrošināja izsūtīto novērošanu ciematā Progress, kur viņam uzskaitē bija tās personas, kuras gatavojās bēgt kolhoza svētku laikā.

Par Pāpes un Ūdra bēgšanu kļuva zināms no ziņotāja „Ustupa”, kurš 26.jūnija rītā atnāca pie komjaunatnes organizācijas sekretāra Ždanova, paziņoja par Pāpes un Ūdra bēgšanu un lūdza par to paziņot komandantam.

Dienesta izmeklēšanas dokumentus nosūtīšu papildus.”¹

1950.gada 28.oktobrī PSRS VDM Sevišķā apspriede A.Pāpei un Ē.Ūdrim par bēgšanu no obligātā noņemtajuma vietas piesprieda 20 gadus katorgas darbos.²

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 5594.l., 91., 92., 93.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 5594.l., 48.lp.

Ē.Ūdrim dzimtenē atļāva atgriezties 1956.gadā, bet A.Pāpei – 1958.gadā.

Dažkārt tiem izsūtītajiem, kuriem par bēgšanu draudēja 20 gadi katorgas darbos, dažādu iemeslu dēļ tika piespriests mazāks soda mērs. To, piemēram, apliecina Irinas Ignatjevas lieta.

Irinas Ignatjevas parakstītā saistība par to, ka viņa ir iepazīstināta ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētu

Saistība

Man, izsūtītajai Irinai Iljas meitai Ignatjevai, dzimušai 1882.g., dzīvojošai Tomskas apgabala Tuganskas rajonā, ir paziņots PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948.g. 26./XI dekrēts par to, ka es specnometinājumā esmu izsūtīta uz mūžīgiem laikiem bez tiesībām atgriezties agrākajā dzīvesvietā un par patvaļīgu izbraukšanu (bēgšanu) no obligātā nometinājuma vietas es tikšu notiešāta uz 20 gadiem katorgas darbos.

Pēc Ignatjevas personīgā lūguma parakstījās Seņkova. (I.Ignatjeva bija analfabēte – J.R.)

Paraksts: J.Seņkova

1949.gada 8.aprīlī

(..) Milicijas vecākais leitnants Usoličevs¹

Tuganskas rajona IeM daļas Aleksandrovas speckomandantūras komandanta kapteiņa Ivaškina raports par Irinas Ignatjevas bēgšanu

No Tuganskas rajona IeM daļas Aleksandrovas speckomandantūras komandanta kapteiņa Ivaškina 1949.g. 29.10.

Tuganskas rajona IeM daļas priekšniekam majoram b.Zinovjevam

Raports

Ziņoju, ka 1949.gada 21.oktobrī no L.Goršku sādžas aizbēga izsūtītā – latviete (tā tekstā – J.R.) Irina Iljas meita Ignatjeva, dzimusi 188.gadā, pēc tautības krieviete.

Man tas kļuva zināms, kad 1949.gada 29.oktobrī veicu reģistrāciju.

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 10417.l., 199.lp.

Veicot vietējo izmeklēšanu, viņas atrašanās vieta nav konstatēta. Veikta iepriekšējā vietējā izmeklēšana. Par bēgšanu veikti meklēšanas un turpmākās izmeklēšanas pasākumi.

V.Ivaškins¹

Lēmums par I.Ignatjevas Vissavienības meklēšanas un aresta izsludināšanu

„Apstiprinu”

Tuganskas rajona IeM daļas priekšnieks majors Zinovjevs

1949.g. 3.novembrī

„Arestu sankcionēju”

Tuganskas rajona prokurors Meļehins

1949.gada 7.novembrī

Lēmums

(par Vissavienības meklēšanas un aresta izsludināšanu)

1949.gada 3.novembrī Aleksandrovkā

Es, Tomskas apgabala Tuganskas rajona IeM daļas operatīvai pilnvarotais leitnants Strižkovs, izskatījis meklēšanas un izmeklēšanas materiālus par no obligātā nometinājuma vietas – Tomskas apgabala Tuganskas rajona Boļšije Gorški sādžas aizbēgušo Irinu Iljas meitu Ignatjevu, dzimušu 1882.gadā,

konstatēju:

ka Irina Iljas meita Ignatjeva, dzimusi 1882.gadā, 1949.gada martā tika izsūtīta no Latvijas PSR kā kulaku ģimenes locekle un nometināta uz mūžu Tomskas apgabala Tuganskas rajona Boļšije Gorški sādžā. 1949.gada 21.oktobrī Irina Iljas meita Ignatjeva no obligātā nometinājuma vietas Tuganskas rajonā izbēga, t.i., izdarīja noziegumu, kurš paredzēts PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētā.

Ar vietējās izmeklēšanas pasākumiem Ignatjeva nav atrasta, un tamdēļ, vadoties no PSRS IeM 1949.gada 5.aprīļa pavēles Nr.00305,

nolēmu:

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 10417.l., 20.lp.

„Izsūtītais – latvietis” – tā bija 1949.gada 25.martā izsūtīto uzskaites kategorija.

Par Irinu Iljas meitu Ignatjevu izsludināt Vissavienības meklēšanu un aizturēšanas gadījumā arestē, aizturēšanas vietā saukt pie kriminālatbildības, izmeklēšanas materiālu nosūtīt izskatīšanai PSRS IeM Sevišķajā apspriedē.

Tuganskas rajona IeM daļa

Leitnants Strižakovs

„Piekrītu”

Tuganskas rajona IeM daļas priekšnieka vietnieks

vecākais leitnants Kuzevanovs¹

Apsūdzības slēdziens Irinas Ignatjeva lietā

„Apstiprinu”

Latv.PSR iekšlietu ministrs ģenerālmajors Eglītis

1950.g. 19.maijā

Latv.PSR prokurora vietnieks Sokolovs

1950.g. 22.maijā

Apsūdzības slēdziens

(Izmeklēšanas lieta Nr.74)

Par Irinas Iljas meitas Ignatjevas apsūdzību

pēc PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrēta

Latvijas PSR IeM saņēma materiālu par I.Ignatjevas bēgšanu no obligātā noņemšanas vietas.

Lietā veiktajā izmeklēšanā ir noskaidrots: I.Ignatjevu Latv.PSR VDM orgāni 1949.gada martā kā kulaku ģimenes locekli no Latv.PSR izsūtīja uz Tomskas apgabala Tuganskas rajonu, no kurienes viņa 1949.gada oktobrī aizbēga un, atgriezusies Latv.PSR, slēpās līdz viņas aresta dienai, t.i. 1950.gada 14./II.

Kā apsūdzētā nopratināta, Ignatjeva atzina sevi par vainīgu pilnīgi.

Pamatojoties uz teikto, tiek apsūdzēta – Irina Iljas meita Ignatjeva, dzimusi 1884.g., Pleskavas guberņas Opočkas apriņķa Svobodinskas pagastā,

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 10417.l., 200.lp.

cēlusies no zemniekiem, krieviete, bezpartijiska, PSRS pilsoņe, analfabēte, agrāk nesodīta,

par to, ka 1949.gada oktobrī aizbēga no obligātā nometinājuma vietas Tomskas apgabala Tuganskas rajona, t.i., noziegumā, kurš paredzēts PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētā.

Pamatojoties uz PSRS IeM 1947.g. 18./II pavēli Nr.00159, izmeklēšanas lietu Nr.74 par I.Ignatjevas apsūdzību nosūtīt izskatīšanai Sevišķajā apspriedē pie PSR Savienības iekšlietu ministra.

Apsūdzības slēdziens sastādīts 1950.gada 15.maijā.

LPSR IeM operatīvās meklēšanas daļas 2.nodaļas

izmeklētājs leitnants Evels

„Piekrītu” Latv.PSR IeM operatīvās meklēšanas daļas

Priekšnieks majors Gricmanis¹

Izraksts no Sevišķās apspriedes protokola

Par I.Ignatjevas notiesāšanu

Izraksts

No Sevišķās apspriedes pie PSRS iekšlietu ministra

1950.gada 16.jūnija protokola Nr.141

Klausījās:

35.Latv.PSR IeM lietu Nr.74 par Irinas Iljas meitas Ignatjevas, dzimušas 1884.g. Pleskavas apgab. Opočkas apriņķa Svobodinskas pagasta Ļipiču sādžā, no zemniekiem, krievietes, PSRS pilsoņes, bezpartijiskas, analfabetes, apsūdzību.

1949.gada 25.marā kā kulaku ģimenes locekle no Latvijas PSR izsūtīta uz Tomskas apgabala Tuganskas rajona Boļšije Gorški sādžu beztermiņa nometinājumā, kur dzīvoja līdz bēgšanai.

Apsūdzēta pēc PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948.gada 26.XI dekrēta.

Nolēma

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 10417.l., 178.lp.

Irinu Iljas meitu Ignatjevu par bēgšanu no obligātā noeminājuma vietas ieslodzīt nometnē uz divdesmit gadiem katorgas darbos, bet, ņemot vērā vecumu un veselības stāvokli, vadoties KPFSR KK 51. un 53.panta, sodu samazināt līdz pieciem gadiem labošanas darbu nometnē nosacīti, termiņu skaitot no 1950.gada 14.februāra, nosūtot atpakaļ uz obligāto noeminājuma vietu.

Sevišķās apspriedes pie PSRS iekšlietu ministra
Sekretariāta priekšnieks (paraksts – nesalāsams – J.R.)¹

1949.gada 1.martā LPSR Valsts drošības ministrs ģeneralmajors A.Noviks apstiprināja LPSR Valsts drošības ministrijas nodaļas priekšnieka vietnieka vecākā leitnanta Fjodorova sagatavoto un LPSR Valsts drošības ministrijas 2.daļas priekšnieka pulkveža Kozina sankcionēto slēdzienu par Boļeslava Cabula ģimenes izsūtīšanu, kura dzīvoja Ludzas apriņķa Nirzas pagasta Horošovas sādžā.

Saskaņā ar šo slēdzienu izsūtīšanai tika pakļautas šādas personas:

1. Cabulis Boļeslavs Ignata dēls, dzimis 1871.gadā.
2. Viņa sieva Cabules Helēna, dzimusi 1886.gadā.
3. Dēls Cabulis Ivans Boļeslava dēls, dzimis 1913.gadā.
4. Vedekla Cabule Anna Jāņa meita, dzimusi 1914.gadā.
5. Mazmeita Cabule Anna Ivana meita, dzimusi 1939.gadā.²

Taču izrādījās, šis dokuments bija sagatavots ļoti neprecīzi.

1949.gada 20.maija raportā LPSR valsts drošības ministram A.Novikam Ludzas apriņķa VDM daļas priekšnieka vietnieks majors Buligins rakstīja:

„Ziņoju, ka, noformējot kulaka Cabula Boļeslava Ignata dēla uzskaites lietu, tika pieļauti izsūtāmo ģimenes locekļu Cabula Ivana Boļeslava dēla, Cabules Annas Aloiza meitas un Cabules Annas Ivana meitas tēva vārda un dzimšanas gada sagrozījumi.

Saskaņā ar Nirzas pagasta izpildu komitejas izziņu uzskatīt par pareizu izsūtīto tēva vārdus un dzimšanas gadus:

1. Cabulis Ivans Boļeslava dēls, dzimis 1911.gadā (un nevis dzimis 1913.gadā, kā tas norādīts slēdzienā).

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 10417.l., 179.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 10427.l., 5., 5.a.lp.

2. Cabules Anna Aloiza meita, dzimusi 1910.gadā (uz nevis Jāņa meita, dzimusi 1914.gadā, kā tas norādīts slēdzienā).
3. Cabule Anna Ivana meita, dzimusi 1944.gadā (un nevis 1939.gadā, kā tas norādīts slēdzienā).

Bez tam papildus tika izsūtīta, kura agrāk nebija iekļauta izsūtāmo sarakstā, Cabule Ruta Roberta meita, dzimusi 1939.gadā, kura izrādījās izsūtītās ģimenes galvas – Cabula Boļeslava Ignata dēla mezmeita. Viņas vecākus padomju varas orgāni izsūtīja 1941.gadā un no šā momenta viņa atradās minētās ģimenes apgādībā.

Saskaņā ar Nirzas izpildu komitejas izziņu viņas pareizais vārds ir Rutta (tā tekstā – J.R.) (un nevis Anna, kā tas norādīts izsūtīšanas izziņā un aptaujas lapā).¹

Kopā ar Boļeslava Cabula ģimeni Ruta Cabule tika izsūtīta uz Tomskas apgabala Tuganskas rajonu. Uz turieni 1949.gada jūlijā aizbrauca viņas māte Vanda Cabule un aizveda savu meitu Rīgu.

**Tomskas apgabala Tuganskas rajona Iekšlietu ministrijas rajona daļas
priekšnieka majora Zinovjeva un Turutajevskas speckomendantūras
komandanta jaunākā leitnanta Moskvina specziņojums par Rutas Cabules
aizvešanu no specnometinājuma vietas**

Pilnīgi slepeni

Iekšlietu ministrijas Tomskas apgabala pārvaldes specnometinājumu daļas
priekšniekam

biedram Grakovam

Specziņojums

1949.gada 26.jūlijā pulksten 12 dienā Tuganskas rajona Haldejevas ciema padomes sekretāre (Iekšlietu ministrijas speckomandantūras sadarbības grupas locekle) Katjušina pa telefonu Tuganskas rajona Iekšlietu ministrijas rajona daļai paziņoja par to, ka ieradusies nezināma pilsonē, pēc tautības latvietē Haldejevas ciema padomes Sujetilovkas sādžā, izsūtītā latvieša Boļeslava Ignata dēla Cabula ģimenē un no tās paņēmusi viņu mazmeitu, t.i. savu meitu Rutu

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 10427.l., 8., 8.a.lp.

Roberta meitu Cabuli, dzimušu 1939.gadā un 1949.gada 25/VII aizbraukusi nezin uz kurienu.

Lai pieņemtu mērus un veiktu izmeklēšanu Turuntajevas speckomandantūras komandanta palīgam jaunākajam leitnantam Šelemetovam tika dots norādījums izbraukt uz bēgšanas fakta vietu.

Izdarot iepriekšējo izmeklēšanu, ir noskaidrots:

1949.gada 24.jūlijā Tuganskas rajona Haldejevas ciema padomes Sujetilovkas sādžā, kur izvietoti izsūtītie – latvieši, ieradās pilsonē, pēc tautības latviete, viņa ieradās izsūtītā – latvieša Boļeslava Ignata dēla Cabula ģimenē, kurā dzīvoja viņas meita Ruta Roberta meita Cabule, dzimusi 1939.gadā.

Uzzinājis par to, lauksaimniecības arteļa „Smena” brigadieris, VK(b)P biedrs Trofimovs kopā ar šā kolhoza rēķinvedi Latušinu ieradās izsūtītā Boļeslava Ignata dēla Cabula dzīvoklī, kur atbraucējai pārbaudīja dokumentus. Viņai bija pase uz 1917.gadā dzimušās Vandas Donāta meitas Cabules vārda un atvaļinājuma apliecība par to, ka viņa atrodas atvaļinājumā no 19.jūlija līdz 4.augustam, kuru viņai izdevusi Rīgas apavu fabrika.

Noskaidrojot Vandas Donāta meitas Cabules atbraukšanas mērķi, viņa sarunā paziņoja, ka viņa atbraukusi ar mērķi, lai aizvestu savu meitu Rutu Cabuli uz Rīgu – viņas dzīves un darba vietu, jo viņas meita Ruta Cabule atrodas uz laiku sava vectēva audzināšanā.

Lauksaimniecības arteļa brigadieris biedrs Trofimovs brīdināja pilsoni Vandu Cabuli un visu Boļeslava Ignata dēla Cabula ģimeni par to, ka savu meitu viņa var aizvest tikai ar IeM orgānu atļauju un tūdaļ pat ieteica Vandai Cabulei ierasties Haldejevas ciema padomē, lai viņa stātos pagaidu uzskaitē. Uz to viņa deva solījumu – 1949.gada 25/VII ierasties ciema padomē un stāties uzskaitē un iesniegt komandantūrai lūgumu, lai ļauj ņemt pie sevis Rīgā savu meitu Rutu Cabuli.

1949.gada 25/VII rītā Anna Aloiza meita Cabule lauksaimniecības arteļa „Smena” brigadierim biedram Trofimovam paziņoja, ka Vanda Cabule kopā ar savu meitu Rutu Cabuli agri no rīta aizgājušas nezin uz kurienu.

Tajā pašā dienā lauksaimniecības arteļa „Smena” priekšsēdētājs ieradās Haldejevas ciemā, painteresējās un jautāja ciema padomes priekšsēdētājam biedram Grigorjevam:

„Vai pie Jums ciema padomē bija no Latvijas ieradusies pilsone, lai viņu ņemtu pagaidu uzskaitē?”

Uz ko ciema padomes priekšsēdētājs Grigorjevs atbildēja, ka nē, neesot ieradusies. Tad viņš lūdza Grigorjevam, paziņot Tuganskas rajona IeM daļai, lai pieņemtu attiecīgos mērus, jo Vanda Donāta meita Cabule paņēmusi savu meitu Rutu Roberta meitu Cabuli un no Haldejevas ciema teritorijas aizbraukusi nezin uz kurieni.

No izmeklēšanas materiāliem ir redzams, ka Ruta Roberta meita Cabule, dzimusi 1939.gadā, atradās sava vectēva Boļeslava Ignata dēla Cabula un sava tēvoča Jāņa Boļeslava dēla Cabula, kuri dzīvoja Latvijas PSR Ludzas apriņķā Nirzas pagasta Horoševas sādžā, pagaidu audzināšanā, bet māte – Vanda Donāta meita Cabule strādāja Rīgā, Rīgas apavu fabrikā.

Boļeslava Cabula ģimenes izsūtīšanas laikā 1949.gada martā no Latvijas PSR, tā tika izsūtīta uz Tomskas apgabala Tuganskas rajonu. Kopā ar viņiem atradās arī viņu mazmeita Ruta Roberta meita Cabule.

Jau no nometinājuma vietas Boļeslavam Ignata dēlam Cabulim bija sarakste ar Vandu Cabuli – Rutas Roberta meitas Cabules māti, kura vēstulēs interesējās par savas meitas atrašanās vietu un solījās atbraukt un paņemt viņu pie sevis uz Rīgu.

Tāpat ir noskaidrots, ka Vanda Donata meita Cabule, dzimusi 1917.-1918.gadā Ludzas apriņķa Nirzas pagasta Raipoļšai sādžā, otrreiz precējusies ar pilsoni Lipišu, kurš dzīvo Rīgā, Lāčplēša ielā 48/50-19, kur kopā ar viņu dzīvo Vanda Donāta meita Cabule, uz kurieni, acīmredzot viņa ar savu meitu dosies.

Par esošo faktu Jums pa telefonu tika paziņots 1949.gada 28/VII.

Bēgļu pazīmes:

V.D.Cabule, laikā, kad viņa aizveda savu meitu – Rutu Cabuli, bija apģērbta melnā vatētā pusmetelī, brūnā kleitā ar baltām rūtiņām, kājās bija ādas zandales, nekādu mantu viņai nebija. Vidēja auguma, ar vidēju ķermeņa uzbūvi, apaļu seju, mati rūsgani, gaiši, pelēkas acis, deguns uzrauts, uzacis taisnas rūsganas, zobi balti, mazi. Ar viņu ir viņas meita – Ruta Roberta meita Cabule, 10 gadus veca. Viņa apģērbta – melns bostona mētelis, balta kleita ar pelēkiem aplīšiem, kājās dzeltenes krāsas kurpes.

Ģimenes galva – Boļeslavs Ignata dēls Cabulis jau gados vecs, kā arī Jānis Boļeslava dēls Cabulis un Anna Aloiza meita Cabule, kuri veicināja Rutas

Roberta meitas Cabules aizbraukšanu uz Rīgu, par šo rīcību pakļauti administratīvam sodam t.i. arestēti uz 5 diennaktīm katrs.

Ziņojot par augstāk mineto, lūdzam Jūsu norādījumus: vai ir nepieciešams pēc iepriekšējās izmeklēšanas pabeigšanas saukt Jāni Boļeslava dēlu Cabuli pie kriminālatbildības, jo IeM speckomandantūru komandantu instrukcijas par darbu izsūtīto un spcnetināto vidū 2.sadaļas 19 § „b” ir teikts:

„Specnometinājuma personālajai uzskaitē nav pakļautas šādas personas – nometināto ģimenēs pieņemtie bērni, kuri nav izsūtītie, kuru vecāki nav izsūtīti.”

Pēc mūsu slēdziena šis punkts pilnā mērā attiecas arī uz Vandu Donata meitu Cabuli un viņas meitu Rutu Roberta meitu Cabuli.

Mūsu pasākumi

1. Noturēta apspriede ar komandantiem un komandantu palīgiem jautājumā par režīma pastiprināšanu izsūtīto vidū, tāpat par to dots norādījums visiem uzraugiem.

Bez tam ar komandantu, viņa palīgu un uzraugu starpniecību doti norādījumi kolhozu priekšsēdētājiem un kolhozu aktīvam, lai parādotos no jauna atbraukušiem latviešiem pie viņu radniekiem nometinājumā, nekavējoties viņus aizturētu un nogādātu speckomandantūrā, personības un ierašanās mērķa noskaidrošanai.

2. Uz staciju Tomska tika komandēta lauksaimniecības arteļa „Smena” valdes locekle Latuškina, kura labi pazīst Rutu Cabuli un viņas māti Vandu Cabuli, jo bija klāt kopā ar lauksaimniecības arteļa brigadieru Trofimovu dokumentu pārbaudē un personības noskaidrošanā, lai aizturētu Vandu Donāta meitu Cabuli un viņas meitu, tajā gadījumā, ja viņa parādītos Tomskas stacijā.
3. Mēs nosūtījām pieprasījumu Latvijas PSR Iekšlietu ministrijai, lai Rīgā atrastu Vandu Donāta meitu Cabuli un viņas meitu Rutu Roberta meitu Cabuli un lai noskaidrotu, vai Vanda Donāta meita Cabule bija pakļauta izsūtīšanai un vai Ruta Cabule patiešām ir viņas meita.
4. Šajā apdzīvotajā vietā esošo (tālāk vārds aizkrāsots – J.R.) mēs nosūtījām, lai noskaidrotu V.Cabules un viņas meitas visticamāko ceļu un noskaidrotu viņas radnieciskos un citus sakarus Romanovkas sādžā.
Piezīme: IeM Turuntajevas speckomandantūras komandants jaunākais leitnants Moskvins un Tuganskas rajona IeM daļas operatīvais

pilnvarotais par specnometinājumu leitnants Strižkovs šajā laikā bija seminārā Tomskā Iekšlietu ministrijas pārvaldē, t.i. līdz 1949.gada 27/VII

Tuganskas rajona IeM daļas priekšnieks
majors (Zinovjevs)

Turuntajevas speckomandantūras komandants
jaunākais leitnants Moskvins

1949.gada 30.jūlijā

Nr.1581

Aleksandrovkas ciems¹

Tuganskas rajona IeM daļas priekšnieks majors Zinovjevs un speckomandantūras komandants jaunākais leitnants Moskvins 1949.gada 1.augusta pilnīgi slepenā ziņojumā Latvijas PSR Rīgas pilsētas IeM daļas priekšniekam rakstīja:

„1949.gada 25.jūlijā Tomskas apgabala Tuganskas rajonā ieradās pilsone Vanda Donata meita Cabule, dzimusi 1917.gadā Latvijas PSR Ludzas apriņķī, latviete un bez IeM orgānu atļaujas paņēma savu meitu Rutu Roberta meitu Cabuli, kura dzīvoja Tomskas apgabala Tuganskas rajonā un atradās uzskaitē, un pēc mūsu rīcībā esošām ziņām ieradās Rīgā, kur dzīvo pēc adreses – Lāčplēša ielā 48/50 un strādā Rīgas apavu fabrikā.

Cabule var dzīvot ar sava vīra Lispina uzvārdu.

Lūdzam mums paziņot, vai Vanda Donata meita Cabule ar savu meitu ir ieradusies Rīgā un vai V.D.Cabule bija pakļauta izsūtīšanai.”²

Savkārt Tuganskas rajona IeM daļās priekšnieka vietnieks vecākais leitnants Kuzevanovs un Turuntajevs speckomandantūras komandants jaunākais leitnants Moskvins 1949.gada 2.novembra pilnīgi slepenā ziņojumā IeM Tomskas apgabala pārvaldes specnometināto daļas priekšniekam pulkvedim Grakovam norādīja:

„Mēs meklējam izsūtīto – latvieti Rutu Roberta meitu Cabuli, dzimušu 1939.gadā, kuru viņas māte Vanda Donata meita Cabule 1949.gada 29.jūlijā bez

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 10427.l., 73., 74., 75.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 10427.l., 76.lp.

IeM orgānu atļaujas aizveda no Tuganskas rajona uz sava vīra dzīvesvietu Latvijas PSR.

Pēc mūsu pieprasījuma Rīgas pilsētas 1.milicijas nodaļa 1949.gada 15.oktobrī ar Nr.285 ps mums paziņoja, ka Ruta Roberta meita Cabule, dzimusi 1939.gadā, ir atrasta un dzīvo kopā ar savu māti Vandu Donata meitu Cabuli Rīgā, Lāčplēša ielā 48/50, dz. 19.

Lūdzam Jūsu norādījumu par Rutas Roberta meitas Cabules noņemšanu no uzskaites, jo viņa līdz izsūtīšanai atradās pie tēvoča un kopā ar viņu tika aizvesta uz Tuganskas rajonu, kur tika uzņemta uzskaitē.”¹

Jānorāda, ka izsūtīto bērni vecumā līdz 16 gadiem tika uzņemti ģimenes uzskaitē, bet pēc tam – izsūtīto personālajā uzskaitē, tādejādi kļūstot par „pilnvērtīgiem izsūtītiem” ar visām no tā izrietošajām sekām.

Rutas māte Vanda Cabule izsūtāmo sarakstā nebija iekļauta un tamdēļ viņas meita atpakaļ uz izsūtījuma vietu Sibīrijā netika nosūtīta.

To nelaimīgo cilvēku vidū, par kuriem LPSR Valsts drošības ministrijas darbinieki 1949.gada februārī un martā sagatavoja uzskaites lietas, bija arī Daugavpils apriņķa Preiļu pagasta Lielajos Pupājos dzīvojošās Antoņinas Rumpes ģimene. Izsūtāmo sarakstā tika ierakstīts viņas vīrs Ludvigs Rumpe, kā arī viņu 1947.gadā dzimusī meitiņa Jūlija. Savkārt LPSR VDM Daugavpils pilsētas daļas operatīvās grupas Nr.107 priekšnieks leitnants Drozdovs, kurai šī ģimene bija jānogādā līdz deportējamam ešelonam, 1949.gada 22.martā raportā LPSR valsts drošības ministram A.Novikam norādīja:

„Ziņoju, ka kulaka – Antoņinas Justina meitas Rumpes ģimenes, kura ir jāizsūta VDM Daugavpils pilsētas daļas operatīvajai grupai Nr.107, pārbaudes rezultātā tika noskaidrots, ka kopā ar A.J.Rumpi bez citiem ģimenes locekļiem, dzīvo arī viņas māte Jūlija Staņislava meita Vanags, dzimusi 1886.gadā, kura atrodas Rumpes apgādībā.

Sakarā ar to es lūdzu iekļaut J.S.Vanagu izsūtāmās ģimenes sastāvā.”²

Šī prasība tika ievērota. Tomēr 1949.gada 25.martā uz Omskas apgabala Isiļkulas rajonu tika izsūtīta tikai Jūlija Vanaga un viņas 1947.gadā dzimusī mazmeitiņa Jūlija, kura 1949.gadā nomira izsūtījuma vietā. Antoņina Rumpe un viņas vīrs Ludvigs Rumpe palika neizsūtīti.

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 10427.l., 79.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 7690.l., 7.lp.

1950.gada 5.septembrī J.Vanaga no izsūtījuma vietas aizbēga. VDM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas vecākais operatīvais pilnvarotais V.Bezveršenko 1950.gada 15.septembra dienesta ziņojumā VDM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieka vietniekam apakšpulkvedim Dementjevam „par izsūtītās – latvietes Jūlijas Staņislava meitas Vanagas bēgšanu faktu izmeklēšanas rezultātiem” rakstīja:

„Es, VDM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas vecākais operatīvais pilnvarotais V.S.Bezveršenko, saskaņā ar Jūsu 1950.gada 12/IX norādījumu Nr.561, veicu izsūtītās – latvietes J.S. Vanagas bēgšanas izmeklēšanu, kuras rezultātā ir noskaidrots:

Jūlija Staņislava meita Vanaga, dzimusi 1879.-1886.gadā (tā tekstā – J.R.) Latvijas PSR Daugavpils apriņķa Varkavas pagasta Lielo Klaporu sādžā, neizglītota, bezpartijiska, līdz izsūtīšanai dzīvoja Daugavpils apriņķa Preiļu pagasta Lielo Polikaru sādžā. 1949.gada martā viņa tika izsūtīta nometinājumā uz Omskas apgabala Isiļkulas rajonu, kur līdz bēgšanai dzīvoja – sovhoza „Ļesnoj” ziemeļu nodaļā, speckomandantūras Nr.63 iecirknī, kuras komandants ir leitnants Morozovs.

J.S.Vanagas pazīmes: vidēja auguma, pilnīga, mati apgriezti, no jauna atauguši, īsi un melni, deguns uzrauts, pēc sejas izskatās jaunāka.

Apģērbta: vienkāršā pelēkā kleitā, pelēkā vatelīna blūzē, varbūt apģērbta melnā puskažokā, kājās vecas sarkanas čības kalošās, galvā vienkāršs auduma lakatiņš.

Bēgšanas apstākļi

1950.gada 5.septembrī pulksten 7 no rīta Vanaga no sovhoza „Ļesnoj” ziemeļu nodaļas lauku brigādes vadītāja Jefimova saņēma atļauju aiziet uz sovhoza centrālo māju pie agronomes Blumenšainas, kura it kā Vanagu uzaicinājusi pieskatīt bērnu. Šā iemesla dēļ un ar nolūku aizbēgt, Vanaga atstāja savas mantas savā dzīvoklī un aizgāja no brigādes.

Izmeklēšanas procesā ir noskaidrots, ka Vanaga, dzīvojot sovhoza „Ļesnoj” ziemeļu nodaļā, ar mērķi sagatvoties bēgšanai, sistemātiski visa 1950.gada laikā, ar ieganstu iegūt līdzekļus savai eksistencei, pārdeva savas mantas, bet daļu no tām nosūtīja saviem radniekiem uz Latvijas PSR. Izmeklēšanā noskaidrots, ka 1950.gadā Vanaga uz Latviju ir nosūtījusi trīs sūtījumus, piemēram, vienu no tiem – 8 kilogramus un 150 gramus smagu

J.S.Vanaga 1950.g. 17/VIII nosūtīja uz Latvijas PSR Melložu staciju savai līgavai (tā tekstā – J.R.) Irēnai Dumbergai (acīmredzot – domāta vedekla – J.R.).

Tāpat ir noskaidrots, ka 1949.gadā Vanaga vienu paku ar mantām un naudu – 500 rbļ. nosūtīja savai meitai Antoņinai Ustina meitai Rumpei, kura dzīvo Daugavpils apriņķa Preiļu pagasta Lielo Pupaju sādžā, iespējams, ka tagad viņa dzīvo Aglonā.

Tālākajā izmeklēšanā ir noskaidrots, ka Vanaga, atrodoties nometinājumā, iepazīnās ar latvieti Moniku Meikula meitu Bukovsku, kura pie saviem bērniem ieradās brīvprātīgi un dzīvoja sovhozā „Ļesnoj” ziemeļu nodaļā. Vanaga viņu iztaujāja un pakonsultējās jautājumos par to, vai VDM orgāni, braucot pa dzelzceļu, pārbauda dokumentus, kā nopirkt dzelzceļa biļeti un par pārsēšanās vietām.

Bukovska Vanagai pastāstīja, ka ceļā nekur dokumentus nepārbauda un ka uz savu dzimteni aizbraukt varot. Tālāk sarunā ar Bukovsku Vanaga teikusi, ka pati stacijā biļeti nepirkšot, jo viņai Isiļkulā esot pazīstama sieviete, kura viņai biļeti sagādāšot.

Tālākajā izmeklēšanā ir noskaidrots, ka š.g. 7.septembrī pie Isiļkulas stacijas kasiera Katuranova griezās viņam nepazīstama sieviete, gadus 30-35 veca, pēc ārējā izskata un izrunas – krieviete, ar jautājumu: cik maksā biļete līdz Latvijas PSR Viļakas stacijai un kad biļetes tiks pārdotas. Saņēmusi atbildi, nepazīstamā sieviete no stacijas aizgāja un 1950.g. 8/IX pulksten 3 naktī atnāca atpakaļ un iegādājās biļeti uz vilcienu Nr.75 līdz Viļakas stacijai, kurš no Isiļkulas stacijas izbrauca 1950.g. 8 IX. Bez tam kasieris Koturanovs pārdeva vēl vienu biļeti nepazīstamai krievu sievietei līdz Latvijas dzelzceļa Rēzeknes stacijai.

Ņemot vērā augstāk teikto, var domāt, ka Vanaga 1950.g. 5/IX, aizejot no sovhoza „Ļesnoj” nodaļas, ieradās Isiļkulas pilsētā pie viņai pazīstamas sievietes, sarunājās ar viņu par dzelzceļa biļetes iegādāšanos, kā arī par pašas Vanagas paslēpšanu līdz vilciena Nr.75 peiņākšanai. (..) Iesēdusies vilcienā Nr.75 š.g. 8/IX pulksten 4 naktī Vanaga no Isiļkulas stacijas izbrauca uz Latviju pie savas meitas Antoņinas Ustina mei tas Rumpes, kura dzīvo Latvijas PSR Daugavpils apriņķa Preiļu pagasta Lielajos Pupajos, vai Latvijas PSR Aglonas stacijā.

Iemesli un vainīgās personas, kuras pieļāva Vanagas bēgšanu

Galvenais iemesls, kurš pieļāva Vanagas bēgšanu no speckomandantūras Nr.63 iecirkņa, kuru apkalpo komandanta palīgs leitnants Morozovs, ir tas, ka leitnants Morozovs netika noorganizējis Vanagas sistemātisku un ikdienas ārējo un slepeno uzraudzību, zinot, ka viņa ir vientuļa, nekur nestrādā un dzīvošanas laikā nometinājumā viņa pārdeva savas mantas, bet daļu no tām vairākkārt nosūtīja uz Latviju. Vanaga arī sistemātiski pārkāpa noteikto režīmu, pieļāva patvaļīgu aiziešanu no brigādes.

Šie Vanagas uzvedības apstākļi deva pilnīgu pamatu turēt viņu aizdomās par gatavošanos bēgšanai, taču leitnants Morozovs tam nekādu nozīmi nepiešķīra, neņēma viņu īpašā uzskaitē un nenoorganizēja viņas stingru uzraudzību un kontroli, bet, tieši otrādi, deva sovhoza nodaļas lauku brigādes vadītājam Jefimovam tiesības atļaut Vanagai brīvi pārvietoties pa sovhoza „Lesnoj” teritoriju. To apliecina arī fakts, ka par Vanagas bēgšanu komandanta palīgam leitnantam Morozovam un VDM rajona daļas vadībai kļuva zināms tikai 1950.gada 11.septembrī, t.i. – sešas dienas pēc bēgšanas.

Vanagas bēgšanas pieļaušanā vainīgs ir arī speckomandantūras Nr.63 komandants kapteinis Dračuks un VDM rajona daļas priekšnieka vietnieks – leitnants Fisuns, kuri pieņemot Isilkulas rajona IeM daļu un speckomandantūru, nepārbaudīja un neatņēma pasēs izsūtītajiem latviešiem un igauņiem, kuras viņiem bijušie rajona IeM daļas vadītāji bija izsnieguši PSRS Augstākās padomes vēlēšanu laikā. Par pasu atņemšanu izsūtītajiem bija 1949.gada 3.septembrī izdots IeM Omskas apgabala pārvaldes stingrs norādījums ar Nr.4/6215. Taču ne majors Fjodorovs, ne leitnants Fisuns līdz šim šo norādījumu par pasu atņemšanu izsūtītajiem nav izpildījuši. Tā rezultātā izsūtītā latviete Vanaga aizbēga ar viņai piederošo pasi: sērija 4П – ЧЮ Nr.573233, sakarā ar ko nav iespējams noskaidrot, vai viņas pasē ir norādīti ierobežojumi.

Izejot no augstāk teiktā, uzskatu, ka latvietes Vanagas bēgšanas pieļaušanā ir vainīgi arī majors Fjodorovs un leitnants Fisuns, kuri pēdējā laikā ir pavājinājuši speckomandantūru komandantu vadību un viņu darba kontroli.(..)

Meklēšanas pasākumi

1950.gada 12.septembrī, pēc Jūsu norādījuma saņemšanas par bēgšanas izmeklēšanu, es kopā ar speckomandantūras Nr.63 komandantu – kapteini

Dračuku izbraucām uz notikuma vietu. Pārbaudot izsūtītas Vanagas dzīvokli un noprotinot no Latvijas brīvprātīgi ieradušos latvieti Bukovsku, tika konstatēts, ka Vanaga patiešām ir aizbēgusi. Pārbaudot dzīvokli, kura Vanaga dzīvoja, tika atrastas vairākas adreses, no kurienes Latvijā viņa saņēma sūtījumus, kā arī citas ziņas par Vanagu.

Pēc visu materiālu savākšanas par Vanagas bēgšanu tika orientēti: operatīvais postenis Nr.3 un operatīvie posteņi Isiļkulas, Picketnojas un Moskaļenku stacijās. 1950.g. 14/IX tika nosūtīti orientējoši pieprasījumi par Vanagas meklēšanu Latvijas PSR VDM, Latvijas PSR VDM Daugavpils pārvaldei, Komi APSR un Tevrižas rajona VDM daļas priekšniekam.

Ir noskaidroti radnieki, kuri dzīvo Isiļkulas rajona teritorijā, viņi ir ņemti „pastāvīgā kontrolē”, lai noslēgtu viņu ienākošo un izejošo saraksti.

Secinājumi

Lai ātrāk veiktu meklēšanu un aizturētu aizbēgušo Vanagu, uzskatu par nepieciešamu nosūtīt uz Latvijas PSR operatīvo darbinieku Isiļkulas rajona VDM speckomandantūras Nr.63 komandantu – kapteini Dračuku.”¹

Šeit var rasties pamatots jautājums – kamdēļ par aizbēgušo J.Vanagu tika informēta Komi APSR IeM vadība un Tevrižas rajona daļa? Atbildi uz to sniedz Isiļkulas rajona VDM daļas priekšnieka vecākā leitnanta Surņina ziņojums Komi APSR iekšlietu ministram un VDM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšniekam apakšpulkvedim Dementjevam, kurā teikts:

„(..) Izmeklēšanā ir noskaidrots, ka aizbēgušajai izsūtītajai Vanagai ir dēls Roberts Ustina dēls Vanags, dzimis 1924.-1925.gadā, kurš patlaban izcieš sodu Komi APSR labošanas darbu nometnē. No sākuma viņš it kā atradies Vorkutā, bet pēc tam pārvietots uz citu vietu, bet uz kuriem, nav noskaidrots.

Pamatojoties uz teikto ar nolūku paātrināt aizbēgušās meklēšanu, lūdzu noskaidrot Roberta Ustina dēla Vanaga atrašanās vietu, kurš izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās Komi APSR teritorijā un noprotināt viņu jautājumus, lai noskaidrotu visus viņa paša un viņa mātes Jūlijas Staņislava meitas Vanagas radnieciskos un tuvinieku sakarus. Īpaši precīzi noskaidrot viņu ievirzes datus, dzīves un darba vietas un ar kuriem no viņiem viņš uztur rakstiskus sakarus.

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 7690.l., 10., 10.a., 11.lp.

Nopratinot viņu, noteikt arī viņa māsas Antoņinas Ustina meitas Rumpas vai Rumpes precīzu dzīvesvietu un darbavietas adresi. Tāpat ar R.U.Vanaga starpniecību noskaidrot Irēnas Dumbergas personību, kas viņa viņam ir, kur patlaban viņa dzīvo un kur strādā.

Ar šā mūsu lūguma izpildi, lūdzam pasteigties.”¹

Ar VDM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieka vietnieka pulkveža Vitkovska 1950.gada 23.novembra lēmumu un Omskas apgabala prokurora Guļajeva sankciju par J.Vanagas bēgšanu tika izsludināta Vissavienības meklēšana. 1952.gada 14.martā VDM Omskas apgabala pārvaldes 4.daļas priekšnieka pienākumu izpildītājs apakšpulkvedis Gluščenko ziņojumā LPSR VDM 4.daļas priekšniekam norādīja:

„(..) Saskaņā ar VDM Preiļu rajona daļas paziņojumu Vanaga pašlaik slēpjas pie saviem radniekiem Latvijas PSR teritorijā.”²

1954.gadā LPSR IeM darbinieki J.Vanagu, vecu un slimu, uz gultas guļošu atrada pie saviem radniekiem Ogres rajonā. LPSR Ministru padome ar savu 1954.gada 17.aprīļa lēmumu Nr.339 ps atcēla savu 1949.gada 17.marta lēmumu par J.Vanagas izsūtīšanu un atļāva viņai palikt Latvijā.³

1950.gada 7.martā no izsūtījuma vietas Omskas apgabala Tjukaļinskas rajonā pazuda Pēteris Luksts. Viņš tūdaļ tika uzskatīts par aizbēgušo un IeM Omskas apgabala pārvaldes darbinieki uzsāka viņa meklēšanas vērīnīgus pasākumus. IeM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieks pulkvedis Petrovs 1950.gada 17.marta rīkojumā IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas operatīvajam pilnvarotajam jaunākajam leitnantam Baziļevam pavēlēja:

„Jums tiek uzdots nekavējoties izbraukt uz Omskas apgabala Tjukaļinas rajona IeM daļu un veikt rūpīgu izmeklēšanu par izsūtītā – latvieša P.P.Luksta bēgšanas faktu, noskaidrot bēgšanas iemesla apstākļus un kurš ir vainīgs bēgšanas pieļaušanā.

Manā vārdā pieprasiet paskaidrojumus no Tjukaļinskas rajona IeM daļas priekšnieka majora Miņina, speckomandantūras komandanta vecākā leitnanta Harina un citām personām, kuras ir vainīgas bēgšanas pieļaušanā.

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 7690.l., 7.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 7690.l., 9.lp.

³ LVA, 1894.f., 1.apr., 7690.l., 135.lp.

Vienlaicīgi izdariat Tjukaļinskas rajona IeM daļas speckomandantūras Nr.26 uzskaites, režīma un administratīvās uzraudzības pārbaudi.

Bēgšanas izmeklēšanas materiālus un speckomandantūras pārbaudes materiālus iesniegt man ne vēlāk par 1950.gada 28.martu.”¹

Par šā rīkojuma zipildi IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas 2.nodaļas operatīvais pilnvarotais jaunākais leitnants V.Baziļevs 1950.gada 31.martā dienesta ziņojumā IeM Omskas apgabala pārvaldes priekšniekam pulkvedim Petrovam rakstīja:

„Saskaņā ar Jūsu rīkojumu, es, IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas operatīvais pilnvarotais jaunākais leitnants Baziļevs veicu izmeklēšanu par izsūtītā – latvieša Pētera Pētera dēla Luksta bēgšanu, kurš no Omskas apgabala Tjukaļinskas rajona aizbēga 1950.gada 7.martā.

Izmeklēšanās ir noskaidrots:

Pēteris Pētera dēls Luksts, dzimis 1888.gadā Latvijas PSR, Jēkabpils apriņķa Seces pagasta Miķelīšu mājās, izsūtīts no Jēkabpils apriņķa Seces pagasta Šļuku mājām, līdz 1945.gadam dzīvoja ienaidnieka ieņemtajā teritorijā, pēc tautības latvietis, labi pārvalda krievu valodu, bezpartijisks, vientuļš.

Pazīmes: Vidēja auguma, sirma, apgriezta bārda, acis slimas ar trahomu, apgērbts pelēkas krāsas lietusmēteli, zem lietusmēteļa vates pufaika un melnas krāsas bikses, pelēki, apnēsēti velteņi, cepure – ausaine, tumši brūnas krāsas uzvalks, svītrains, apnēsāts, klibo ar kreiso kāju. (..)

Bēgšanas apstākļi

(..) Noteiktajā termiņā uz reģistrāciju speckomandantūrā Luksts neieradās. Pēc tam tik pieņemti mēri, lai noskaidrotu Luksta neierašanās iemeslus speckomandantūrā. Ar pieņemtajiem mēriem Luksts Tjukaļinska netika atrasts. Pēc tam nekavējoši tika veikti nepieciešamie pasākumi, lai viņu sameklētu rajona apdzīvotajos punktos, taču pozitīvus rezultātus tie nedeava.

Š.g. 16.martā IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšnieka vietniekam majoram Korčaginam pa telefonu tika paziņots par izsūtītā – latvieša P.P.Luksta pazušanu. Pēc tam notika arī meklēšana, bet pēc

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 16.lp.

tam, kad Luksta meklēšana pozitīvus rezultātus nedeķa, IeM apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļai otro reizi tika paziņots, ka Luksta pazušana ir jāuzskata par bēgšanu no izsūtījuma vietas. (..) Sakarā ar to, ka IeM rajona daļā nav viņa fotokartītes, uzrādīt to lieciniekiem viņa atpazīšanai nav iespējams.

Pieņemtie mēri bēgļa meklēšanai

1. Atklājot izsūtītā – latvieša Luksta prombūtni Tjukaļinskas pilsētā, tika pieņemti mēri, lai viņu sameklētu izsūtīto noņemtinājuma vietās Tjukaļinskas rajonā. Pozitīvi rezultāti netika sasniegti.
2. 1950.g. 17/III ar telegrammu par Luksta bēgšanu tika paziņots IeM Ļubinskas, Nazivajevskas, Sargatskas, Krutinskas un Soldatskas rajonu IeM daļai par bēgļa meklēšanas un aizturēšanas pasākumiem. (..)
3. 1950.g. 17/III ar Nr.217 par izsūtītā – latvieša Luksta meklēšanas un aizturēšanas pasākumiem rajona teritorijā ir paziņots Tjukaļinskas rajona VDM daļai.
4. Par Luksta meklēšanu 1950.g. 21/III ar Nr.221 un 229 ir paziņots Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa IeM daļas priekšniekam.
5. 1950.g. 21/III ar Nr.222 nosūtīts paziņojums Latvijas PSR Bauskas apriņķa IeM daļas priekšniekam par veicamajiem pasākumiem, lai Lukstu sameklētu un aizturētu, ar orientieri par viņa iespējamo atrašanās vietu.
6. 1950.g. 21/III par to pašu nosūtīts ziņojums Latvijas PSR Cēsu apriņķa IeM daļas priekšniekam. (..).

Saņēmot ziņu par to, ka izsūtītais Luksts ir satikts š.g. martā Tjukaļinskā, viss rajona IeM daļas un speckomendantūras operatīvais sastāvs tika mobilizēts Luksta meklēšanai. Pārbaudot vietējos iedzīvotājus pilsētas dzīvokļos, viņš netika atrasts. Luksta meklēšana Tjukaļinskas rajona un pilsētas teritorijā turpinās. Luksta meklēšanai tika doti uzdevumi aģentūras – ziņotāju tīklam, sadarbības grupām. Tāpat par to tika paziņots saimniecisko organizāciju vadītājiem, kuriem tika dots uzdevums, gadījumā ja viņš parādītos apdzīvotajā vietā, par to nekavējoties paziņot Tjukaļinskas IeM daļai. (..).”¹

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 161., 162., 163., 164., 165., 166.lp.

1950.gada 6.aprīlī IeM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieks pulkvedis Petrovs apstiprināja slēdzienu par Pētera Luksta aizbēgšanu no obligātā noemtinājuma vietas, kurā teikts:

„Pilnīgi slepeni

Slēdziens

par bēgšanu no obligātā noemtinājuma vietas

1950.gada 4.aprīlī

Omskā

Es, IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas 2.nodaļas priekšnieks kapteinis Hatkovskis, izskatījis saņemtos materiālus par izsūtītā – latvieša Pētera Pētera dēla Luksta, dzimuša 1888.gadā Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Seces pagastā, pēc specialitātes grāmatveža, no 1941. līdz 1945.gadam atradies ienaidnieka okupētajā teritorijā, līdz izsūtīšanai dzīvoja Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Seces pagasta Šlukās, bēgšanu no noemtinājuma vietas Omskas apgabala Tjukaļinskas rajonā,

konstatēju:

Latvietis Pēteris Pētera dēls Luksts, pamatojoties uz PSRS Ministru padomes 1949.gada 29.janvāra lēmumu, kā kulaku ģimenes loceklis kopā ar bijušo sievu Lūciju Kriša meitu Luksti, meitām Mirdzu Pētera meitu Luksti, Ausmu Pētera meitu Pumpāni un znotu Arnoldu Pētera dēlu Pumpānu tika izsūtīts noemtinājumā uz Omskas apgabalu.

Nometinājumā viņš ieradās 1949.gada 9.aprīlī un tad tika uzņemts specnometinājuma uzskaitē kā izsūtītais. Vienlaicīgi pret parakstu viņš tika iepazīstināts ar PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētu „Par kriminālatbildību par bēgšanu no obligātā noemtinājuma vietas” un TKP 1945.gada 8.janvāra lēmumu Nr.35 „Par specpārvietoto tiesisko stāvokli”.

Lai iekārtotu darbā, P.P.Luksts tika nosūtīts uz Omskas apgabala Tjukaļinskas arajona Labanovas sādžu, kur viņam tika noteikta pastāvīgā un obligātā dzīvesvieta. Atrodoties specnometinājumā Lobanovas sādžā, P.P.Luksts strādāja kolhozā „Novij Mir” [„Jaunā pasaule”] kā rēķinvedis, bet 1949.gada jūnijā no rēķinveža amata tika atbrīvots, jo netika ar darbu galā.

Tajā pašā mēnesī Luksts griezās ar lūgumu pie speckomandantūras Nr.26 komandanta vecākā leitnanta Harina ar lūgumu, atļaut viņam pārcelties no Lobanovas sādžas uz dzīvesvietu Omskas apgabala Tjukaļinskas rajona Sažino sādžā, t.i. uz viņa bijušās sievas dzīvesvietu. Par to atļauja tika saņemta.

Pārcēlies uz Sažino sādžu, Luksts aizgāja pie bijušās sievas ar nolūku, dzīvot ar viņu kopā, taču viņa atteicās, jo viņa bija šķīrusies jau 1929.gadā un nekādus sakarus ar viņu neuzturēja.

Sažino sādžā viņš dzīvoja no 1949.gada 15.jūnija līdz 9.septembrim, kolhozā nestrādāja, bet gāja darbā pue privātām personām. 1949.gada septembrī Luksts no Sažino sādžas tika pārcelts uz Kazahaulas lopu sagādes bāzi un iekārtots tur darbā par strādnieku.

Veiktajā izmeklēšanā ir noskaidrots, ka 1950.gada februārī, izpildot darbu lopu sagādes bāzē, viņš iekrita pagrabā un sasita kreiso kāju, sakarā ar ko, tika nogādāts uz Tjukalinskas rajona ambulanci, bet pēc tam nosūtīts uz slimnīcu, kur pavadīja 2 dienas, bet pēc tam tika izrakstīts.

Izrakstīties no slimnīcas, P.P.Luksts pastāvīgajā dzīvesvietā neieradās, bet 2 diennaktis nodzīvoja lopu sagādes bāzes kantorī Tjukalinskā, saņēma viņam pienākošos naudu – 140 rubļus, bet pēc tam iekārtojās uz pagaidu dzīvesvietu pie pilsoņa Bērziņa, kurs minētajā iestādē strādāja par sargu.

Pie pilsoņa Bērziņa Luksts nodzīvoja 10 dienas. 6.martā viņš no dzīvokļa aizgāja un vairāk tajā neatgriezās. Pirms aiziešanas no dzīvokļa viņš pilsonim Bērziņam paziņoja:

„Aizeju dzīvot pie savējiem”, bet pie kura konkrēti, Luksts neesot pateicis.

Nopratināta kā lieciniece, viņa meita Ausma Pētera meita Pumpāne, kura dzīvo Tjukalas pilsētā, liecināja, ka viņas tēvs Luksts, atrazdamies specnometinājumā, pie viņas atnācis tikai vienu reizi, 1950.gada 6/III, atstājis viņai čuguna vārīšanas katlu un cepešpannu, par ko viņa iedevusi 20 rubļus, un teicis, ka iešot pie komandanta lūgt atļauju aiziet uz Lobanovkas sādžu pēc aprēķina.

1950.gada 7.martā Luksts ieradās Tjukalinskas rajona IeM daļas speckomandantūrā Nr.26, izgāja reģistrāciju un vienlaicīgi griezās pie speckomandantūras komandanta leitnanta Harina ar lūgumu, atļaut viņam aiziet uz Lobanovkas sādžu, lai saņemtu galīgo aprēķinu par nostrādātajām darba dienām.

Leitnants Harins ieteica Lukstam atgriezties nometinājuma vietā Kazahaulas lopu sagādes bāzē (35 km no Tjukalinskas) un pēc PSRS Augstākās padomes vēlēšanām (Luksts bija ieklauts vēlēšanu sarakstā lopu sagādes bāzē),

15.martā ierasties speckomandantūrā, lai saņemtu atļauju aiziet uz Lobanovskas sādžu.

1950.gada 15.martā Luksts speckomandantūrā neieradās. Pārbaudē ir noskaidrots, ka Luksts Kazahaulā nav ieradies un PSRS Augstākās padomes vēlēšanās nav piedalījies. Viņš nav bijis arī Lobanovkas sādžā un citās vietās.

1950.gada 17.martā Tjukaļinskas rajona IeM daļas priekšnieks majors Miņins Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļai paziņoja par to, ka izsūtītais – latvietis Luksts 1950.gada 7.martā no obligātā nometinājuma vietas ir aizbēdzis.

Taču faktiskais Luksta bēgšanas datums nav noskaidrots, jo 1950.gada 21.martā viņa parādīšanās tika pierēģistrēta Tjukaļinskā. Tā, piemēram:

Liecinieks Aleksandrs Pāvēla dēls Prohorovs, dzimis 1922.g., VK(b)P biedrs, ar 7 klašu izglītību, pēc tautības krievs, nopratināšanā liecināja:

„Latvieti Lukstu es pazīstu labi. 1950.gada 21/III pulksten 12 dienā es viņu satiku pie veikala. Uz manu jautājumu:

„Kā tu dzīvo?”

Luksts atbildēja, ka esot sasitis kāju un ka veselība, esot slikta. Luksts bija ļoti vājš, kāja bija stipri sapampusi. Viņš pārvietojās ļoti lēnām.”

Lieciniece Olga Semjona meita Papsjuka, dzimusi 1915.gadā, pēc tautības krieviete, bezpartijiska, nopratināšanā liecināja:

„Lukstu es pazīstu no kopējās darba lopu sagādes bāzē, apmēram 2-3 mēnešus. 21.martā, pulksten 10-11 es viņu satiku Tjukaļinskā uz Oktobra ielas. Uz manu jautājumu:

„Kur tu dzīvo?”

Luksts atbildēja:

„Kur pagadās”, un norādīja uz ielu, kura ved uz kapsētu.”

Izsūtītā Luksta aktīvie meklēšanas pasākumi Tjukaļinskas rajonā un Omskas apgabala tuvējos rajonos pozitīvus rezultātus nav devuši.

Izsūtītā – latvieša Luksta īstie bēgšanas iemesli izmeklēšanas procesā nav noskaidroti. Atrodoties izsūtījumā Omskas apgabala Tjukaļinskas rajonā, izteikumu par bēgšanas nodomiem no viņa puses nebija. Signāli par gatavošanos bēgšanai netika saņemti. Strādājot lopu sagādes bāzē kā strādnieks, Luksts mēnesī nopelnīja 250 līdz 300 rubļiem. Materiāli viņš dzīvoja apmierinoši. Taču

ir nepieciešams norādīt, ka Luksts nebija nodrošināts ar normāliem dzīves apstākļiem, viņš dzīvoja, kur pagadās.

Bez tam par bēgšanas iemeslu varēja būt vientulība, viņa pirmās sievas un meitas atteikums par viņa pieņemšanu kopējai dzīvei.

Veicot liecinieku nopratināšanu, ir konstatēti šādi aizbēgušā radnieciskie sakari:

1. Sieva Lūcija Kriša meita Luksta, dzimusi 1889.g. Cēsu apriņķa Rankas pagasta Savas mājās, patlaban atrodas specnometinājumā Omskas apgabala Tjukaļinskas rajona Sažino sādžā.
2. Meita Mirdza Pētera meita Luksta, dzimusi 1919.g., dzīvo kopā ar māti.
3. Meita Ausma Pētera meita Pumpāne, dzimusi 1921.g.
4. Znots Pumpāns Arnolds Pētera d., dzimis 1910.g., dzīvo Omskas apgabala Tjukalā.
5. Otrā sieva Marija Putele (tēva vārds nav noskaidrots), 68-70 gadus veca, dzimusi LPSR Talsu apriņķa Vandzenes pagastā, patlaban pēc neprecīziem datiem dzīvo Latvijas PSR Mitavas (Jelgavas – J.R.) pilsētā.
6. Pirmās sievas māsa Leontina Kriša meita Vītola, dzīvo Latvijas PSR Cēsu apriņķa Rankas pagasta Savas mājās. No viņas P.P.Luksts 1949.gada decembrī saņēma paciņu.
7. Brālis Luksts Kārlis Pētera dēls, apmēram 50 gadus vecs, dzīvo Jēkabpilī, strādā ceļu daļā kā tehniķis.

Par izsūtītā – latvieša Luksta bēgšanu pirmā kārtā vainīgs speckomandantūras Nr.26 komandants vecākais leitnants Harins, kurš saskaņā ar PSRS IeM 1948.gada pavēli Nr.001445 nenoorganizēja viņa novērošanu, kā rezultātā Luksts pēc izrakstīšanās no slimnīcas pastāvīgajā dzīvesvietā neieradās, bet veselu mēnesi klaiņoja un beigu beigās aizbēga.

Bēgšanas pieļaušanā vainīgs arī Tjukaļinskas rajona IeM daļas priekšnieks majors Miņins, kurš nepietiekami veica speckomandantūras Nr.28 komandanta vecākā leitnanta Harina ikdienas darba kontroli.

Par pieļauto bēgšanu ar IeM Omskas apgabala pārvaldes 6.aprīļa pavēli Nr.0032 speckomandantūras Nr.26 komandants vecākais leitnants Harins ir

arestēts uz 5 diennaktīm, ar dienesta pienākumu izpildīšanu, Tjukaļinskas rajona IeM daļas priekšniekam majoram Miņinam izteikts rājiens.

Pieņemtie meklēšanas pasākumi:

1. Veikta pilnīgi visu izsūtīto un specnometināto, kuri izvietoti Tjukaļinskas, Ļubinskas un Nazivajevas rajonā pārbaude, lai atrastu aizbēgušo P.P.Lukstu.
2. 1950.gada 17/III ir orientēti Omskas apgabala kaimiņu rajonu: Ļubinskas, Nazivajevas, Sargatskas, Krutinskas, Saldatskas rajonu IeM daļu priekšnieki, kā arī orientēta IeM Omskas apgabala operatīvās meklēšanas daļa, VDM Omskas apgabala pārvaldes Omskas dzelzceļā daļā un Omskas stacijas VDM daļa.
3. 1950.gada 17 III nosūtīti meklēšanas uzdevumi IeM Tjumeņas un Čeļabinskas apgabala pārvaldei ar sīku bēgļa vārdisku orientējošu portretu.
4. Nosūtīt meklēšanas uzdevumi uz bēgļa dzīvesvietu līdz izsūtīšanai.
(..).
5. Tiek noformēti materiāli, lai izsludinātu izsūtītā – latvieša Vissavienības meklēšanu.

IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas 2.nodaļas priekšnieks

kapteinis Matkovskis

„Piekrītu” – IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšnieks

apakšpulkvedis Dementjevs.”¹

1950.gada 22.martā Tjukaļinskas rajona IeM daļas priekšnieks majors Miņins apstiprināja un Tjukaļinskas rajona prokurors sankcionēja Tjukaļinskas rajona IeM daļas spekomandantūras Nr.26 komandanta vecākā leitnanta Harina sagatavoto lēmumu par P.Luksta Vissavienības meklēšanas izsludināšanu, kurā bija norādīts:

„1950.gada 21.martā Tjukaļinskā

Es, Tjukaļinskas rajona IeM daļas spekomandantūras Nr.26 komandants vecākais leitnants Harins, izskatījis materiālus par izsūtītā – latvieša Pētera

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 186., 187., 188., 189., 190.lp.

Pētera dēla Luksta (..) bēgšanu no obligātā noņemšanas vietas, Omskas apgabala Tjukaļinskas pilsētas,

konstatēju:

ka Pēteris Pētera dēls Luksts, 1949.gada 26.martā, kā kulaka ģimenes loceklis, izsūtīts no Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Šļuku mājām uz Omskas apgabala Tjukaļinskas rajonu un iekārtots darbā Tjukaļinskas rajona sagādes bāzē. 1950.gada 7.martā Luksts no noņemšanas vietas Omskas apgabala Tjukaļinskas rajonā aizbēga. Ar pieņemtajiem vietējās izmeklēšanas mēriem Pēteris Pētera dēls Luksts nav atrasts.

Nemot vērā, ka Luksts ir izdarījis noziegumu, kurš paredzēts PSRS Augstākās padomes Prezidija 1948.gada 26/XI dekrēta 1.pantā un ir jāsauc pie kriminālatbildības,

noļēmu:

par Pēteri Pētera dēlu Lukstu izsludināt Vissavienības meklēšanu, atrodot, viņu saukt pie kriminālatbildības, pabeigto lietu nosūtot izskatīšanai PSRS IeM Sevišķajā apspriedē.”¹

„Pētera Luksta meklēšanas plāns

Pilnīgi slepeni

„Apstiprinu”

IeM Omskas apgabala pārvaldes

Priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis

[Dementjevs]

1950.gada 3.aprīlī

No obligātā noņemšanas vietas Omskas apgabala Tjukaļinskas rajonā aizbēgušā 1888.gadā dzimušā izsūtītā – latvieša Pētera Pētera dēla Luksta meklēšanas aģentūras – operatīvo pasākumu plāns

N. p. k.	Pasākumi	Izpildes datums	Kas izpilda	Piezīmes
1	2	3	4	5
1.	Nopratināt izsūtītos –	1950.g.	IeM pārvaldes	Izpildīts. Bēgļa

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 193.lp.

	latviešus Lūciju Kriša meitu Lukstu, dz. 1889.g., Ausmu Pētera meitu Pumpāni, dz. 1921.g., Zentu Pētera meitu Šulbergu, dz. 1897.g., kuras labi pazīst Lukstu, lai noskaidrotu viņa radniekus un citus sakarus (..) nosūtīt attiecīgus orientierus IeM orgāniem.	21 III	specnomet. daļas operpilnvarotais leit.Baziļevs Tjukaļinskas raj. IeM daļas speckomandantūras Nr.26 koamandants leitn. Harins	radnieki un pažiņas noskaidroti. Nosūtīti orientieri: Nr.222 1950.g. 21/II; Nr.203 1950.g. 24/III
2.	Pieprasīt Latv.PSR VDM „A” daļai par P.P.Luksta izsūtīšanas pamatojumu.	1950.g. 5/IV	IeM pārvaldes Specnomet. daļas operpilnvarotais jaun.leit. Baziļevs	
3.	No izsūtīto – latviešu vidus, kuri atrodas nometinājumā Omskas apgabala Tjukaļinskas rajonā un labi pazīst Lukstu, izraudzīties un savervēt aģentu – maršrutnieku, lai viņu nosūtītu uz Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Seces pagastu bēglā palēpšanās vietas noskaidrošanai.	1950.g. 20/IV	IeM pārvaldes Specnomet. daļas 2.nod. priekšnieks kapteinis Matkovskis un Tjukaļinskas rajona IeM daļas priekšnieks majors Miņins	
4.	Nosūtīt uz Latvijas PSR IeM pārvaldes Specnometinājumu daļas operatīvo darbinieku, nodot viņam sakariem aģentu	1950.g. 25/IV	IeM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis Dementjevs	

	– maršrutnieku, lai veiktu pasākumus latvieša Luksta sameklēšanai, īpašu uzmanību pievēršot radniekiem, kuri dzīvo Latvijas PSR (..)		
5.	No izsūtītajiem – latviešiem, kuri ieradusies nometinājumā Omskas apgabalā, noskaidrot Jēkabpils apriņķa Seces pagastā dzimušos un tos, kuri tur dzīvoja līdz izsūtīšanaia, pēc tam dot uzdevumu attiecīgajām Omskas apgabala rajonu IeM daļām – ņemt šos izsūtītos aktīvā aģentūras izstrādē, jo nav izslēgta iespēja pēc vēstulēm, kuras nosūtītas no Latvijas, noskaidrot Luksta atrašanās vietu.	1950.g. 20/IV	IeM pārvaldes Specnometinājumu daļas operpilnvarotais Baziļevs
6.	Ar VDM Omskas apgabala pārvaldes starpniecību ņemt pastāvīgā kontrolē visu izsūtītas – latvietes Ausmas Pētera meitas Pumpānes, kura ir viņa meita un ar kuru viņam bija labas attiecības,	1950.g. 10/IV	Specnometinājumu daļas 2.nodaļas priekšnieks kapteinis Matkovskis

	saraksti.			
7.	Tjukaļinskas rajonā nometinājumā esošos Luksta radniekus – sievu Lūciju Kriša meitu Lukstu, meitu Mirdzu Pētera meitu Lukstu un meitu Ausmu Pētera meitu Pumpāni ņemt aktīvā aģentūras izstrādē, lai noskaidrotu izbēgušā Luksta atrašanās vietu.	Katru dienu	IeM rajona daļas priekšnieks majors Miņins	
8.	Saņemot jaunas ziņas par izbēgušā atrašanās vietu, nekavējoties nosūtīt orientieri attiecīgajiem IeM meklēšanas orgāniem		IeM pārvaldes Specnometinājumu daļas operatīvais pilnvarotais Baziļevs	

IeM Omskas apgabala pārvaldes
Specnometinājumu daļas 2.nodaļas priekšnieks
kapteinis /Matkovskis/”¹

1950.gada 9.maijā LPSR VDM „A” daļās priekšnieks apakšpulkvedis Bokovikovs un LPSR VDM „A” daļas vecākais operatīvais pilnvarotais kapteinis Rozenšteins IeM Omskas apgabala pārvaldes priekšnieka vietniekam apakšpulkvedim Dementjevam paziņoja:

„Atbildot uz Jūsu 1950.gada 15/14 Nr.4/2-2792.

Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Seces pagasta Miķelīšu māju īpašnieki bija Lūcija Kriša meita Lukste, dzimusi 1889.gadā, kura kopā ar meitu Mirdzu Pētera meitu Luksti, dzimušu 1919.gadā, 1949.gada 25.martā tika izsūtīta specnometinājumā uz Pmskas apgabalu.

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 68., 69.lp.

Izsūtīšanas uzskaites lieta Nr.11338 noformēta tikai par divām augstāk minētajām personām – māti un meitu Lukstēm, kuras izsūtītas kā kulaku ģimene.

Jūsu attieksmē Nr.4/2-2792 minētais Pēteris Pētera dēls Luksts, dzimis 1888.gadā, uzskaites lietā nefigurē un Latvijas PSR VDM viņu nav izsūtījusi un pamata viņa izsūtīšanai nav.”¹

1949.gada 6.aprīlī sastādītajā izsūtīto ešelona Nr.97341 29.sarakstā ar numuru 917 tiek minēts 1888.gadā dzimušais Pēteris Luksts, kurš aizvests uz pastāvīgo specnometinājuma vietu Omskas apgabalā.”²

P.Luksts kopā ar meitu Ausmu Pumpāni tika izsūtīts no Jēkabpils apriņķa Seces pagasta Šļuku mājām, pie kuras viņš bija atnācis ciemos.

1950.gada 6.jūlija slepenajā specziņojumā PSRS IeM Operatīvās meklēšanas galvenās pārvaldes priekšniekam ģenerālmajoram Prošinam LPSR iekšlietu ministra vietnieks pulkvedis A.Sieks un LPSR IeM operatīvās meklēšanas daļas priekšnieks majors J.Gricmanis norādīja:

„IeM Omskas apgabala pārvalde ar š.g. 17.marta ziņojumu Nr.187, kuru parakstījis apgabala pārvaldes priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis Dementjevs, paziņoja, ka 1950.gada 7.martā no Tjukaļinskas rajona aizbēdzis specnometinātais Pēteris Pētera dēls Luksts, dzimis 1888.g. Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Seces pagasta Miķelišu mājās, kurš līdz izsūtīšanas momentam (1949.gada martā), dzīvoja Latvijas PSR Jēkabpils apriņķa Seces pagasta Šļuku mājās.

Ar viņa radnieku un citu personu, kas dzīvo Jēkabpils, Bauskas, Jelgavas un Cēsu apriņķos veikto sakaru pārbaudi ir noskaidrots, ka meklētais P.P.Luksts, nav reģistrēts kā ieradies Latvijas PSR teritorijā.

Luksta iespējamās parādīšanās vietas, kā arī meklēšanas procesā atklātos papildus radnieciskos un citus sakarus mēs aplikām ar aģentūru un visa ienākošā un izejošā sarakste tika ņemta pastāvīgā kontrolē, taču minētais darbs pozitīvu rezultātu nedeva.

Vēl vairāk. Šā gada 30.jūnijā ieradusies grupa no IeM Omskas apgabala pārvaldes, lai sniegtu palīdzību no specnometinājuma aizbēgušo J.J.Stabaušas,

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 221.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 202.lp.

M.Bernes, A.Ģipsles, V.Ostašas un A.Aglenieces maklēšanā, paziņoja, ka Pēteri Pētera dēlu Lukstu viņi nemeklē.

Tajā pašā dienā mēs ar šifru pieprasījām IeM Omskas apgabala pārvaldes apstiprinājumu.

IeM Omskas apgabala pārvaldes š.g. 1.jūlijā ar Nr.478 paziņoja, ka Pēteris Pētera dēls Luksts 1949.gadā nav bijis paredzēts izsūtīt (viņš tika izsūtīts kļūdas dēļ) un tamdēļ viņa meklēšana esot pārtraukta.”¹

1950.gada 10.augustā PSRS IeM Specnometinājumu daļas priekšnieks pulkvedis Šijans IeM Omskas apgabala pārvaldes Specnometinājumu daļas priekšniekam apakšpulkvedim Dementjevam un LPSR iekšlietu ministram ģenerāl majoram A.Eglītim paziņoja:

„Saskaņā ar Latvijas PSR VDM un PSRS VDM „A” daļas ziņām Jūsu meklētais, no noņemšanas vietas Omskas apgabalā aizbēgušais Pēteris Pētera dēls Luksts no Latvijas PSR netika izsūtīts.

Sakarā ar to P.P.Lukstu no specnometinājuma uzskaites noņemt un viņa meklēšanu pārtraukt.”²

Lietu ar P.Luksta meklēšanas materiāliem (uz 69 lapām) LPSR VDM operatīvās meklēšanas daļas priekšnieks majors J.Gricmanis nosūtīja VDM Omskas apgabala pārvaldes specnometinājumu daļas priekšniekam. 1955.gada martā IeM Omskas apgabala pārvaldes Tjukaļinskas rajona 4.slepenās daļas vecākais operatīvais pilnvarotais kapteinis Nikolajevs P.Luksta personīgo uzskaites lietu nosūtīja glabāšanai IeM Omskas apgabala pārvaldes 1.specdaļas arhīvā.

Represīvo iestāžu sarakstē tā arī netika atklāts, kas tad ar „kļūdas dēļ” izsūtīto Pēteri Lukstu bija īstenībā noticis.

---

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 257., 257.a.lp.

² LVA, 1894.f., 1.apr., 8183.l., 2.sēj., 240.lp.

X X X

1949.gada 8.decembrī LPSR iekšlietu ministrs A.Eglītis ziņoja LPSR Ministru padomes priekšsēdētājam V.Lācim, ka esot konstatēti gadījumi, kad 1949.gada 25.martā izsūtītie mēģinājuši aizbēgt un ka pie viņiem atrastas vietējo izpildu komiteju izsniegtās izziņas. A.Eglītis arī V.Lacim paskaidroja, ka saskaņā ar PSRS Augstākās padomes Prezidija dekrētu, tie pilsoņi, kuri izsūtītajiem šādas izziņas izsnieguši, esot saucami pie kriminālatbildības un kā „bēgšanas līdzdalībnieki” notiesājami uz pieciem gadiem.”¹

Izsūtīto sarakste ar dažādām iestādēm, kā arī ar tuviniekiem Latvijā, tika stingri uzraudzīta un rūpīgi izkontrolēta, lai savāktu pēc iespējas plašāku informāciju par nometināto noskaņojumu un novērstu jebkāda veida bēgšanas mēģinājumus.

Sakarā ar A.Eglīša ziņojumu LPSR Ministru padome 1949.gada 16.decembrī izdeva šādu slepenu rīkojumu:

„1. Ir konstatēti gadījumi, kad mēģinot izdarīt bēgšanu no obligātā nometinājuma vietām, pie 1949.gada 25.martā no Latvijas PSR izsūtītajām personām tiek atrastas darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju izziņas.

Tā, piemēram, pie izsūtītās Vandzbergas ir atrasta izziņa, kuru izdevis Ventspils apriņķa Dundagas pagasta darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs, bet pie izsūtītās Bluķes – Cēsu apriņķa Jaunraunas pagasta darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja izdotā atsauksme.

2.Lai novērstu šādus gadījumus, uzdot apriņķu un pilsētu (republikas pakļautības) darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju priekšsēdētājiem:

- a. aizliegt vietējo darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju priekšsēdētājiem jebkāda veida izziņu un atsauksmju izsniegšanu personām, kuras 1949.gada 25.martā izsūtītas no Latvijas PSR teritorijas;
- b. izskaidrot pagastu un ciemu darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju priekšsēdētājiem, ka par jebkāda veida izziņu un atsauksmju izsniegšanu personām, kuras ir izsūtītas no Latvijas PSR teritorijas, viņi, pamatojoties uz PSRS Augstākās padomes

---

¹ LVA, 270.f., 1.s.apr., 439.l., 329.lp.

Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrētu, ir jāsauc pie kriminālatbildības kā bēgšanas līdzdalībnieki.

Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētājs

V.Lācis.”¹

Tomēr, kā to apliecina dokumenti, daudzi Latvijas iedzīvotāji no šādiem „kriminālatbildības” draudiem nav nobijušies, bet centušies panākt izsūtīto drīzāku atgriešanos dzimtenē. Šā iemesla dēļ V.Lācis 1954.gada 24.jūlijā visiem rajonu izpildu komiteju priekšsēdētājiem nosūtīja šādu slepenu norādījumu:

„(..) Pēdējā laikā dažas Latvijas PSR darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas un kolhozu valdes specnometinātajiem un viņu ģimenēm izsniedz izziņas ar lūgumiem par viņu ģimeņu atgriešanu agrākajās dzīvesvietās Latvijas PSR. Tā, piemēram, Dundagas rajona Nevejas ciema padome 1954.gada 15.martā izsniedza izziņu Nr.136 specnometinātajam Pēterim Samitam un viņa sievai Lizetei Samitai, ka Nevejas ciema padome neiebilst pret Samita un viņa sievas atgriešanos Latvijas PSR. Rēzeknes rajona Lendžu ciema padome 1953.gada 20.jūlijā specnometinātajai Antoņinai Šamanovičai izdeva izziņu Nr.134 par to, ka A.Šamanoviča nekādās organizācijās nav sastāvējis un tamdēļ ciema padome neiebilst pret viņas atgriešanos agrākajā dzīvesvietā. Ogres rajona Krapes ciema padome 1954.gada 30.martā izsniedza izziņu specnometinātajai Annai Grasei, ka ciema padome neiebilst pret viņas atgriešanos agrākajā dzīvesvietā. Alūksnes rajona Malienas ciema kolhoza „Uzvara” priekšsēdētājs izsniedza izziņu specnometinātajai Alvīnei Aizupei un viņas dēlam Andrejam Aizupam kolhoza „Uzvara” 1954.gada 5.janvāra kopsapulces protokola Nr.3 kopiju par to, ka kolhoza biedru sapulce izskatīja Alvīnes Aizupes un viņas dēla lūgumu par uzņemšanu kolhozā par biedru un vienbalsīgi nolēma uzņemt Alvīni Aizupi un viņas dēlu Andreju par kolhoza „Uzvara” biedru, kaut arī šie pilsoņi arī patlaban atrodas Omskas apgabalā.

Latvijas PSR Ministru padome iesaka izskaidrot pilsētu, ciematu un lauku darbaļaužu deputātu padomju priekšsēdētājiem un kolhozu valžu

¹ LVA, 270.f., 1.s.apr., 439.l., 330.lp.

V.Lācis savu parakstu uz šā dokumenta ir nosvītrojis un uzrakstījis šāda satura rezolūciju:

„Vajag par to aprīņķu izpildu komiteju priekšsēdētājiem izskaidrot mutiski, lai viņi pēc tam to paziņotu pagastu padomēm. V.Lācis. 1949.g. 16 XII.

Dokumentā vēl norādīts:

„Darīts zināms aprīņķu un pilsētu izpildu komiteju specnodaļu vadītājiem 1949.gada 26.decembrī.”

priekšsēdētājiem, ka līdzīga rakstura izziņas un atsauksmes, kuras raksturo to pilsoņu pagātnes darbību, kuri dzīvo uz vietas, un specnometinātos, kā arī lūgumus par atsevišķu pilsoņu atgriešanos agrākajās dzīvesvietās var izsniegt tikai pēc augstāk stāvošo padomju orgānu oficiālajiem pieprasījumiem. Šajos gadījumos izziņas un atsauksmes tiek nosūtītas tiem padomju orgāniem, kuri tās ir pieprasījuši un pilsoņiem uz rokas netiek izsniegtas.”¹

Īpaši noraidoša attieksme pret izsūtīto atbrīvošanu un atgriešanos dzimtenē ir bijusi LKP CK pirmajam sekretāram J.Kalnberziņam. LKP CK sekretariāta 1955.gada 7.marta sēdē viņš izteicās šādi:

„(..) Es uzskatu, ka mēs nesteigsimies ar (izsūtīto) atgriešanos. Ir daļa cilvēku, kuriem labāk tagad neļaut atgriezties. Bez tam viņi tur ir iedzīvojušies. Viņi tur strādā, bet šeit viņš atbrauks un viņam nekā nav. Viņš tad vēl vairāk saniknosies. Tur, kur ir skaidra kļūda, vajag ļaut atgriezties, bet tādu ir simti un nevis desmitiem tūkstošu.”²

Savkārt LKP CK biroja 1955.gada 6.decembra sēdē viņš paziņoja:

„(..) Par atgriešanos. Mēs ar to cilvēku stāvokli pasliktinām. Viņi tur ir iekārtojušies, tur viņiem ir jumts virs galvas, tur ir darbs, bet kad viņi atbrauks uz šejieni, šeit viņiem nav ne dzīvokļa, ne darba. Iznāk bezizejas stāvoklis. Mēs dzīvokli atpakaļ atdot nevaram, atdod tikai izņēmuma gadījumā. Citas izejas nav. Viņi atbrauks un deldēs sliekšņus. Tā kā nebūs pareizi humānisma dēļ uzņemt kursu uz visu atgriešanos. Bet tos, kuri ir atgriezušies un pret padomju varu izturas nepareizi, vajag sodīt otru reizi un izsūtīt. Ja negrib jaunajā iekārtā dzīvot, tad tādus padomju varai nevajag. Bet lielais vairums viņu uzvedīsies pareizi, sevišķi tad, ja sajūtīs mūsu stingrību.”³

1957.gada 21.februāra vēstulē PSKP Centrālajai komitejai J.Kalnberziņš prasīja atļaut izdot LPSR Augstākās padomes Prezidija dekrētu par aizliegumu Latvijā atgriezties bijušajiem Latvijas valdības locekļiem, politisko partiju un organizāciju vadītājiem, kā arī daudziem citiem 1941.gada jūnijā un 1949.gada martā izsūtītajiem.⁴ Šāds dekrēts tika pieņemts 1957.gada 5.oktobrī. dekrētā bija noteikts, ka „par patvaļīgu atgriešanos Latvijas Padomju Sociālistiskajā

¹ LVA, 270.f., 1.s.apr., 991.l., 19., 20.lp.

² LVA, PA-101.f., 18.apr., 40.a.l., 50.lp.

³ LVA, PA-101.f., 18.apr., 40.a.l., 160.lp.

⁴ LVA, PA-101.f., 20.apr., 80.l., 75.lp.

Republikā minētās personas, pamatojoties uz tiesas spriedumu, izsūtāmas uz laiku līdz pieciem gadiem.”¹

Tomēr represēto atbrīvošana turpinājās. Ar LPSR Augstākās padomes Prezidija 1957.gada 24.septembra lēmumu tika izveidota LPSR Augstākās padomes Prezidija komisija to personu lietu pārskatīšanai, kuras specnometinājumā atradās, pamatojoties uz PSRS Sevišķās apspriedes lēmumiem, kā arī uz dažādām PSRS IeTK-VDTK direktīvām. Materiālus šai komisijai gatavoja LPSR Valsts drošības komiteja. LPSR Ministru padomes pakļautībā savkārt tika izveidota komisija, lai izskatītu to personu iesniegumus un sūdzības, kuras no Latvijas bija izsūtītas administratīvā kārtā. Materiālus šai komisijai gatavoja LPSR Iekšlietu ministrija.²

Tajā pašā laikā turpinājās arī izsūtīto patvaļīga atgriešanās (bēgšana) no specnometinājuma vietām. Šai sakarā LKP CK Administratīvo un tirdzniecības – finanšu iestāžu daļas vadītāja vietnieks A.Pāže ziņojumā LKP CK Prezidijam norādīja:

„1961.gada augustā LKP CK izskatīja ziņojumu „Par stavokli republikā” un pieņēma lēmumu nosūtīt to PSKP CK.

Lai pastiprinātu cīņu ar pretpadomju darbību, LKP CK uzskatīja par nepieciešamu no Latvijas PSR kā nelabojamus padomju tautas ienaidniekus izraidīt visaktīvākos nacionālistus un citus naidīgus elementus, kas tagad ir atgriezušies no ieslodzījuma.

Pēc minētā LKP CK lēmuma Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija un Ministru padomes komisijas ievērojami samazināja atļaujas atbrīvošanai no specnometinājuma. (..) Vienlaikus nepieciešams norādīt, ka republikā vēl arvien atgriežas nevēlami liels skaits personu – nacionālistu un citu naidīgu elementu. Turklāt daļa no viņiem atgriežas ar minēto komisiju atļaujām, izmantojot milicijas un Drošības komitejas nolaidību. (..)

Nepieciešams norādīt, ka to personu skaits, kurām komisijas atļāvušas atgriezties, ir zināms, bet to, kuras atgriezušās patvaļīgi, - nav zināms un neviens republikā nenodarboja ar šo personu sameklēšanu.”³

Ar LPSR Ministru padomes 1965.gada 23.jūnija lēmumu tika izveidota speciāla komisija, kuras uzdevums bija izskatīt to personu iesniegumus, kuras no

¹ LVA, PA-101.f., 20.apr., 29.l., 178.lp.

² LVA, PA-101.f., 26.apr., 109.l., 197.lp.

³ LVA, PA-101.f., 26.apr., 109.l., 201., 202.lp.

Latvijas bija izsūtītas administratīvā kārtā. Šī komisija darbojās līdz pat 1974.gadam, kad to likvidēja un šo personu lietas nodeva izvērtēšanai komisijai, kas izskatīja jautājumus par pilsoņu iebraukšanu Latvijā. Šo komisiju likvidēja 1985.gadā.¹

---

¹ LVA, 270.f., 1.s.apr., 2062.l., 4.-6.lp.

*Pielikums Nr.1***Padomju katorgas izveidošana**

Katorgu kā kriminālā soda veidu Krievijas pagaidu valdība atcēla 1917.gadā, taču padomju režīms Otrā pasaules kara laikā to atjaunoja. Katorgas darbi tika piespriesti arī no Latvijas izsūtītajiem, kuri bēga, mēģinot atgriezties dzimtenē.

1943.gada 19.aprīlī Vissavienības komunistiskās partijas centrālkomitejas (VK(b)P CK) politbirojs apstiprināja PSRS Augstākās padomes prezidija dekrēta projektu „Par vācu fašistisko ļaundaru, kuri vainīgi pie padomju civiliedzīvotāju un gūstā kritušo sarkanarmiešu nogalināšanas un mocīšanas, dzimtenes nodevēju no padomju pilsoņu vidus un viņu atbalstītāju sodīšanas pasākumiem”. Ar dekrētu tika pasludināts publiskais nāvessods pakarot, kā arī noteikta vēl viena soda norma – nosūtīšana katorgas darbos no 15 līdz 20 gadiem. Uz šā dekrēta pamata PSRS iekšlietu tautas komisārs Lavrentijs Berija 1943.gada 11.jūnijā izdeva pavēli „Par katorgas darbu nodaļu organizēšanu PSRS IeTK labošanas darbu nometnēs”. Tolaik tika pavēlēts katorgas nodaļas noorganizēt Noriļlagā, Sevvostlagā un Vorkutlagā. Darba nespējīgiem un slimiem notiesātajiem katorgas darbu nodaļa bija jānoorganizē Karlagā.

Berijas pavēlei bija pievienota īpaša instrukcija par katordznieku turēšanu nometnēs. Tā prasīja izolācijas pastiprināšanu un katordznieku izmantošanu īpaši smagos darbos. Katordzniekus izvietoja atsevišķi no pārējiem ieslodzītajiem īpašās stingri apsargātās barakās ar aizrestotiem logiem un naktīs slēgtām durvīm.

Uz darbu dzina stingra konvoja apsardzībā. Darba diena bija stundu garāka nekā pārējiem ieslodzītajiem. Par atteikšanos no darba un par izstrādes normu neizpildīšanu, kā arī par režīma pārkāpumiem katordzniekus varēja sodīt ar darbadienas pagarināšanu vēl par stundu, nosūtīšanu vēl smagākos darbos, ieslodzījumu karcerī uz 20 diennaktīm un saukšanu pie kriminālatbildības.

Īpaša psiholoģiska nozīme katordznieku režīmā bija instrukcijas punktam „Katorgas darbos notiesātajiem noteikt speciāla parauga un krāsas apģērbu ar ieslodzītā personīgā numura uzšuvi uz virsdrēbēm”.

PSRS iekšlietu tautas komisāra vietnieks Čerņišovs 1945.gada 20.maijā Berijam nosūtītajā dienesta ziņojumā rakstīja:

„PSRS IeTK saņēmis slēdzienam VK(b)P CK sekretāra b. Hruščova vēstuli un PSRS Augstākās padomes prezidija dekrēta ”Par katorgas darbu kā sodamēra piemērošanu” projektu. Biedrs [Nikita] Hruščovs savā vēstulē raksta, ka tiesu praksē ir tādi gadījumi, kad brīvības atņemšana uz 10 gadiem ir pārāk mīksts sodamērs, un tiesas tādos gadījumos spiestas piemērot nošaušanu, jo to rīcībā nav cita daudz bargāka soda, kā brīvības atņemšana uz 10 gadiem. Sakarā ar to b. Hruščovs iesaka gandrīz par visiem Kriminālkodeksa pantiem, kuri kā galēju sankciju paredz augstāko sodamēru, papildus noteikt notiesāšanu ar katorgas darbiem ar termiņu no 15 līdz 20 gadiem. Šo sodamēru b. Hruščovs motivē ar vēlēšanos saglabāt fiziski spēcīgus cilvēkus, lai viņus izmantotu darbos attālās un sevišķi smagās Padomju Savienības vietās.”

Tālāk Čerņišovs izskaidro iekšlietu struktūru apsvērumus, kādēļ Hruščova priekšlikumi noraidāmi.

Dokumentā teikts, ka kopš dekrēta piemērošanas brīža katorgas darbi piemēroti nedaudz vairāk kā 29 000 cilvēku – ienaidnieka palīgiem. „Jaunu un tik smagu soda sankciju kā katorgas darbi plaša piemērošana uzvarošā kara beigās nez vai būtu lietderīga.” Turklāt izrādījās, ka liels skaits ar katorgu notiesāto ir darba nespējīgi un nevar tikt iesaistīti nekādos, vēl jo vairāk katorgas darbos.

„Katordznieku darba izmantošana PSRS IeTK nometņu apstākļos ir sarežģīta, jo tikai no katordzniekiem vien ražošanas nometnes nokomplektēt nav iespējams un tās ir jāpapildina ar speciālistiem no brīva līguma strādniekiem vai ar citādu soda mēru notiesātajiem.

Darba pieredze ar katordzniekiem Vorkutas akmeņogļu nometnē liecina, ka ar 15 – 20 gadiem katorgas darbos notiesātie speciālā režīma apstākļos zaudē perspektīvu izturēt termiņu līdz galam. No tā rodas morāla nopiestība un pilnīgs darba stimula trūkums, un tādējādi katordznieku darba režīms ir daudz mazāk efektīvs nekā parasto nometņu ieslodzīto darbs, turklāt darbaspēju zaudēšana pēc 5 – 6 gadiem ir gandrīz obligāta,” ziņojumā atzina Čerņišovs.

Varētu domāt, ka kara apstākļos katorgas darbi tiks piemēroti tikai 1943.gada 19.aprīļa dekrētā minētajiem „laundariem”, taču patiesībā necilvēcīgajiem katorgas darbiem jau miera apstākļos pakļāva arī daudzas citas

dažādos laikos izsūtīto kategorijas. Tie bija pilnīgi nevainīgi cilvēki, kuru vienīgais „noziedzums” bija nevēlēšanās samierināties ar tiem nodarīto kļājo netaisnību.

Pēckāra gados specpārviēto vidū bija ļoti izplatītas cerības un pat pārliecība par viņu drīzu atbrīvošanu. Taču 1948. gada beigās šīs cerības sabruka. Šajā laikā, gandrīz vienlaicīgi ar ANO Ģenerālās asamblejas pieņemto Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju (1948.gada 10.decembris) PSRS Augstākās padomes prezidijs 1948.gada 26.novembrī izdeva slepenu dekrētu „Par kriminālatbildību par bēgšanu no obligātā un pastāvīgā noletinājuma vietām personām, kuras uz Padomju Savienības attāļajiem rajoniem izsūtītas Tēvijas kara laikā”.

Dekrēts ne tikai visrupjākā veidā pārkāpa cilvēka tiesības, par kurām tolaik padomju pilsoņi neko pat nenojauta, bet bija kļājā pretrunā pat ar pastāvošo likumdošanu.

Minētais dekrēts norādīja:

„Lai nostiprinātu noletinājuma režīmu PSRS Augstākā orgāna Tēvijas kara laikā izsūtītajiem čečēniem, karačājeviēšiem, inguēšiem, balkāriem, kalmikiem, vācieēšiem un citiem, kā arī sakārā ar to, ka viņu izsūtīšanas laikā nebija noteikti viņu izsūtīšanas termiņi, noteikt, ka minēto personu izsūtīšana uz Padomju Savienības attāļiem rajoniem ir veikta uz mūžu, bez tiesībām atgriezties agrākajās dzīvesvietās. Par patvaļīgu izbraukšanu (bēgšanu) no obligātajām noletinājuma vietām šie vainīgie izsūtītie ir jāpakļauj saukšanai pie kriminālatbildības. Par šo noziedzumu sodamēru noteikt 20 gadus katorgas darbos.”

1948.gada 26.novembra dekrēts tika attiecināts arī uz 1949.gada martā izsūtītajiem Latvijas iedzīvotājiem. 1949.gada 29.janvāra PSRS Ministru padomes lēmumā par „kulaku”, „bandītu” un „nacionālistu” ģimeņu izsūtīšanu no Baltijas bija teikts:

„Minēto kategoriju personas noletināt uz mūžīgiem laikiem, attiecināt uz tām PSRS APP 1948.gada 26.novembra dekrētu. (..) Uzdot PSRS Iekšlietu ministrijai nodrošināt (..) noletināto atbilstošu uzskaiti, ievieēot režīmu, kas izslēgtu jebkādu bēgšanas iespēju.” (..) ¹

¹ Jānis Riekstiņš. Padomju katorgas izveidošana. „Latvijas avīze”. 2012.gada 7.augusts.

*Pielikums Nr.2***PSRS Augstākās Padomes Prezidija Dekrēts
par kriminālatbildību par bēgšanu no obligātā un
pastāvīgā nometinājuma vietām**

Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam biedram V.T.Lācim

Bez publikācijas

Nr.133/72

PSRS Augstākās Padomes Prezidija Dekrēts par kriminālatbildību par bēgšanu no obligātā un pastāvīgā nometinājuma vietām personām, kuras uz Padomju Savienības attālajiem rajoniem izsūtītas Tēvijas kara laikā.

Lai nostiprinātu nometinājuma režīmu PSRS augstākā orgāna Tēvijas kara laikā izsūtītajiem čečeniem, karačajevešiem, balkāriem, kalmikiem, vāciešiem, Krimas tatāriem u.c., kā arī sakarā ar to, ka viņu pārvietošanas laikā nebija noteikti viņu izsūtīšanas termiņi, noteikt, ka augstāk minēto personu pārvietošana uz PSRS attāliem rajoniem ir veikta uz mūžīgiem laikiem, bez tiesībām viņiem atgriezties agrākajās dzīvesvietās.

Par patvaļīgu izbraukšanu (bēgšanu) no šo izsūtīto obligātā nometinājuma vietām vainīgie ir jāsauc pie kriminālatbildības. Par šo noziegumu noteikt soda mēru 20 gadus katorgas darbos.

Lietas par izsūtīto bēgšanu tiek izskatītas Sevišķajā apspriedē pie PSRS Iekšlietu ministrijas.

Personas, kuras ir vainīgas izsūtīto, kuri ir bēguši no obligātā nometinājuma vietām, slēpšanā, personas, kuras ir vainīgas par atļaujas izdošanu izsūtītajiem, lai viņi varētu atgriezties agrākajās dzīvesvietās, saukt pie kriminālatbildības. Par šiem noziegumiem soda mēru noteikt brīvības atņemšanu uz 5 gadiem.

PSRS Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs N.Šverņiks

PSRS Augstākās Padomes Prezidija sekretārs A.Gorkins

Maskava, Kremlis

1948.gada 26.novembrī¹

---

¹ LVA, 270.f., 1.s. apr., 317.l., 249.lp.

Atzīmes dokumentā:

Iepazīstināt b. Eglīti [A.Eglītis – LPSR iekšlietu ministrs]

Noviku [A.Noviks – LPSR valsts drošības ministrs]

Jablonski [A.Jablonskis – LPSR tieslietu ministrs]

Mišutinu [A.Mišutins – LPSR prokurors]

Audriņu [P.Audriņš – LPSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes juridiskās grupas priekšnieks] un manus vietniekus

V.Lācis 1948.g. 29.X

*Pielikums Nr.3***Izvilkums no PSRS Iekšlietu ministrijas ziņojuma
par darbu izsūtīto un specnometināto
nometinājuma vietās**

1949.gada 20.jūlijā

Pilnīgi slepeni

b. J.V.Staļinam

b. L.P.Berijam

b. G.M.Maļenkovam

PSRS Iekšlietu ministrija ziņo par 1949.gada pirmajā pusē paveikto darbu, lai izsūtīto un specnometināto nometinājuma vietās pastiprinātu režīmu, lai nometinājuma vietās organizētu precīzu uzskaiti, viņu pareizu un obligātu izmantošanu darbos un nostiprinātu administratīvo uzraudzību.

1949.gada 1.jūlijā IeM orgānu uzskaitē sastāv 2 562 830 izsūtīto un specnometināto (kopā ar ģimenes locekļiem).

No šā 2 096 102 izsūtīto skaita (..) no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR izsūtītie kulaki, nacionālisti, bandīti un viņu ģimenes locekļi – 97 779 (..).

Saskaņā ar PSR Savienības Augstākās Padomes 1948.gada 26.novembra dekrētu šīs personas nometinājuma vietās ir nometinātas uz mūžīgiem laikiem.

(..) IeM orgānu darbs, lai izsūtīto un specnometināto nometinājuma vietās nodrošinātu stingru režīmu, lai organizētu izsūtīto un specnometināto uzskaiti un izmantošanu darbos un nodrošinātu viņu administratīvo uzraudzību, tiek veikts saskaņā ar PSRS Ministru Padomes 1948.gada 24.novembra lēmumu Nr.4367-172 ps.

Izsūtīto un specnometināto režīmu un administratīvo uzraudzību veic IeM speckomandantūras. Patlaban ir 3128 speckomandantūras, katra no tām sastāv no komandanta un komandanta palīga un apkalpo no 300 līdz 1000 pieaugušos izsūtītos un specnometinātos. (..)

PSRS IeM speckomandantūras veic izsūtīto un specnometināto uzskaiti, nodrošina administratīvo uzraudzību un kontroli pār režīma ievērošanu, pieņem

mērus lai nepieļautu izsūtīto un specnometināto patvaļīgu izbraukšanu no obligātā nometinājuma vietas, organizē aizbēgušo meklēšanu un aizturēšanu, izdara reģistrāciju, atzīmes par izsūtīto un specnometināto ierašanos speckomandantūrā, seko, kā izsūtītie tiek izmantoti darbos.

Izpildot PSRS valdības norādījumus par izsūtīto un specnometināto uzskaites pilnīgu sakārtošanu, IeM orgāni ir veikuši visu izsūtīto un specnometināto otrreizēju uzskaiti viņu nometinājuma vietās. Par katru pieaugušo izsūtīto un specnometināto ir aizpildīti nepieciešamie uzskaites dokumenti. (..)

PSRS Iekšlietu ministrija ir sagatavojusi un ieviesusi instrukciju „IeM speckomandantūru komandantiem”, lai veiktu izsūtīto un specnometināto uzskaiti, nodrošinātu režīmu un viņu administratīvo uzraudzību.

Saskaņā ar PSRS IeM pavēlēm IeM orgāni un speckomandantūras 1949.gada pirmajā pusgadā nometinājuma vietās ir ievērojami pastiprinājuši režīmu un izsūtīto un specnometināto administratīvo uzraudzību, tiek nodrošināta stingra kontrole pār visu izsūtīto un specnometināto ierašanos uz reģistrāciju, organizēta precīza izsūtīto un specnometināto personāla uzskaitē pēc no jauna ieviestajām ģimenes uzskaites grāmatām.

Tiek pieņemti visi nepieciešamie pasākumi, lai nepieļautu izsūtīto un specnometināto patvaļīgu izbraukšanu no obligātā nometinājuma vietām, organizēta visu aizbēgušo aktīva meklēšana un aizturēšana. Visiem izsūtītajiem ir paziņots PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrēts „Par kriminālatbildību par bēgšanu no obligātā nometinājuma vietām personām, kuras uz Padomju Savienības attālajiem rajoniem ir izsūtītas Tēvijas kara laikā.”

(..) PSRS Iekšlietu ministrijas un tās vietējo orgānu pieņemto mēru rezultātā, lai nostiprinātu režīmu un izsūtīto un specnometināto administratīvo uzraudzību, ir samazinājies bēgšanu skaits no nometinājuma vietām.

1949.gada pirmajā pusē no kopējā izsūtīto un specnometināto skaita – 2562 830, kuri atrodas IeM orgānu uzskaitē, aizbēga 845 cilvēki, no kuriem aizturēti un arestēti 722 (..).

IeM orgāni veic aktīvus pasākumus, lai sameklētu katru, kurš patvaļīgi atstājis nometinājuma vietu, un aizturētie pēc likuma tiek saukti pie kriminālatbildības.

Par katru bēgšanas gadījumu tiek veikta rūpīga izmeklēšana, vainīgie, kuri pieļāvuši bēgšanu, tiek stingri sodīti.

Šā gada janvārī–jūnijā Sevišķā apspriede pie PSRS Iekšlietu ministrijas par patvaļīgu izbraukšanu (bēgšanu) no obligātā noņemšanas vietas 1210 izsūtītos ir notiesājusi uz 20 gadiem katorgas darbos pēc PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948.gada 26.novembra dekrēta.

(..) Š.g. 1.jūlijā no IeM orgānos uzskaitē esošajiem 2 562 830 izsūtītajiem un specnoņemtajiem palikuši nenoskaidroti 11 072.

PSRS Iekšlietu ministrija turpina darbu, lai noskaidrotu neatrasto izsūtīto un specnoņemto atrašanās vietas, bet attiecībā uz tiem, kuru nav noņemšanas vietas, tiek veikti aktīvi meklēšanas mēri. Vienlaicīgi tiek veikti visi nepieciešamie pasākumi, lai tālāk nostiprinātu izsūtīto un specnoņemto administratīvo uzraudzību un noņemšanas vietas nostiprinātu režīmu. (..)

PSRS iekšlietu ministrs S.Kruglovs

PSRS iekšlietu ministra vietnieks V.Rjasnojs

PSRS IeM specnoņemšanu daļas priekšnieks V.Šijans¹

---

¹ Пасат В.И. Трудные страницы истории Молдовы 1940–1950 гг. М., 1994, стр. 671–675.

Pielikums Nr.4

P.Rebinkas lūgums piešķirt bērniem brīvu ceļu no Sibīrijas uz dzimteni

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājam

No Rebinkas Proskovijas Vasilija m., dzīv. Tomskas apg. Parabelas rajona Belkas ciemā

Lūgums

Mēs, apakšā parakstījušās 1949.g. izsūtītās bērnu mātes, griežamies pie Jums ar lūgumu. Tā kā mūsu bērni ir brīvi no komandantūras un viņiem ir atļauts atgriezties dzimtenē, lūdzam Jūs izsūtīt pavadoni, kas varētu viņus aizvest uz dzimteni, jo viņi visi ir mazgadīgi, mēs neuzdrošināmies viņus vienus laist ceļā. Tā kā mēs visas atrodamies trūcīgos apstākļos, lūdzam Jūs piešķirt bērniem brīvu ceļu. Dzimtenē bērni apmetīsies uz dzīvi pie saviem piederīgiem, ar kuriem par šo lietu esam sazinājušās.

Lūdzam paziņot, vai mēs varam cerēt uz Jūsu pretimnākšanu.

1955.g.14.aprīlī

Mātes lūdzējas: Rebinka (1 bērns); Ūdris (1 bērns); Vimba (2 bērni); M.Tilins (2 bērni); O.Šterns (1 bērns); Lazdiņš (1 bērns); Dambe (2 bērni); Ausejs (1 bērns); Hamanis (2 bērni); Polka (1 bērns)¹

IeM Tomskas apgabala pārvaldes 4.specdaļas priekšnieka apakšpulkveža Tolstiha paskaidrojums par bērnu atgriešanos dzimtenē Tomskas apgabala Parabelas rajona IeM daļas priekšniekam

Milicijas apakšpulkvedim biedram G.S.Starodubcevam

Parabelas ciems

---

¹ LVA, 1894.f., 1.apr., 133.l., 91.l., 91.lp.

Nosūtām specnometināto Proskovijas Vasilija meitas Rebinkas un citu iesniegumu, kuras lūdz piešķirt pavadītāju viņu bērnu pavadīšanai uz agrākajām dzīves vietām un izsniegt bērniem bezmaksas braukšanas biļetes.

Lūdzam paziņot iesniegumā minētajiem specnometinātajiem, ka, ja viņi vēlas savus bērnus nosūtīt pie radniekiem uz agrākajām dzīves vietām, tad var izsaukt radniekus un ar viņiem nosūtīt bērnus, jo ar bērnu izvadīšanu pa viņu agrākajām dzīves vietām IeM orgāni nenodarbojas.

IeM Tomskas apgabala pārvaldes 4. specdaļas
priekšnieks apakšpulkvedis Tolstihs

IeM Tomskas apgabala pārvaldes 4.specdaļas vecākais
operatīvais pilnvarotais kapteinis Mihejevs

Tomskā 1955.gada 29.novembrī

Nr.4/1–11577¹

---

¹ LVA, 1894. f., 1.apr., 133.l., 88.lp.

*Pielikums Nr.5***Latvijas KP CK biroja 1957.gada 24.septembra
sēdes protokola Nr.88 6.punkta pielikums Nr.1****Bez publicēšanas presē**

**Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts
par aizliegumu bijušajiem Latvijas buržuāzisko valdību vadītājiem,
buržuāzisko politisko partiju un pretpadomju organizāciju vadītājiem,
aktīvajiem latviešu nacionālistiskās pagrīdes dalībniekiem, kuri tika
notiesāti un sodu ir izcietuši, atgriezties Latvijas PSR**

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijs nolemj:

Aizliegt bijušajiem Latvijas buržuāzisko valdību vadītājiem, buržuāzisko politisko partiju un pretpadomju organizāciju vadītājiem, kā arī aktīvajiem latviešu nacionālistiskās pagrīdes un bruņoto bandu dalībniekiem, kuri notiesāti par dzimtenes nodevību, teroristiskajiem un diversiju aktiem un kuri sodu ir izcietuši, atgriezties Latvijas PSR.

Noteikt, ka par patvaļīgu atgriešanos Latvijas PSR minētās personas ar tiesas spriedumu ir jānosūta trimdā uz laiku līdz 5 gadiem.

Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs
Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs¹

---

¹ LVA-PA, 101.f., 20.apr., 29.l., 177.lp.

*Pielikums Nr.6***Izvilks no LPSR Ministru Padomes Valsts
drošības komitejas priekšsēdētāja J.Vēvera runas
LKP CK 1959.gada jūlija plēnumā**

(..) Ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1958.gada 19.maija dekrētu bijušie kulaki, buržuāzijas pārstāvji, vāciešu atbalstītāji un bandītu atbalstītāji ir atbrīvoti no spēcīgas bez tiesībām atgriezties Latvijas PSR.

Tādi ir likumi. Bet kas iznāca un iznāk mums īstenībā? Kā šajā ziņā izskatās mūsu republika? Izskatās diezgan nepievilcīgi.

Vēl 1955. — 1957.gadā nevajadzīgu aktivitāti un steigu jautājumā par notiesāto kulaku, bandītu un pretpadomju nacionālistiskās pagrīdes dalībnieku ģimeņu atgriešanos republikā izrādīja republikas prokurora vietnieks biedrs Sproģis un Latvijas PSR Augstākā tiesa.

1956.gada decembrī Augstākā tiesa pilnīgi rehabilitēja bijušo latviešu sociāldemokrātiskās partijas Centrālās komitejas locekli, buržuāziskas Latvijas Saeimas pastāvīgo deputātu, bijušo šīs Latvijas darba ministru Lorencu. Vakar biedrs Pelše runāja par nepieciešamību šos "darbiniekus" izsūtīt no Rīgas. Es esmu par izraidīšanu, taču kā tagad praktiski Lorencu var izraidīt? (..) ¹

---

¹ LVA-PA, 101.f., 22.apr., 15.l., 129., 130.lp.

Pēcvārds

Padomju Savienībā staļinisko deportāciju un citu noziegumu atmaskošana, nosodīšana un atzīšana par klaji nelikumīgiem, kā arī tajos cietušo pilnīga rehabilitācija sākās PSRS līdera Mihaila Gorbačova „pārbūves” laikā, pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu otrajā pusē. Latvijā to ļoti sekmēja šajā laikā aizsākusies Atmoda.

1989.gada 8.jūnijā pieņemtajā LPSR Augstākās padomes Prezidija dekrētā „Par četrdesmitajos un piecdesmitajos gados no Latvijas PSR teritorijas izsūtīto pilsoņu rehabilitāciju” bija noteikts:

„Lai likvidētu sekas, kādas radīja pilsoņu nepamatotā administratīvā izsūtīšana no Latvijas PSR teritorijas, kā arī lai nodrošinātu pilsoņu konstitucionālās tiesības un brīvības, Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidijs nolemj:

1. Pilsoņu administratīvo izsūtīšanu no Latvijas PSR teritorijas, kura izdarīta četrdesmitajos un piecdesmitajos gados bez tiesu orgānu lēmumiem, atzīt par nelikumīgu un nepamatotu, bet pilsoņus, kas izsūtīti, - par rehabilitētiem.
2. Atzīt par spēku zaudējušu Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija 1957.gada 5.oktobra dekrētu „Par komisijas izveidošanu to personu lietu pārskatīšanai, kuras pēc PSRS Iekšlietu tautas komisariāta – Valsts drošības tautas komisariāta bijušās Sevišķās apspriedes (..) lēmumiem un pēc atsevišķām šo orgānu direktīvām atrodas speciālā nometinājumā” 3.pantu, kā arī Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija 1957.gada 5.oktobra dekrētu „Par aizliegumu atgriezties Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā bijušajiem Latvijas buržuāzisko valdību vadītājiem, buržuāzisko politisko partiju un pretpadomju organizāciju vadītājiem un aktīviem latviešu nacionālistiskās pagrīdes dalībniekiem, kuri notiesāti un izcietuši sodu.”¹

---

¹ LVA, 290.f., 10.apr., 2830.l., 118., 119.lp.

1990.gada 3.augustā Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma likumu „Par nelikumīgi represētu personu rehabilitāciju”. Likums pasludināja par rehabilitētām visas personas, kuras, pamatojoties uz KPFSR Kriminālkodeksu, represētas bez tiesu nolēmumiem.¹

1941.gada 14.jūnija un 1949.gada 25.marta deportācijas bija lūzuma punkti latviešu tautas vēsturē. Tā bija personīga traģēdija tūkstošiem izsūtīto, viņu radniekiem un draugiem, bet kā sociāla un ekonomiska traģēdija – visai Latvijas tautai.

Deportācijas atnesa milzīgus cilvēku, morālos un politiskos zaudējumus, bija pretrunā ar elementārām cilvēka tiesībām, rupji pārkāpa latviešu tautas tiesības uz brīvu attīstību. Tās radīto traumu nevar pārvarēt noklusējot – tikai apzinoties tās mērogus un katra individuālā likteņa nozīmību, mēs veidojam pamatu nākotnes attīstībai.

---

¹ Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. – 1990. – Nr.34. – 1742., 1743.lpp.

Saīsinājumi

- AP – Augstākā padome
 APP – Augstākās padomes Prezidijs
 APSR – Autonomā Padomju Sociālistiskā Republika
 ASV – Amerikas Savienotās Valstis
 AVPP – Apvienotā Valsts politiskā pārvalde
 CK – Centrālā komiteja
 Gulags – Galvenā nometņu pārvalde
 IeM – Iekšlietu ministrija
 IeTK – Iekšlietu tautas komisariāts
 KK – Kriminālkodekss
 KF – Krievijas Federācija
 KFVA – Krievijas Federācijas Valsts arhīvs
 KPFSR – Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika
 LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
 LR – Latvijas Republika
 LVA – Latvijas Valsts arhīvs
 LVA – PA – Latvijas Valsts arhīva Partijas arhīvs
 MP – Ministru padome
 MTS – mašīnu un traktoru stacija
 NKVD – Iekšlietu tautas komisariāts (no krievu valodas)
 OAVA – Omskas apgabala Valsts arhīvs
 PSKP – Padomju Savienības Komunistiskā partija
 PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
 VDTK – Valsts drošības tautas komisariāts
 VDM – Valsts drošības ministrija
 VK(b)P – Vissavienības Komunistiskā (boļševiku) partija
 TAVA – Tomskas apgabala Valsts arhīvs